

Taras Ševčenko

VÝBOR Z DÍLA NEJVĚTŠÍHO BÁSNÍKA A BUDITELE UKRAJINY

Svět sovětů

Ш (40)

Ш-37

*Taras
Ševčenko*

Taras Ševčenko

VÝBOR Z DÍLA NEJVĚTŠÍHO BÁSNÍKA A BUDITELE UKRAJINY

Svět sovětů

Praha 1951

Název originálu Повна збірка творів в трьох томах. Vydalo Державне видавництво художньої літератури, Київ, 1949.

Výbor uspořádala Naděžda Slabihoudová

Verše z ukrajinských originálů přeložili Marie Bieblová (B), Ladislav Fikar (F), Milan Jariš (J), Petr Kříčka (K), Marie Marčanová (M), Jaroslav Tureček-Jizerský (T), Jan Vladislav (VI) a Zdenka Vovsová (V).

Prózu z ruských originálů přeložil Vladislav Stanovský (S).

Úvod k českému vydání napsal Milan Jariš.

Doslov k ukrajinskému vydání napsal Alexander Dejč.

Z ukrajinštiny přeložili Vladimír Dubský, František Soukup a Blažena Vágnerová.

Kniha je vyzdobena osmi autorovými kresbami a grafikami.

Obálku, vazbu a grafickou úpravu navrhl Václav Bláha.

11025

Mozkům, jež hledají,
rukám, jež dělají,
úhory zorávat,
myslet, sít, nečekat,
oseté posekat —
rukám, jež dělají.

T. H. Ševčenko 1860

ÚVOD

Tato kniha je již druhým výběrem z poesie Tarase Hryhoroviče Ševčenka, který u nás od roku 1945 vychází. Kulturní pracovníci tím splácejí další částku toho, co jsou našemu lidu z poesie největšího ukrajinského básníka dlužni. Jak první výbor, vydaný v roce 1946, tak tento druhý, už obsáhlejší, mohou podat jen kusý pohled na onoho obrovitého ducha, posledního kobzara Ukrajiny, jakým Ševčenko byl. Ale srovnáme-li výsledky posledních pěti let s tím, co dalo z Ševčenka našemu lidu celé předchozí století, uvidíme, že těch pět let v lidově demokratické republice předčí daleko oněch sto let kapitalistické minulosti.

První a poslední „Výbor básní“, přeložený Růženou Jenseskou vyšel u nás v roce 1900. Za celých dvacet let vlády české buržoasie, za oněch dvacet let, kdy byl u nás vydáván kdejaký literární škvár, se nenalezl jediný vydavatel Ševčenkových básní.

A přece není ve světové poesii díla, které by bylo bližší českému lidu, než právě dílo Tarase Ševčenka. A stěží bychom též hledali ve světové poesii básníka, který by měl pro český lid, jeho dějiny a jeho boj o svobodu takové pochopení a takovou lásku, jako Taras Ševčenko. Svým duchem a významem patří Ševčenko k velikým ruským demokratům devatenáctého století, jimž nebyl lhostejným osud žádného národa, boj o svobodu žádného lidu na světě. Ševčenko se zvláště zajímal o českou historii, zvláště vřelý poměr měl k postavám českého probuzenectví.

Tak jako burcoval svůj vlastní, ukrajinský lid k boji proti statkářskému a carskému útisku tím, že v písních oslavoval hrdinskou minulost předků, bojujících za svobodu, tak také geniálně pochopil, které období našich dějin je schopno svou velikostí a slávou vzbudit odezvu v potomstvu. Svou básní „Kacíř“ oslavil Ševčenko postavu Jana Husa, husitskou revoluci. V předzpěvu věnoval Ševčenko tuto báseň P. J. Šafaříkovi. Ze závěru tohoto předzpěvu také vysvitá, proč cítil autor takovou náklonnost k českému lidu a jeho dějinám. Ševčenko právě tak, jako jeho současník, veliký ruský myslitel N. G. Černyševskij, hodnotil národy podle toho, čím přispěly k pokroku lidstva, jaké oběti přinesly na cestě z tmářství a otrokářství k pokroku a svobodě. A postava i oběť kacíře Husa je mu příkladem k tomu,

*„Aby jako dobří bratři
Slované už žili,
jako syni slunce pravdy,
a kacíři byli,
takovými, jak ten kacíř
z Konstancie velký.
Světový mír světu dají,
slávu věků věky.“*

Ano, především pro to plebejské kacířství, které trhlo otrocká pouta, pro ně oslavoval Ševčenko husitskou dobu, nikoliv z nějakého panslovanského citu. Vždyt téměř ve stejnou dobu napsal báseň „I mrtvým i živým i nenarozeným“, ve které kárá ukrajinské panslavisty, že si čtou Kollára, Šafaříka i Hanku, že znají kdejakou slovanskou řeč, jen tu svou vlastní neznají. A varuje je:

*„Probudte se! buďte lidmi,
trest se blíží, páni:
okovy své brzy strhnou
lidé ukovaní;
bude soud . . .“*

Je také příznačné, že báseň „Kacíř“ napsal Ševčenko roku 1845, tedy rok po prvních dělnických bouřích, které vypukly v Praze a na Litoměřicku a byly krvavě potlačeny. Je velmi pravděpodobné, že pověst o tomto novém hnutí v Čechách se dostala též k Ševčenkovi.

Výbor z díla Tarase Hryhoroviče Ševčenka je též velkým a oplodňujícím přínosem pro naši současnou poesii. Blahodárně může působit především Ševčenkova epika. U nás, kde působením formalistických vlivů byla tato básnická forma tak dlouho opomíjena, že téměř zmizela, otvírají Ševčenkovy epické básně nové anebo zapomenuté již cesty poesie.

Ševčenkovy epické básně jsou bohaté dějem, jsou plny dramatického napětí a jejich řeč je lidově prostá a ušlechtilá. Tyto přednosti činí Ševčenkovu epiku blízkou nejširším vrstvám lidu. A proto také mohou a mají sloužit jako vzor zobrazování těch bohatých a hrdinských dějů, které se neustále odehrávají v naší společnosti, budující socialismus, bojující o mír.

Tento výbor z Ševčenkova díla obsahuje část jeho lyrických veršů, z nichž bezpočetně je zpíváno po Ukrajině jako zlidovělé písně; čtenář tu nalezne epické básně, oslavující hrdinské činy atamanů, povstalců, bojovníků za kozáckou svobodu i jeden z dvanácti zpěvů největší Ševčenkovy epické básně „Hajdamáky“. Dále tu jsou verše z desetiletého pobytu básníka v Orské pevnosti a jiné verše. Výbor je doplnou ukázkou z prozaické tvorby Ševčenkovy a úryvky z deníku. Doprovází jej obsáhlá životopisná studie Alexandra Dejče.

Mnoho, mnoho zbývá ještě vykonat, abychom mohli říci, že známe Ševčenka, velikého básníka bratrského národa, velikého bojovníka za svobodu ujařmených, velikého demokrata. Tento výbor je dalším krokem k jeho poznání. Necht' přispěje k ještě těsnějšímu přátelství mezi naším lidem a lidem ukrajinským, členem veliké rodiny národů Sovětského svazu. Necht' nás obohatí umění jednoho z největších synů Ukrajiny Tarase Hryhoroviče Ševčenka.

Milan Jariš

PÍSNĚ

Ach, nač mám ty černé oči

Ach, nač mám ty černé oči,
nač mám černé vlasy,
k čemu jsou má dívčí léta,
ty veselé časy?
Moje mladá dívčí léta
marně ubíhají,
oči pláčou, černé vlasy
také vypadají.
Srdce chřadne, hyne v světě
jako ptáček v pěsti . . .
k čemu je mi moje krása,
když mi chybí štěstí?
Těžko se mně na tom světě
žije osiřelé,
nemám, s kým bych promluvila,
svět je bez přítele,
nemám, kdo by se mne zeptal,
co mne stále souží,

a komu bych pověděla,
po čem srdce touží,
po čem volá s holubicí
v tichém vrkotání . . .
Nikdo se ho nepozeptá,
neslyší je ani:
cizí lidé neptají se —
k čemu též se ptáti?
Ať si pláče osiřelá,
ať si roky tratí . . .
Jen plač, srdce, plačte, oči,
než vás spánek ztiší,
plačte víc a hlasitěji,
ať vás větry slyší,
ať váš nářek nesou s sebou
za modravé moře,
chlapci mému nevěrnému,
aby měl též hoře!

1839

Zakukala žežulička

Zakukala žežulička
v tom zeleném lese,
zaplakalo mladé děvče,
že ji žádný nechce.
A ty mladé dívčí roky,
ta veselá léta,
jako kvítí dolů vodou
letí z toho světa.
„Kdybych měla otce, matku,
a ti něco měli,
potom by mne milovali,
pak by mne snad chtěli.
Ale já jsem v světě sama —
kdo dbá o sirotu —
a samotná taky zhynu
někde podle plotu.“

1848

Zrodila mě matka...

Zrodila mě matka v zlatých
ve komnatách, ve vysokých,
kmentem zavila.

Celou v zlatě, v aksamitě
jak poupátko ostražitě
si mě chovala.

Růžičkou jsem se rozvila,
hnědooká, černobrvá,
líčka do běla.

Chudého jsem milovala,
matka má se rozhněvala,
svatbu zhatila.

Ve vysokých, ve komnatách,
kam se hnu, je žal mi v patách,
snad se utrápím.

Jak bylina při dolině
sama ve své samotině
chřadnu, churavím.

Na svět boží nepohlédnu,
nemám ani radost jednu,
bůh je svědek můj!

Odpusť, odpusť, moje máti.
že tě budu proklínati
celý život svůj.

1848

Do hájku jsem chodívala

Do hájku jsem chodívala
na ořeší,
mlynáře jsem milovala,
to mne těší.
Mlynář mele mouku v mlýně,
a když přijdu, políbí mě,
to mne těší.

Do hájku jsem chodívala
hledat hříby,
sedláře jsem milovala,
mně se líbí.
Sedlár dělá na oprati,
dovede mne objímati,
když se zlíbí.

Do hájku jsem chodívala
sbírat klestí,
bednáře jsem milovala,
to mám štěstí.
Bednár tluče na obruče,
když mne chytne do náruče,
to mám štěstí.

Mám-li ti však, milá máti,
pověděti,
komu budeš nejdřív říkat
milý zeti,
tož tedy všem, vždyť by chtěli
všichni stát se po neděli
tvými zeti. 1848.

Prudký větre, prudký větre

Prudký větre, prudký větre,
rozvlň modré moře,
ty s ním často hovoříváš,
zeptej se ho dobře.
Ať ti poví, kde je milý,
vždyť ho nosovalo,
ať poví to modré moře,
kam ho nyní dalo.
Jestliže ho utopilo,
pak rozbuř to moře,
já milého půjdu hledat,
utopím své hoře.
Utopím své utrpení,
a rusalkou budu,
do černých vln na dno moře —
až tam za ním půjdu.
Když ho najdu, obejmú to
srdce milované —
pak si mne nes, vlnó, s milým,
kudy vítr vane.
Ty víš, větre, ty víš dobře,
kde je teď můj milý,
kudy chodí a co dělá,
mluvíš s ním co chvíli.
Jestli pláče — i já pláču,
když ne — zpívám sobě:
jestli zemřel můj milý hoch,
i já ležím v hrobě.

Pak, větre, mou duši zanes
tam, kde je můj milý,
a v podobě kaliny mne
zasad' u mohyly.
Bude se mu samotnému
spát líp v cizí hlíně,
bude-li mít nad hlavou mne,
kvítek na kalině.
Bude-li mít nad sebou mne,
kalinový kvítek,
nespálí ho cizí slunce,
nepošlapou lidé.
Večer v žalu skloním hlavu,
ráno pláč žal smyje —
na sluníčku slzy setru,
nikdo nespatří je . . .
Prudký větre, prudký větre,
rozvlň modré moře,
ty s ním často hovoříváš,
zeptej se ho dobře . . .

1838

Cestičku mám vyšlapanou

Cestičku mám vyšlapanou
přes ten les,
na trh jsem šla, milý hochu,
po ní dnes.
Kozákům jsem prodávala
preclíky,
vydělala jsem si, hochu,
pětníky.
Za dva jsem se, za dva jsem se
napila,
za třetí jsem si dudáka
najala.
„Zahraj mně ty, můj dudáčku,
na dudy,
zapomenu na ty svoje
nehody.“
Taková jsem dívčina já,
taková,
Přiď si pro mne, milý hochu,
budu tvá.

1848

Vítr mluví s rákosinou

Vítr mluví s rákosinou,
šeptá doubravám,
a člun pluje po Dunaji
dolů vodou sám.
Letí vlny, člun je plný,
už se potápí,
už jej nikdo nezastaví,
rybář v hrobě spí.
Doplul člun na modré moře
do vln vířivých:
chvíli si s ním vlny hrály
a pak zmizel v nich.

Skončí brzy — jako ten člun,
co plul do moře —
kdo se vydá sám do světa
a tam do hoře:
Dobří lidé — jak ty vlny —
si s ním pohrají,
potom se však na jeho pláč
jenom dívají
a když se ptáš, kam se poděl,
už ho neznají!

1841

Bohatou si nikdy neber

Bohatou si nikdy neber,
vyžene tě z domu,
chudičkou si taky neber,
budeš v samém shonu.
Vyber ty si volnou zvůli
kozáckou, jak mnozí;
bude — jaká právě bude,
třeba bída s nouzí.
Nebude tě nikdo trápit,
ani těšit zase,
co tě bolí, kde tě bolí,
nikdo nezeptá se.
Prý se ve dvou snáz i pláče;
sám si neulevíš.
Možná. Je však lehčí plakat,
když to nikdo neví.

1845

Hoj, křičely šedé husy

Hoj, křičely šedé husy
dole v rybníce,
po celé vsi běží řeči
o té vdovičce.
Nejen řeči, nejen řeči,
ale pomluvy,
že přijížděl síčský kozák,
býval u vdovy.
Med a víno ve světničce
večeřivali,
pak na chvílku na postýlku
spolu líhali.
Neminula ta pomluva,
planá nebyla,
v masopustě milá vdova
syna povila.
Odchovala maličkého,
do školy s ním šla,
a když synek škole odrost
koně koupila,
a když koně koupila mu
sedlo docela
samým hedvábím a zlatem
sama vyšila.
Drahocenný rudý kabát
dala synovi,
na koně ho posadila —
lidem na odiv.

Jen se divte! Pěkně syna
po vsi provedla,
do tábora přivedla ho
k vojsku odvedla,
a pak sama do Kyjeva
do kláštera šla.

1849

Zámožná je Kateřina

Zámožná je Kateřina,
statek má, polnosti.
Ze slavného Záporoží
přijeli k ní hosti.
První — Semen Bosý,
druhý — Ivan Holý,
třetí — Ivan, smělý synek
vdovy Jarošovy.
„Jezdili jsme Polskem,
celou Ukrajinou.
Která kráska by se mohla
měřit s Kateřinou?“
Jeden řekl: „Bratři,
chtěl bych bohat býti.
Za noc lásky, za jedinou,
všecko zlato, všecky perly
mohla by si vzíti.“

Druhý řekl: „Chtěl bych
sílu obra míti.
Za noc lásky, za jedinou,
všecku nadlidskou tu sílu
mohla by si vzíti.“
Třetí řekl: „V celém světě
nic tak těžké není,
co bych za jednu noc lásky
pro ni nepodstoupil
rád a bez prodlení.“

Jako slunce usmála se
na hoča švarného:
„Do otroctví odvěkli mi
bratra jediného.
Kdesi v Krymu hyne v mukách.
Kdo mu volnost vrátí,
tomu na věky svou lásku
ochotna jsem dáti.“

Záporožci vstali,
koně osedlali,
hledat bratra, dobýt lásky
všichni pospíchali. —
Jeden utopil se v tůních
Dněpru hlubokého.
Na kůl v Kafě busurmani
vsadili druhého.
Třetí — Ivan Jarošenko,
smělý synek vdovin,
z busurmanské otročiny
bratra krásné Kateřiny
divem vysvobodil.

Časně zrána skřípla vrata
domu bohatého.
„Vstávej, Kateřino, vítej
bratra mileného!“
Na kolena klekla,
nohy mu objala:
„To je milý můj — ne bratr,
já tě obelhala.“

„Obelhala!“ — Sličná hlava
o zem zaduněla.
Otřel šavli: „Pojďme, bratře,
z domu prokletého!“
Do pole širého
s větrem o závod se hnali . . .
Kateřinu černobrvou
v stepi pochovali,
druh že druha neopustí,
slavný slib si dali.

1848

KOBZAR

Tarasova noc¹

Na rozcestí kobzar sedí,²
na svou kobzu hraje;
kolem děvčat kruh a chlapců
květem máku vlaje.
Hraje kobzar, vyzpěvuje
o té slavné chvíli,
kdy kozáci s Hordou, s Ljachy,³
s Moskaly se bili;
jak se v neděličku ráno
všichni scházivali;
jak kozáčka v zelenavé
rokli pohřbívali.
Hraje kobzar, vyzpěvuje —
učí bídu smáti.

„Byla kdysi hetmanština,⁴
už se nenavráti:
kdysi jsme tu panovali,
více nebudeme . . .
Nikdy na kozáckou slávu
nezapomeneme!
Ukrajino, Ukrajino!
Srdce, matko moje!
Vzpomenu-li na tvůj osud,
pláče srdce moje!
Kde s župany červenými
slavné kozáctvo je?
Kde jsou tvoji hetmanové,
kde je volnost tvoje?
Kam se ztratilo to všechno,
co tu kdysi bylo?
Či snad mohyly — tvé hory
moře zatopilo?
Mlčí hory, bouří moře,
mohyly se chmuří;
nad kozáků dětmi vrazi
panují a zuří.
Bouří moře! Mlčte hory!
Vítr polem letí!
Nad osudem krutým plačte,
vy kozácké děti!

Táhne mračno od Lymanu,
druhé táhne z polí;
zatesknila Ukrajina,
osud zlý ji bolí.
Zatesknila, zesmutněla,

z očí pláč se line.
Nikdo ji už nezachrání...
Vždyť kozáctvo hyne;
hyne sláva, domovina;
zkáza krajem letí;
vyrůstají v Ukrajině
nepokřtěné děti;
milují se neoddaní,
mravnost pošlapána;
kostely a svatá víra
židům zaprodána!...⁵

Jak ty kavky v širém poli
Ljaši, uniati⁶
slétají se — není kdo by
radu mohl dáti.
Tu se ozval Nalyvajko —⁷
kavky odletěly!...
Ozval se i kozák Pavljuk —⁸
za nimi vzlét smělý!
Taras Trjasylo se ozval,
slza stéká slaná:
„Ubohá má Ukrajině,
Ljachy pošlapaná!“

— — — — —
— — — — —
— — — — —
— — — — —

Taras Trjasylo se ozval⁹
chránit víru naši,
orel šedivý se ozval;
zachvěli se Ljaši!

Taras Trjasylo se ozval:
„Dost už smutku, páni!
s Poláky se bítí spějme,
místo naříkání!“

Přes tři dny a přes tři noci
Trjasylo se bije,
od Lymanu do Trubajlu
pole trupy kryje.
Unavil se kozák statný,
těžce roztesknil se,
za to zlý pan Koněcpolskyj
tuze veselil se;
svolal k sobě všechnu šlechtu —
hodovali, pili.
Svolal Taras kozáky své,
aby poradili:
„Bratři moji, soudruhové,
věrní atamani!
Co budeme nyní činit,
poradte mi, páni? . . .
Hodují zas čerti Ljaši,
vítězství už slaví!“
„Jen ať slaví, jen ať pijí
dále na své zdraví!
Nechť ti prokletí se baví!
Jen co slunce zajde,
matka noc pak poradí nám —
kozák Ljacha najde.“
Lehlo slunce za horami,
hvězdy zazářily,

kozáci jak temné mraky
Ljachy obklíčili.
Když stál měsíc vprostřed nebe,
začla děla hřmíti;
vzbudili se páni Ljaši —
není kam se skrýti!
Vzbudili se páni Ljaši,
nepovstali více;
vzešlo slunce — mrtvých Ljachů
leží na tisíce.

Havranům zvěst nesou Alty
zkrvavené vody,
že zde mají z Ljašků-pánků
připravené hody.
Havrani se slétávají,
budí velkomožné;
k bohu vroucně modliti se
kozáctvo jde zbožné.
Zakrákaly černé vrány,
klovajíce oči;
zazpívali kozáckové
píseň této noci —
této noci plné krve,
jež se slavnou stala
pro Tarasa, pro kozáctvo —
a zlé Ljachy sklála.

Nad říčkou, kde proudem tekla
kozácká krev věrná —
v širém poli tráva roste,
mohyla se černá.

Sedí havran na mohyle,
z hladu teskně kráče . . .
Kozák na minulé časy
vzpomene a pláče.“

Umlk kobzar, zasmušil se:
struny doznívají.
Kolem děvčata a chlapci
slzy utírají.

Vyšel kobzar na ulici —
aby smutek zahnal,
chlapcům k tanci, k veselosti
zaspíval a zahrál:
„Ať je to ta nebo ona,
sedte děti pěkně doma,
já mám žalost, já jdu k šenku,
tam si najdu svoji žínku,
najdu žínku, počastuju,
s nepřitelem požertuju.“

1839

Perebenda¹

Perebenda starý, slepý,
znám je v celém kraji,
všude kolem potlouká se,
na kobzu tam hraje.
A jak hraje, děkují mu
lidé srdcem vděční.
Písně smutek rozhánějí,
i když zpěvák teskní.
Za plotem si najde znova
denní stůl i lože,
bez přístřeší, bez domova —
těžký úděl, bože!
Ať zlý vítr nad ním duje,
nevěsí on hlavy,
usedne a zanotuje:
„Oj, nešumte, trávy!“
Zazpívá a myslí na svůj
život osiřelý,
zateskní si tichým hlasem,
za plotem jak sedí.
Takový je Perebenda,
věru, divný svatý!
„Čalého“ si zpívat začne,
k „Hrdličce“ se vrátí,
pak s děvčaty na výhoně
„Hryca“, „Frajerenku“,
„Serbina“ a „Šenkýřku“ zas
s mládenci tam v šenku.

S ženáci o hodech spolu
(kde zlou tchyni mají)
o té cestě pod topoly,
o zeleném háji,
na bazaru o Lazaru,
pak, by pravdu znali,
vážně, zdlouha zazpívá jim,
jak Síč plundrovali.²

Takový je Perebenda,
věru, divný svatý!
Zazpívá a zasměje se,
hned to v pláč obrátí.

Věje vítr, povídá si,
letí v širé kraje,
Kobzar sedí na mohyle,
na kobzu si hraje.
Vůkol všude step jak moře.
širé moře siné —
vánku chvění přes mohyly
letí po rovině.
Šedý vous, čupřinu bílou³
vítr rozevívá,
ulehne a naslouchá teď,
jak si kobzar zpívá.

Když se srdce směje, oči plakat chtějí...
Naslouchá mu vítr... Stařec sedí skryt
v stepi na mohyle, by ho neviděli,
aby vítr mohl slova rozhodit,

aby neslyšeli . . . Vždyť to boží slovo,
po vůli si srdce s bohem rozmlouvá,
svobodně tu zpívá jenom k boží slávě,
dumka na kraj světa cestu volnou má.
Lítá vysoko jak orel sivokřídlý,
až tam do blankytu křídly zamávat,
k slunci doletí a ptá se ho, kde bydlí,
odkud ráno vstává? A kam chodí spat?
Moři naslouchá a mluví k černé hoře:
„Proč jsi němá? kdo ti tvoje písň vzal?“
A zas vzhůru k nebi — na zemi je hoře,
na ní koutku není nikde v šir' ni v dál,
tomu, kdo vše ví a kdo rád poslouchává,
o čem mluví moře, odkud slunce vstává,
není, kdo by v světě pod střechu ho vzal.
Sám je mezi námi, jak to slunce v dáli,
lidé ho tu znají, vždyť ho nosí zem, —
kdyby samotnému někdy naslouchali,
nad stepí jak zpívá, mluví nad mořem,
ti nad božím slovem, nad starcem se smějí,
hlupákem ho nazvou, pryč ho odhánějí,
ať si táhne k moři, štěstí hledá v něm!

Dobře máš, kobzare starý!
Dobře, otče, děláš,
s větrem zpíváš, povídáš si,
na mohyle sedáš.
Choď jen dál, holoubku sivý,
až se srdce ztiší,
zazpívej si, posteskní si,
kde tě neuslyší.

Aby tobě neodřekli,
hrej, co mají rádi,
Skákej, čerte, jak pán káže.
proto je pán tady!

Takový je Perebenda,
věru, divný svatý!
K veselici zanotuje,
hned to v pláč obrátí.

1839

Ivan Pidkova¹

V. I. Šternbergovi²

I

Bylo kdysi v Ukrajině —
hřměla děla, řvala;
přeslavná Síč Záporožců
panovati znala.
Panovali, dobývali,
za volnost se bili —
minula — jen mohyly tu
v širém poli zbyly.
Mohyly ty převysoké,
kde kozácké tělo
do kytajky zavinuté³
dávno ztrouchnivělo.
Mohyly ty převysoké
temní se jak hory,
tiché vedou o svobodě
s větry rozhovory.
Svědék slávy, odkaz dědů
do kraje se dívá
a vnuk kosu nese v rosu,
píseň o nich zpívá.
Bylo kdysi v Ukrajině —
bída tancovala,
žalost v šenku kořalenu
kolem podávala.
Bylo dobře v Ukrajině —
dnes je všechno jiné . . .
Vzpomeňte si, snad si srdce
trochu odpočine.

II

Černé mračno za Lymanem,
nebe slunce kryje,
modré moře jako šelma
sténá, tu zas vyje.
Dněpru hrdlo zatopilo . . .
„Nuže, chlapci milí,
na bajdaky! Moře bouří —⁴
zahrajme si chvíli!“

Rozběhli se Záporožci
Lyman čluny kryli.
„Bouří moře!“ — zazpívali.
Vlny zavířily;
kolem vlny jako hory,
nebe ani země,
srdce bije . . . To je něco
pro kozácké plémě.
Plují, plují, zpívají si;
moře řve a ječí,
vpředu ataman je vede
slavně v nebezpečí.
Prochází se po bajdaku,
hasne lulka milá,
rozhlíží se semo-tamo,
kde by práce byla.
Čupřinu si za ucho dal,
vous si na prst vine,
zvedl čapku — čluny stojí.
„Nepřítel ať zhyne!“

Nepojedem do Synopu,
páni atamani,
v Cařihrad jdem k sultánovi
na návštěvu, páni!“
„Dobře, batku, atamane!“ —
kolem zabouřilo.
„Díky!“ — Nasadil si čapku.
Moře zavířilo.
Pan ataman po bajdaku
chodí, lulka hoří,
přítom mlčky do vln hledí
v rozbouřeném moři.

1839

Gonta v Umani¹

XI. kapitola z básně Hajdamáci²

Chlubili se hajdamáci
cestou do Umaně:
Z hedvábi si na onuce
narvem, bratře — pane.

Tak míjí dny a míjí léto
a Ukrajina hoří zas;
a po vsích pláčí malé děti:
nemají otců. V tenhle čas
zažloutlé listí z doubrav letí,
mraky se válí, slunce spí,
lidského hlasu neslyšeti;
jen zvíře vyje v pustých vsích,
když hryže trup. Je nepohřbílí,
jen vlky Ljachy pohostili,
dokud je nezanesl sních.
Nebránila chumelice
pekelnému zmaru:
Ljaši mrzli, kozáci se
hřáli u požárů.
Vstala vesna, černou zemi
ze sna probudila,
ověncila zemi květem,
v barvínku ji skryla.
Skřivánek na širém poli,
slavík kdesi v háji
zemi vesnou přioděnou
ráno pozdravují . . .
Ráj a hojnost! Pro koho však?
Pro lidi . . . A oni?

Ani zhlédnout nezatouží.
Zhlédne-li, pak zhaní.
Třeba krví domalovat,
požárem ji zjasnit:
Slunce málo, málo květů,
ale mraků nazbyt.
Pekla málo! . . . Lidé, lidé,
kdy vám dosti bude
toho dobra, které máte!
Divní, divní lidé!
Nezdržela vesna krve,
lidské zlosti v boji.
Těžko zhlédnout: vzpomínám si —
tak bylo už v Troji,
tak i bude,

Hajdamáci

trestají už zase:
kudy projdou — země hoří,
krví zalévá se.
Nalezl si Maxym syna
v milé Ukrajině:
byť ne rodný, přece dobrý
Jarema je synek.
Maxym řeže, Jarema však
neřeže — ten šílí.
S nožem v ruce na požárech,
ať noc, či den bílý.
Nad nikým se neslituje
nikdy — ať je kdo chce.
Za tytara Ljachům platí,³
za svatého otce.

Za Oxanu . . . jen tu zjihne
při vzpomínce na ni.
Leč Zalizňak: „Toč se synu!
Když nás osud chrání,
roztočme se!“

Roztočili.

Navršili trupy.
Od Kyjeva do Umaně
lehly Ljachů kupy.

Jak ty mraky hajdamáci

Umaň obstoupili
o půlnoci. Do svítání
Umaň zatopili.
Zatopili, zakřičeli:
„Trestej Ljacha znova!“
Klesla, klesla na bazaru
jízda narodowa.⁴

Klesly tu i malé děti,
i mrzáci choří.
Shon a křik. A na bazaru
jak v krvavém moři
vprostřed bouře, stojí Gonta,
křičí Maxym: „Krátce!
Dobře, děti, jen tak na ně,
tak jen na proklatce!“

A teď vedou hajdamáci

kněze jezuitu.
S ním dva chlapci . . . „Gonto, Gonto,
děti vedu ti tu!
Ty náš řežeš, — je si zařež:
Jsou též katolíci!
Zarazil ses? Proč neřežeš?

Dokud nevelicí,
zařež si je; povyrostou
a zařežou tebe!“
„Ubijte psa! Štěňata si
zařežu sám třeba.“
„Svolej radu! přiznejte se, .
jste vy katolíci?“
„Katolíci . . . Vždyť nás máti . . .“
„Ty můj bože velký!
Mlčte, mlčte, vím už všechno!“
Sebrala se rada.
„Děti mé jsou katolíky.
By nebyla zrada,
aby pomluv nebylo tu,
páni, milá rado!
Přísahal jsem na nůž svatý —
katolíky trestat.
Synové mí, synci moji,
proč už velcí nejste?
Proč už Ljachy neřežete?“
„Budem řezat, tati!“
„Nebudete, nebudete!
Prokleta buď máti,
ta prokletá katolička,
co vás porodila.
Kéž vás před východem slunce
byla utopila!
Větší hřích, že umíráte
jako katolíci.
Hořko je mi dneska s vámi,
hořko, moji synci.

Pocelujte tátu, děti,
to ne já mám vinu.
To přísaha!“

Máchnul nožem —
a už neměl synů.
Klesli, klesli zařezáni.
„Tati,“ — zašeptali:
— „Tati, tati, nejsme Ljaši,
my“ . . . a zmlkli malí.

„Pochovat je?“
„Není třeba,
katolíky. Nechci!
Proč jste jenom synci moji
nebyli už velcí?
Proč jste vrahy neřezali,
matku neubili,
tu prokletou katoličku
co vás porodila?⁵
Jdeme bratře!“

Maxyma vzal,
prošli po bazaru,
oba dva tu zakřičeli:
„Karu, Ljacham, karu!“⁶
Trestali pak. Strašně, strašně.
Umaň nocí vzplála:
živá duše po kostelích,
v domech nezůstala.
Padli všichni. Nebylo snad
tolik bídy, bolu,
co se v Umani teď sešlo.

Vasiljanskou školu,⁷
kde učili děti Gonty,
Gonta sám teď boří:
„Tys kojila moje děti!“
Křičí Gonta, zuří:
„Tys kojila malé — ale
neučila dobrou . . .
Valte stěny!“

Hajdamáci
stěny rozvalili:
rozvalili, pod kameny
kněze zavalili,
školáky, co ještě zbyli,
v studni utopili.

Až do samé noci Ljachy mordovali.
Duše nezůstalo. Gontu slyšet hřmít:
„Kde vy lidojedi, kde jste pochovali,
snědli moje děti? Těžko je mi žít!
Těžko je mi plakat; s kým tu hovořit?
Synci moji milí, děti černobrvé,
kde jste pochováni? Krve, více krve!
Šlechtické mi dejte, chce se mi dnes pít,
chce se mi dnes dívat, jak ji země pije,
chce se mi jí opít! Nechať vichr vyje,
do Ljachů ať bije! Těžko je mi žít!
Těžko je mi plakat! Černý mrak vás kryje,
spravedlivé hvězdy — já neviděl vás.
Děti své jsem zabil! Hořko, hořko mi je!
Kam se jenom schýlím?“

křičel Gontův hlas.

Po Umani běhal. A uprostřed města
hajdamáci v krvi prostřeli svůj stůl,
každý snesl zásob, kde co popadnul,
k večeri si sedli. Po posledním trestu —
poslední též hody!

— „Synci, flámujem!

Pijte, dokud pijem! Bijte, dokud bijem!“
Tu Zalizňak houknul: „Ej, nu, kobzar sem!
Zazpívej nám něco, ať se země chvěje,
jen ať roztočí se moji kozáci!“
Zazpíval pak kobzar:

„Moje mamka přadlena
 prádlo má.
A boty mi táta
 zalátá.
Moji bratři sokoli
 kdykoli
šli pro krávy do doubravy
i perly mi donesli.
Já si vezmu křížek
 perlový,
k tomu vyšívané
 rukávy,
i ty boty s podkovami;
dám já ráno krávě slámy.
Já tu krávu napojím,
 podojím,
já si s chlapci postojím,
 postojím.“
„Hej hop, po večeri
zamykejte děti dveře.

T. H. Ševčenko, vlastní podobizna, r. 1860 (lept)

Portrét N. V. Gogola, r. 1840 (olej)

A ty moje, cožpak spíš?
Jen se ke mně přitul blíž!“
Všichni hýří.

Co je s Gontou?

On nehýří. Kde je?
Proč s kozáky nepopíjí?
Proč si nezapěje?
Není Gonty, jemu není
teďka do veselí,
nebo zpěvu.

Kdopak se to
černým pláštěm halí
přecházeje po bazaru?
Stanul, rozryl kupy
mrtvých Ljachů; kohos hledá.
Sehnul se, dva trupy
neveliké na plec zvedá,
bazarem vzad kráčí,
přes mrtvoly překračuje,
v požáru se ztrácí
za kostelem. Kdo že je to?
Gonta; žal jej zchvátil,
nese děti přikrýt zemí,
v zemi pochovati,
aby chrti nehryzali
kozácká ta těla.
Ztemnělými ulicemi,
kde tak nehořelo,
nes své děti, aby nikdo
nespatřil kam krácel,
jak své syny pochovává
a jak Gonta pláče.

Vyšel v pole, složil, sáhl
po svěceném noži,
posvěceným kopá jámu.
V dálce Umaně hoří.
Do práce Gontovi plane,
i na děti svítí:
jak by spali oblečení . . .
Co vás děsí, děti?
A co Gontu? Jak by kradl
nebo poklad skrýval!
Až se chvěje. Z Umaně se
valí křiku příval
od soudruhů hajdamáků.
Gonta sotva slyší, —
staví synům vprostřed stepi
temnou, chladnou chýši.
Dostavěl už. Bere syny,
do hrobu je vnáší.
Zdá se mu, jako by slyšel:
„Tati, nejsme Ljaši!“
Složil oba, z kapsy šátek
vyňal; z hedvábí je;
poceloval mrtvé oči,
žehná, šátkem kryje,
hedvábným tím rudým šátkem
hlavičky kozáčí!
Pokryl, ještě jednou shlédl,
v těžkém, těžkém pláči:
„Syni moji, moji syni,
na tu Ukrajinu
pohleďte jen! — Vždyť vy za ni
i já za ni hynu!

A kdo jednou pochová mě,
na té cizí půdě?
Kdo zapláče jednou pro mě?
Úděl, ach můj úděl!
Sudbo moje nešťastlivá,
cos mi narobila?
K čemu jsi mi děti dala?
Pročs mě neubila?
Byli by mě pochovali,
kde já pochovávám!“
Poceloval, pokřižoval,
pokryl, zasypává:
„Odpočívajte, mí syni,
v hluboké své chatě!
Nepřišla vám čubka máti
lůžko odestlati.
Bez routy a bez chrp spěte.
Hajejte, mé děti,
úpěnlivě prostě boha,
aby na tom světě,
aby mě tu za vás trestal,
za hřích preveliký!
Odpusťte mi, jako já vám,
že jste katolíky.“
Srovnal zemi, pokryl drnem,
aby ukryl v trávě,
kde složily děti Gonty,
kozácké své hlavy.
„Spočívajte, vyhlédejte!
Přijdu, synci zlatí.
Ukrátil jsem já vám věku,
jiní mně ho zkrátí!

Ubijí mně . . . Kéž by brzy!
Kdo zatlačí oči?
Hajdamáci! . . . Ještě jednou
jdu se poroztočit!“

Kráčí Gonta pochýlený,
klopýtavou chůzí.
Požár svítí: Gonta vzhledne,
smíchem plným hrůzy
zasměje se strašně, strašně,
hledí k hrobu synů,
utře oči . . . Jako přízrak
ztrácí se pak v dýmu.

1840

Hamalija

„Oj, není není větru, není ani vlny
z dálné naší Ukrajiny!
Zdali se tam radí, jak na Turka jíti,
neslyšet sem do ciziny.

Oj, zaduj, zaduj, větře, od Velkého Luhu,
zalétni k nám přes to moře,
osuš naše slzy, nadlehči nám pouta,
rozduj naše velké hoře!

Oj, bouři, bouři, moře, naše modré moře,
rozbouři se pod bajdaky,
kozáci v nich plují, za námi sem plují
už je čapky vidět z dálky.

Oj, bože, milý bože, nes je z Ukrajiny!
I když tady zůstaneme,
uslyšíme slávu, kozáckou zas slávu —
a pak klidně zahyneme.“

Tak zajatí kozáci v Skutari pěli,
tak zpívali chudáci, slzy se lily,
tak tekly a tesknotou zahovořily . . .
A Bospor se začhvěl, neb za život celý
on neslyšel kozáky plakat; a širý
pak zasténal, zatřásl kůží jak býk
a vlnou svou daleko do moře vnik,
když po žebrech se řevem v moře ji hnal.
I zahřmělo moře tou Bosporu řečí
a v Lyman ji vehnalo; Lyman ji vzal —

řeč smutku — a zanesl po Dněpru dál.
I zasmál se Dněpr — náš děda,
až s kníru mu skanula pěna.

„Spíš či slyšíš, bratře Luhu!
Chortice, ty sestro má!“
A Chortice s bratrem Luhem
„slyším, slyším“ hučela.

A Dněpr — pokryt bajdaky —
hned slyší zpívat kozáky:

„Turkyně má dobrou chatu
na té druhé straně.
Hej, hej, moře, hrej,
řvi a skály roztrhej!
Pojedeme na ně!

Turkyni by mohly v kapse
tolárky jen škodit.
Nejdem v kapsách hledat,
jdeme pálit, řezat,
bratry osvobodit.

Turkyně má janičáry,
paša její hlava.
Hoj, hy, na vrahy!
neběřem nic na váhy,
naše volnost, sláva!“

Plují, plují, zpívají si;
a tam vpředu v přídi

hrdě stojí Hamalija,
bajdak pevně řídí.
Hamalijo, srdce bije:
moře zle se vzteká.
Za mořské se hory skryli —
slyšet —: „Nepoleká!“

Hle, dřímá tam v harému svém Byzancie
i Skutari dřímá a Bospor jen vře
jak vzteklý; tu sténá a tu zase vyje,
neb ze spánku Byzanci probudit chce.
„Ó, nebuď ji, Bospore; budeš mít hoře,
já do bílých žeber tvých písek ti dám
a do jílu pohřbím!“ řve modravé moře.
„Což nevidíš, jaké to hosty teď k vám
já k sultánu nesu?“ Tak moře zle hřímá
(jeť příznivé udatným Slovanům těm).
A Bospor se zarazil. Turkyně dřímá
a dřímá i sultán tam v harému svém . . .
Jen v Skutari nedřímou kozáci naši
a spoutáni čekají v žaláře zdech;
vstríc bohu se prosba jich toužebná vznáší
a vlny ji nesou až na druhý břeh.

„Ó milý bože Ukrajiny,
zde v porobě a cizí zemi
jen nedej zahynouti nám!
Je hanba zde a hanba tam,
by volný kozák přede všemi
snad z cizí rakve vstávat měl
a před tvůj soud by spoután šel
jak otrok v poutech přikovaný . . .“

Kdos za zdi křičí: „Řež a pal!
Bij nevěřící busurmany!“ —
Kdo je to? Kdo to zavolal?

Hamalijo, srdce bije:
Skutari se vzteká!
„Řežte! bijte!“ — Hamalija
křičí do daleka.

Řvou hromem děla ve Skutari,
řvou nepřátelé plni zlosti,
však kozáctvo tu bez milosti
jak trávu kosí janičáry.

Hamalija po Skutari —
do pekla se vrhá,
sám věznici rozbíjí,
pouta bratří trhá.

„Vylétejte, šedí ptáci,
bazar kořist dělí!“
Vzchopili se sokolíci.
Dávno neslyšeli
křtěné mluvy rodných bratří.
Matka noc se chvěla:
jak kozáci odplácejí,
dosud neviděla.
Nelekej se, pohleď, máti,
na hody svých dětí!
Temno všude jak v den všední,
ač dnes svátek světí.

Cožpak tady s Hamalijou
zloději snad sedí,
že tu sádlo bez šašlyku
potmě mlčky jedí?
„Rozsvítíme!“ — Šlehl plamen
až se v mraky noří —
a s koráby stěžnatými
Skutari už hoří.
Byzance se probudila.
Do ohnivé noci
třeští oči, zuby skřípe,
pluje ku pomoci.

Svou rukou na břeh dosahuje
a řve a zuří, noži mává;
teď dosáhla a vřískla, vstává —
a v loužích krve oněmuje.
A Skutari jak peklo plá,
krev po bazarech proudem teče
a Bospor širý dolévá.
Jak černí ptáci po háji
tam kozáci teď lítají:
jim nikdo, nikdo neuteče!
Ni oheň pevné neupeče.
Teď boří zdi; a v čapkách svých
už plno stříbra, zlata mají
a do bajdaků nasypají.
Plá Skutari a boj už ztich;
i sešli se zas chlapečci milí,
o požár lulky zapálili
a — na bajdaky! — Odjíždějí
a rudé vlny prorážejí . . .

Vesele jak na zábavu
Záporožci plují,
nevadí jim hory-vlny,
když si zanotují:

Náš ataman Hamalija,
náš ataman zlatý,
sebral chlapce a jel s nimi
s mořem pohrávati;
s mořem pohrávati,
slávy dobývati,
slávy dobývati,
ze zajetí otrockého
bratry Turkům bráti.
Přijel Hamalija,
přijel do Skutari
a tam sedí Záporožci,
trestu vyčkávají.

Vykřik Hamalija:
„Bratři, budem žíti,
budem žít a víno pít
a janičáry bítí.
Žít a víno píti,
janičáry bítí,
své kureně koberečky,²
aksamitem krýti!“
Vylétali Záporožci
na lán žito žíti;
žito žali, v kupy dali
a pak zazpívali:

„Sláva tobě, Hamalijo,
po všem velkém světě,
po všem velkém světě,
po vší Ukrajině,
že jsi nedal Záporožcům
zhynout po cizině!“

Tak zpívají a s nimi pluje
tam vzadu chrabrý Hamalija.
Zas od Dardanel vítr duje,
však nežene se Byzancie.
Má strach, by do Galaty znova
mnich nezanesl ohně žár,
či ataman Ivan Pidkova
by k souboji ji nevyzval.
Tak plují . . .

Sluncem ozářena
se vlna rudá mihotá —
a před nimi zas moře milé
k nim hovoří a klokotá.

Hamalijo, vítr věje . . .
Hle . . . hle . . . : moře s námi!
A skryli se za vlnami
jako za horami.

1842

KAVKAZ

Jakubu de Balmenovi'

Ó, kdo mi to dá, aby blava má byla,
a oči mé pramenem slzí,
abych dnem i nocí oplakávatí mohl
zmordovaných . . .

Jeremiáš, kapitola 9, verš 1

Za horami hory, mraky obalené,
posázené hořem, krví pokropené!

Odevždy tam k Prometheu

orel zlý se vrhá,

dloube žebra, srdce jeho

rozbíjí a trhá.

Rozbíjí a živé krve

přec mu nevypije —

ono vždy se vysměje mu

a vždy znova žije.

Neumírá duše naše,

volnost ani hoře.

Ani ďábel nevyorá

pole na dně moře.

Nepřiková živé slovo

ani duši jeho.

Nepohaní slávy boha,

boha velikého.

Nám nepřísluší přít se s tebou!
Ni soudit skutky vůle tvé!
Nám zbývá jenom plakat, plakat
a mísit potem krve své
chléb vezdejší náš každodenní.
Nás kati tupí zkrvavení
tu v posměch pravdě opilé.
Kdy se pravda ze sna vzbudí?
Kdy chceš, bože, jíti
lehnouti si, unavený?!
Kdy nás necháš žíti?!
Věříme tvé velké síle,
lásce, duchu tvému.
Vstane pravda! Vstane volnost!
K tobě jedinému
pomodlí se národové
na věky a věky,
ale zatím tekou řeky,
krve celé řeky! . . .

Za horami hory, mraky obalené,
posázené hořem, krví pokropené!
My vznešení a milostiví
tam svobodu jsme stihli holou
a hladovící, přeubohou
teď štveme, její krve chtiví.
Co padlo lidí bojujících!
Co slz! a krve! moře běd!
že všechny imperátory a cary
by postačilo napájet!
A utopit i s dětmi jejich
je v slzách vdov všech opuštěných!

I v dívčích, tajně prolitých!
I v otců slzách zkrvavených!
I v hořkých slzách mateřských!
Ne řeky — moře rozlilo se,
to moře ohně! Sláva! Sláva!
Všem chrtům, psům i psovodům
i našim carům, báňským
sláva!

Sláva vám, vy modré hory
s ledem horských plání!
Těž vám, velcí rytířové,
bohem milovaní.
Jděte v zápas — zvítězíte!
Bůh jde v naše kraje!
S vámi pravda, s vámi sláva,
s vámi svoboda je!

Tvůj chléb a dům — toť všechno tvé:
to nedané a neprošené,
to nikdo za své nevezme
a v okovech tě nepovede.
Však u nás! . . . Vždyť jsme vzdělaní,
i písmo svaté čísti známe! . . .
Ať ve vězení spoutaní
či na trůnu ať zasedáme
jsme všichni v zlatě . . . a přec holí.
My chcem vás učit, vzdělávat,
zač chléb a sůl je prodávat!
My křesťané; vždyť máme školy
a všechno nejlepší, i chrámy,
i Pán Bůh sám tu stojí s námi!

Nás v oči píchá jen váš dům:
proč sami jste ho postavili,
když my jsme k tomu nesvolili;
proč neházíme jako psům
vám chléb váš! Proč nás neprosíte,
proč za slunce nám neplatíte! —
My přece nejsme pohané! —
vždyť my jsme praví křesťané,
nám stačí málo. — Málo chcem.
Však když se s námi spřátelíte,
tu mnohému se naučíte,
jeť přehromná naše zem.
Jen Sibiř velká, požehnaná!
A věznic! lidu . . . co je v nich!
Zde od Fina až po Multána
vše mlčí ve všech jazycích,
vždyť všichni blahobyť zde mají!
Mnich z bible svaté učí nás,
že nějaký car svini pás,
že přítelovi ženu vzal
a druha zabít rozkázal.
A za to za vše je teď v ráji!
Hle, jací lidé u nás v ráji
tak snadno dojdou spasení!
Jen vy jste dosud nevzdělaní,
křtem svatým neosvíceni!
Jen přijďte, my vás osvítíme,
jen přijďte, my vás naučíme! . . .
Neb u nás zvykem bližní dřít
a na kostel pak zaplatit —
to stačí, bys i s příbuzenstvem
v ráj svatý mohl přímo jít.

Slepá. vlastní ilustrace k epické básni „Slepá“, r. 1842

Vlastní ilustrace k básni „Nevolník“, r. 1845

Ach, u nás! Co my všechno známe!
Sít pohanku, Francouzům lát
a také hvězdy počítat.
My bez ostychu prodáváme
a také v kartách prohráváme —
ne negry — ale lidi křtěné,
však prosté jen a neučené.
Chraň bůh, abychom kupovali
jak židi zboží kradené.
My nejsme přece Španělové!
My po zákonu — jinak ne! . . .

Po zákonu apoštola
bratra milujete!
Vychloubači, pokrytcové,
boha zrazujete!
Milujete na bratrovi
kůži a ne duši,
loupíte tu po zákonu,
co vám nepřísluší:
vlastní dceři na kožíšek,
a bastardům věno,
svoji ženě na střevíce;
to je utajeno,
že loupíte po zákonu,
bohem, lidmi kletí,
na to, o čem nesmí vědět
žena ani děti!

Za koho byls ukřižován,
Kriste, boží synu?

Za nás dobré, za pravdu snad
smysl jsi světa vinu?
Anebo snad svaté tělo
křižovat se dalo,
bychom se ti vysmát mohli?
Tak se to i stalo!

Hle, chrámy, kaple, ikony,
i svícny, vonné myrhy dým
a před obrazem svatým tvým
též vytrvalé poklony.
Hle, o lup války zkrvavené —
bys dal jim bratří krev tě prosí,
a na tvůj oltář darem nosí
pak roucho z ohně ukradené!

Chceme, sami osvíceni,
jiným světlo dáti!
Slunce pravdy slepým dětem
pyšně ukázati!!
My vám všechno ukážeme:
kterak pouta kovat,
pevně kovat, jak je nosit,
kterak zařizovat
věznice. A pak, jak plésti
knuty uzlovaté. —
My vás všemu naučíme,
jenom když nám dáte
poslední své — modré hory,
svoje hory holé —
neboť vše už jsme vám vzali,
i moře, i pole! . . .

I tebe pryč zahnali, vlasti své synu,
můj Jakube dobrý. Ne pro Ukrajinu
a pro kata jejího bylo ti lít
krev dobrou, ne černou. A musel jsi pít
jed severský z carské otravné číše!
Ó, druhu můj jediný! Druhu můj milý!
Kéž mysl tvá vznešená v domov můj pílí;
tam v rozryté mohyly ve stepi vzhlédni
a s kozáky nad břehy v závod se dej!
Pak drobnými slzami zaplač si s nimi,
mě z otroctví ve stepi vyhledej!

Prozatím své tiché dumy
i své kruté hoře
budu síti. Jen ať rostou,
s větrem pohovoří.
Tichý vítr z Ukrajiny
s rosy krůpějemi
zanese je k tobě, druhu,
ve vzdálenou zemi.
Tvoje duše přivítá je,
tiše přečte kdesi —
na mohyly, stepi, moře,
na mne vzpomene si.

1845

SEN

Dnes pšenici na panském žala
až do únavy od rána.
Teď mezi snopy klopýtala
nakrmit synka Ivana.
Děťátko její zavinuté
křičelo v chládku pod snopem,
Rozvinula je, nakrmila
a polaskala. Lehkým snem
nad synkem sedíc, zadřímala.
Hle — ve snách syna vidí teď
už vzrostlého a bohatého,
jak pěknou žínku domů ved,
hospodář volný statku svého,
ne panský slouha, na svobodě
jak po veselém poli chodí,
jak ve dvou pšenku svoji žnou
a děti oběd přinesou.
I usmála se, nebohá.

Procitla, vidí — prázdno kolem.
Ivana vzala, převinula,
pohlédla ještě na syna,
a shrbená nad cizím polem
poslední lán teď dožíná.

1858

KACÍŘ

Šafaříkovi¹

Sousedé zlí susedovi
novou chatu sžehli,
Dobrou chatu; ohřáli se
a pak spát si lehli.
Ale popel bujné větry
roznést zapomněly.
Leží popel na rozcestí,
v popeli se bělí,
žhne a tlí a nezhasíná
jiskra strašné síly,
čeká, čeká jako mstitel,
čeká na svou chvíli,
na zlou chvíli. Jiskra tlela,
tlela, vyčkávala
na rozcestí široširém,
a pak zhasínala.
Tak Němčící též zapálili
Slovanům chatu; ke zmaru

rodinu jejich rozdvojili
a tiše, tiše vypustili
ukrutnou zmiji nesvárů.

Rozlily se řeky krve,
požár uhasily,
spáleniště, sirotky si
Němci rozdělili.

V okovech pak vyrůstaly
slovanské ty děti,
zotročené, zapomněly
sobě rozuměti.

Bratrství však dávná jiskra
v spáleništi tlela,
čekala, až objeví se
ruka tvrdá, smělá.

Dočkala se. Ty jsi spatřil
v temnu přehlubokém
pod popelem dobrý oheň
smělým orlím okem!

Světlo svobody a pravdy
zdvihls na pochodeň;
a rodinu Slávů velkou
v temnu, nesvobodě,
spočetl jsi do jednoho —
spočetl jsi trupy
místo Slávů — ale stanuls
kolem mrtvých kupy,
na rozcestí všesvětovém,
jako Ezechiel.

A hle, zázrak! Mrtví vstali,
oči otevřeli,
bratr s bratrem objali se,

s bratrem hovořili
slovy tiché, milé lásky,
na věky a věky.
Pak se slily v jedno moře
všechny slávské řeky!

Sláva, Slovane a Čechu,
v kterém moudrost trůní,
že jsi nedal utonouti
v té německé tůni
naší pravdě! A tvé moře
slovanské a nové
spatříš zas, jak rozlévá se,
člun jak na něm plove
pod plachtami širokými,
pod kormidlem pevným,
pluje širým, volným mořem,
přes široké vlny.

Sláva tobě, Šafaříku,
až na věků věky,
že jsi svolal v jedno moře
všechny slávské řeky.

Snad k své slávě i můj grošík
přijmeš a si necháš,
grošík — píseň o památce
velikého Čecha,
mučedníka přesvatého,
mistra Jana z Husi!
Přijmi, otče! A já tiše
k bohu povzdechnu si,
aby jako dobří bratři
Slované už žili,
jako syni slunce pravdy,

a kacíři byli,
takovými, jak ten kacíř
z Konstancie velký!
Světový mír světu dají,
slávu, věků věky!

1845

I

„Kámen, kterýž zavrhli stavitelé, učiněu
jest v hlavu úhelní; od Hospodina stalo
se to a jest divné před očima našima.“

Žalm 118, verš 22 a 23.

„Jen nepravost a útlak spolu
je vůkol, zmučený lid ztich,
a na prestolu apoštolů
si sedí vypasený mnich,
a s lidskou krví šenkuje si
a prodává vstup do ráje.

Marný tvůj soud, ty, na nebesích,
i říše tvá tu marná je!

Loupežníci, lidojedi
pravdu odkopnuli,
vysmáli se i tvé slávě,
moci tvé i vůli!

Země pláče, ukována,
jak po dětech máti:

Není, kdo by strhl pouta,
kdo by uměl státi

za evangeliem pravdy,
za ubohé, chudé.

Není, není! Bože, bože!
Což tak navždy bude?

Ne, nastane velká chvíle
trestu s nebes výše!

Rozpadnou se tři koruny
na tiaře pyšné?

Rozpadnou se! . . . Žehnej, bože,
žehnej slabým rukám,
požehnej mi, pane, k pomstě,
požehnej i k mukám . . .“

Tak v cele Jan Hus spravedlivý
okovy toužil rozervat,
okovy pekla . . . Zázrak živý,
i živou svátost ukázat
všem nevidoucím. „Chci se bít!
Se mnou je bůh! Ať naplní se! . . .“
A do Betlemské kaple tiše
šel dobrý Hus se pomodlit.

II

„Ve jménu Krista Ježíše,
za nás na kříži rozpjatého,
i apoštolů svatých všech
a zvláště Petra, jakož Pavla,
my rozhřešení dáváme,
zde, skrze tuto svatou bullu,
té služce boží —
oné, kterou
po ulicích prováděli
v Praze ještě včera;
oné, co se potloukala
po krčmách a sklepích,
po klášterních koridorech,
v mnišských celách, zpitá;
ta si právě zasloužila,
bullu zakoupila:

ted' je svatá! . . .“ „Bože, bože,
veliká ty sílo!

Ty veliká slávo! Hleď nad lidmi bdít!
Nechť spočine v ráji už mstící tvá ruka!
Proč trestáš a káráš, proč hynou tu v mukách
tvé předobré děti, tvůj pokorný lid?

Jen pročs jim zakryl dobré oči,
pročs jejich volný rozum jen
jim spoustal pouty kruté noci?!
Prozřete, lidé — nastal den!
Spoutané ruce osvobodte,
vzbuďte se, Češi, lidmi buďte,
ne terčem mnišských posměšků!

Ti pod tiarou lotři líní
vše zaplavili, vzali vše,
tak jako v Moskvě Tatařini,
a mají pro nás, pro slepce,
jen dogmata svá. Krev a žhářství,
všechna zla světa, války, tmářství,
i muka s žárem pekelným,
bastardů — plný Řím. —

Toť z jejich dogmat, z jejich slávy!
Pěkná to sláva! . . . Ale dál,
tak uloženo od konklávy:
kdo bez bully by dokonal —
s tím do pekla! Však kdo by dvakrát
za bullu platil — zab si bratra,
jen papeže když ušetříš,
běž, s pánembohem — v nebes říš!
Už kradou v chrámech, u svátostí,
zloději zloděj. Ohavnosti!

Což nemáte už po uši
člověčí krve? Nesluší
se, velký bože, nehodnému
soudit tvá díla veliká:
vždyť bez viny zla všeliká
ty nesesíláš lidu svému!
K tobě se modlím, Hospodine,
spasiž nás velikým svým činem!
Můj jazyk za tu smělost zraň,
však rány světa zhoj tvá dlaň!

Nenech se rouhat smečku lstivou
před tvojí tváří spravedlivou,
nad námi, prostým lidem tvým!“

Jan Hus se modlil v těžkém pláči,
a v podivení mlčel lid:

co pozdvižená ruka značí,
na koho? Co se bude dít?
„Pohleďte, lidé! Zde ta bulla,“
ukázal pergamentu kus.

A celá kaple ustrnula:
Roztrhl bullu mistr Hus!

A od Betlemské kaple přímo
až do světovládného Říma
ozvěna nesla onu zvěst;
skryli se mniši; zvěst se vryla
i do konklávy jako trest
a tiara se naklonila . . .

Zasyčeli v Vatikánu
mniši jako hadi;
Avignon si s římským mnichem
šuškají a radí;
syčí antipapežové,

až se třesou stěny,
kardináli pod tiarou
kroutí se jak feny,
jako kořata se perou,
zuby vyceněny,
o myšičku. Jakpak také?
Takováhle síla!
Kůže! Masa! Tu se s nimi
země naklonila:
to, když z Prahy dolehl k nim
výkřik Jana z Husi,
který s orlem bít se letí...

Konkláva se dusí,
radí, radí. Stanovili:
spory skončovány,
a na Husa do Kostnice
svolat všechny vrány,
střežit, jak je jenom možno,
nahore i dole,
aby ptáček neuletěl
na slovanská pole.

Jak ty kavky do Kostnice
mniši slétali se;
jak kobylinky zavalili
cesty, stepi lysé,
od baronů až po knížata
i heroldi i krčmáři,
i psovodi i kobzaři,
a hady vojsk jim táhnou v patách.
A za vévodkyněmi — Němec:
ten se sokoly na rukách,
ten na oslu, ten pěšky táh,

vše spěchá, vše se na lov žene,
jak na plást medu hejna much.
Ó Čechu! Kde je, kde, tvůj duch?
Hleď, jaká síla jde tě lovit,
jako by s Turky šli se bít,
či táhli proti Attilovi!
A v Praze temně hučí lid,
císaři, Václavovi lají,
i na ten sbor tisícihlavý
hlasitě lají — dovolit
nechtějí mistru do Kostnice.
„Bůh živý! Živá duše má!
Já, bratři, smrti nebojím se!
A vyrve ruka zkušená
jedový zub té zmiji celý!...“
A Češi Husa provázeli
jak děti otce . . .

III

Zazvonily všechny zvony
ráno po Konstanci;
kardináli scházeli se,
červení a hladcí,
jako býci do ohrady;
šly prelátů davy,
tři papeži, baroňátka,
pomazané hlavy —
jako Jidáši se sešli
na soud nečlověčí
proti Kristu. Svár a hlomoz,
řve to a zas ječí,

jako z tábořiště Hordy,
či z židovské školy . . .
Náhle ztichli! . . . Jako cedr
v libanonském poli,
stanul, spoután do okovů,
Jan Hus mezi nimi,
je, bezectné prohlíží si
zraky orličími.
Zachvěli se, zbledli, mlčky
k mučedníku patří.
„K čemu jste mě povolali?
Chcete se mnou na při,
či jen hledět na okovy?“
„Mlč, mlč, Čechu smělý!“
zasyčeli jako hadi,
jak zvěř zařičeli.
„Ty jsi kacír! Ty jsi kacír!
Nic jiného nejsi!
Ty jen sváry rozdmýcháváš,
vůli nejsvětější
neuznáváš! . . . Jedním slovem —
klatbu na tě svalit!
Kacír, kacír! Ejhle, kacír! . . .“
Preláti zas řvali:
„Rozvratník jsi! . . . Jedním slovem —
proklet s nebes výše! . . .“
Pohlédl Hus na papeže,
a pak mlčky vyšel . . .
„Poražen je! . . .“ Jako by byl
osvobozen skorem,
„Auto da fé! Auto da fé! . . .“²
zaječeli sborem.

Po celou noc pak hodovali
mniši . . . A pili víno, kvas,
opilí Husa proklínali,
až zazvonily zvony zas.
A nastal den . . . Modlit se mniši
jdou za Husa. A nad lesem
červené slunce hledí sem,
chce podívat se se své výše,
co s spravedlivým stane se!

Zazvonily všechny zvony,
vedli Husa páni
spoutaného na Golgatu . . .
Nezachvěl se ani
před hranicí. Stanul na ní,
modlitba zní jeho:

„Hospodine milosrdný!
Co jsem činil zlého
těmto lidem? — Tvým to lidem!
Zač mě soudili zde?
Proč mě na kříž přibíjejí?
Lidé! Dobří lidé!
Modlete se, spravedliví:
tak i s vámi bude!
Modlete se! Kruté šelmy
přišly v ovčím rouše,
roztáhly své dravé drápy:
vody, ani souše
neskryjí vás! Rozlije se
rudo-rudé moře
krve — krve vašich dětí . . .
Hoře! Hoře! Hoře!

Hle, tam stojí — v jasných řízách...
oči nejkřutěji
svítí...“ — „Zapal! Spalte, spalte!...“
„Krvě, krvě chtěj! —
Vaší krvě!...“ A pak skryl se
spravedlivý v dýmu.
„Modlete se! Modlete se!
Odpusť jim jich vinu,
Pane, neboť oni nevě...“
Jeho hlas se ztišil.
Jako chrti kolem ohně
stála smečka mniší;
báli se, že divnou mocí
unikne i žáru,
že se vrhne na korunu,
nebo na tiaru.

Uhas oheň. Vítr rozvál
popel v Konstancii.
Spatřili pak lidé prostí
červenavou zmiji
na tiaře. A Te Deum
mniši zazpívali;
rozešli se po klášteřích
a tam hodovali —
den a noc, až celí zpuchli.

Dlouho Češi stáli
před hranicí. Potom s sebou
hrstku země vzali,
a šli k Praze. Takhle mniši
Husa upálili,
upálili... Ale boží
slovo nespálili —

netušili, že už z mraků
brzy orel vzlétne
k pomstě Husa — do tiary
tvrdé spáry zatne.
Lhostejno jim. Rozlétli se
tak jako ty vrány,
z krvavého posvícení.
Mniši, kněžstvo s pány
po domech se rozvalili,
potuchy v nich není:
hodují a Te Deum tu
někdy střídá klení.
Dokonáno . . . Ať jen počká
jejich pýcha mnišská!
Palcátem už od Tábora
rozmáchl se Žižka!

1845

V NESVOBODĚ

V nesvobodě sčítám dny i noci

V nesvobodě sčítám dny i noci —
počet s myslí sejde.
Bože, kolik tíživých dní
ještě tudy přejde!
Za dny léta tiše plynou,
nic je nezastaví.
Dobré i zlé strhne s sebou
do proudu čas dravý.
Nikomu nic nenavrátí,
všechno patří času;
nemodli se, neslyší bůh
prosebného hlasu.

Blátivým tokem, kalužinou,
rákosím, po stopách let plynou
tři léta, jež mne tížila.
Jak v světličce mé plenila!

Sebrala všeho náruč plnou
a do moře pak hodila.
A moře zalilo svou vlnou
ne peněz, věcí nadbytek,
však blaho mé, můj mladý věk,
mou nudu, zármutek, mé stesky,
ty do věčnosti psané desky
perem, jež nelze uvidět.

Nechť rmutným tokem, kalužinou,
rákosím, v nesvobodě plynou
tu léta má. Však co já teď?
Hle, taková má přípověď!
Posedím, projdu se a s výšin
step, moře budu viděti,
své písně vzpomínáním ztiším
a spřádat budu v paměti
knížečku malou. A už píši . . .

1850

Nic nepřišlo . . .

Nic nepřišlo, nic nedala
mi dnešní pošta z Ukrajiny.
Bůh rozhněvaný, sudba zlá
mé trestá asi hříšné činy
zde v pustině. Já nesmím znát
příčiny, ať jsou jakékoli
a znát je nechci. Tisíckrát
si vzpomenu — a srdce bolí —
byť neveselých oněch dnů,
jež nad mou hlavou odlétaly
v mé Ukrajině vzdálené.
A ti, co bratry byli mně,
se zaklínali, přísahali,
až mračno jich zmizelo v dáli
bez slz, té rosy posvátné . . .
A k stáří znovu přišlo mně,
že bych měl lidi . . . Ach, ne, ne!
Snad morem zašli, nejsou živi,
jistě byť lístek poslali by,
kousíček jenom papíru . . .

Oj, ze smutku, žalu zlého,
bych neviděl u jiného
dopis z dálky, raděj půjdu,
projdu se nad tichým mořem,
porozprávím se svým hořem.
A z té Ukrajiny mojí
písničky se v hlavě rojí.

Lidé mluví, lidé zradí,
jenom píseň dobře radí,
poradí a rozveselí,
pravdu pravdoucí mi sdělí.

1848

Moje písně...

Moje písně, moje písně,
jen vy jste mi zbyly,
nepusťte mne, mé písně,
v této těžké chvíli.
Zalette vy, holoubátka,
zalette vy ke mně,
od širého břehu Dněpru
až do této země,
až sem na step ke Kirgizům...
Jsou to ubožáci,
celí holí — ale volní
jak ti boží ptáci.
Přilétejte, moje milé;
v tichém uvítání
obejmu vás jako děti
a zapláču s vámi.

1847

Tenkrát mi asi třináct bylo

Tenkrát mi asi třináct bylo.
Jehňata hnal jsem k pastvinám,
Snad že se slunce rozjasnilo,
tak nějak mile bylo tam,
jako by ke mně sestoupilo
nebe i pánbůh sám . . .
Už dávno k jídlu svolávali.
Modlím se, v trávě zůstávám,
a nevím vlastně, chlapec malý,
z čeho tak velkou radost mám?
Proč při té modlitbě jsem cítil,
že radost stoupá do nebes?
Veselila se celá ves
i jehně chtělo skotačiti!
Nežhnulo slunce, hrálo dnes!
Jenom chvilku slunce hrálo
než se domodlilo . . .
Zahořelo, zčervenalo,
můj ráj mi zapálilo.
Žasnu, jak bych procit ze sna,
nad mou vískou šero,
i to modré boží nebe —
jak by churavělo.
Stádo jehňat se tu pase —
moje však to není!
i má chyška ztratila se —
není k nalezení!
Ničím mne bůh neobdařil!
Slzy tvář mi zkropí.

Ale dívenka se sklání
v poli nad konopím.
Trhala je nedaleko
vedle cesty samé, 'slyšela pláč, přispěchala,
usmála se na mne,
osušila, políbila tváře uplakané . . .
Jak by se slunce rozjasnilo
a všechno kolem moje bylo . . .
Zahrady, pole, celá zem! . . .
a cizí jehňata jsme hnali
do vody v smíchu radostném.
Hlouposti! Však co smutku tají!
I dneska cítím v srdci žal,
proč mi to pánbůh nedopřál,
alespoň krátce žít v tom ráji.
Zemřel bych oraje své lány,
v tom kousku země svět bych měl,
nešel bych světem, blázen štvaný,
lidi a boha neproklel! . . .

1847

Sejdem se ještě?

Sejdem se ještě? — Nebo navždy
do stepí jsme se rozešli
a slova lásky, slova pravdy
po roklinách jsme roznegli?
Ba snad. To matka naše není,
koho jsme ctíti donuceni.
Toť vůle boží, poslouchat,
pokorně spoléhat se v Něho,
vzpomínat jeden na druhého
a mít svou Ukrajinu rád,
míti ji rád . . . A v době těžké,
v posledním okamžiku ještě
boha se za ni dovolat.

1847

V cizině slunce nezaplane

V cizině slunce nezaplane
a doma div mne nezžehlo,
mně se tam dobře nevedlo
na Ukrajině milované.
Mne nikdo s láskou nevítal,
po nikom necítil jsem touhu,
samoten modlil jsem se k bohu
a panstvu krutému jsem lál.
Pocítoval jsem v sobě tíži
těch zašlých strastiplných let:
neunikl by ani teď
jak tehdy Kristus svému kříži!
Mně na světě nic netěší,
odnikud radost nepřichází,
i v Ukrajině, lidé drazí,
mé soužení se nezmenší.
Já jenom jediné si přeji,
nechť pro nikoho na rakve
cizího dřeva nesbíjejí:
ať letí větry posvátné
a z Dněpru svatého nechť smějí
drobátko půdy přivát mně.
Jenom to. Více nepřēju si,
lidé, však nač ta úvaha,
nač hledat pomoc u boha,
když všechno jinak býti musí.

1847

Na dolinu široširou

Na dolinu široširou,
na výšinu zasmušilou,
na hodinu opozdilou,
co jsme snili, hovořili,
nezapomenu.

Co z toho? My nevzali se,
beze slova rozešli se.
Zatím naše léta mladá,
léta drahá uvadala,
marně minula.

Zestárli jsme věru oba,
já co vězeň, ty co vdova,
nežijem, jen dožíváme,
na tu dobu vzpomínáme,
jak jsme žili kdys.

1848

Žnec

Polem kráčí a žne,
pokos neklade, ne,
pokos ne, rovnou kupy.
Duní zem a moře úpí,
bouří se a dme.

V noci, podivná věc,
vítán sýčky ten žnec.
Nemá oddech, jen kosí,
nedbá, chceš-li ho snad prosit,
podetne tě přec.

Jeho nepros, to zná,
kosu nesrovnává.
Ať už vsi, nebo města,
jako břitvou stařec trestá
všechno, co se dá.

Dneska mužiků pár,
zítra toho, kdo hrál.
Stařec žne, prozpěvuje,
pokos do kup nedaruje,
buď to třeba car.

Brzy nemine mne,
v zemi cizí mne stne,
skrze mříž přijde, běda,
nikdo kříž mi na hrob nedá,
aniž vzpomene.

1847

Pohlédnu já, zadívám se

Pohlédnu já, zadívám se
na tu step a dále,
svobodu bůh milosrdný
aspoň k stáru dá-li.
Šel bych na svou Ukrajinu,
šel bych rovnou domů,
tam už by mě přivítali,
rádi byli tomu,
tam už bych si odpočinul,
pomodlil se k bohu,
tam bych . . . Ale marně myslet,
tím si nepomohu.
Jak mám žít bez naděje,
kde je moje vina?
Řekněte mi dobří lidé,
zešílím tu jinak.

1848

Nedopouštěj, Hospodine

Nedopouštěj, Hospodine,
na nikoho neštěstí mé.
Mám svá léta promarniti,
v nesvobodě živořiti.
Oj, najdu si v stepi cestu,
ulevím tak svému stesku.
Však i to je marná touha,
nesmím se tu stepí toulat.

1848

Prorok

Bůh, jenž lidstvo jím stvořené
měl rád jak vlastní děti své,
proroka poslal na zem lidu,
by lásku boží hlásal mu,
moudrosti učil, rozumu
a tak, jak Dněpr široširý
proud jeho slov se rozléval,
hluboko v duších došel víry.
Pak ohněm nevidaným vzplál
chlad lidských srdcí. Milovali
proroka lidé, světcem zvali
a lidské hoře, lidský žal
se v proudech slzí vyléval.
Leč pak nevěrné lidské davy
na místo svaté boží slávy
hle, cizím bohům v cizí chrám
nosili dary, bezbožníci,
svatého muže — běda vám! —
kamenovali na ulici
a hodovali opilí
a svatou krví kupčili.
Tů z boží vůle spravedlivé
těm lidem, jako zvěři divé,
okovy byly souzeny
a temný žalář pod zemí.
Ó, lidstvo nevěrné a zrádné!
Teď místo proroka nechť vládne
car, z vůle boží zvolený.

1848

MINULA MLADOST

Ohně hoří

Hle, ohně hoří, hudba hrá,
muziky pláč sem zaléhá,
jak vzácný modrý drahokam
ty mladé oči září, hřejí.
To od radosti, od nadějí
tak veselo jim všude tam,
těm mladým očím, prostým hříchu.
A všichni hlaholí tu v smíchu
a všichni tančí. Jenom já
v svém hoří zakletý se dívám
a tajně pláču, pláču já.
Proč vlastně pláču? Že je škoda
let bez vzruchu, jak kalná voda
že moje mladost minula.

1850

Sestře

Já nad Dněprem jsem míjel mnohé
vsi neveselé, přeubohé
a přemýšlel — kde hlavu svou
bych složit mohl ubohou?
Mně zdál se sen: v sad přítulená
a květinami obklopená,
tak jak by dívčina se smála,
tam na vršíčku chatka stála.
A tam se Dněpr rozprostřel!
A září, ohněm zahořel!
Mně zdá se: vidím zahrádku
a pod višni tam ve chládku
má sestra! Svatá mučednice!
Jak v ráji tiše odpočívá
a za Dněpr se kamsi dívá,
mě vyhlíží . . . Jak holubice
člun na Dněpru se objevil,
teď za vlnu se opět skryl
a zas se zjevil — pluje sem . . .
— Můj osude! Můj bratře milý! . . .
Vtom oba jsme se probudili,
já v zajetí, ty — na panském!
Tak od dětství již spolu jdeme
tím tvrdým, ostrým strništěm!
Ach, modli se! Když budem živi,
nám pomůže bůh spravedlivý.

1859

Míjejí dny...

Míjejí dny a plynou noci,
uplývá léto, šelestí
sežloutlé listí, hasnou oči,
usnuly touhy, srdce spí.

Usnulo vše a nevím sám,
zdali jsem živ či umírám,
a proč se vleču světem dál
a nemám smích a nemám žal.

Štěstí, kde jsi? Štěstí, kde jsi?
Ale štěstí není!
Nedáš-li mi, bože, štěstí,
dej mi utrpení.

Jen mne nenech spát a chodit
s mrtvým srdcem v těle,
nenech mne hnít jako kládu
na tom světě déle.

Dej, ať žiji, ať mám duši
láskou naplněnu,
a když ne — pak nech mne vrhnout
všechno do plamenů.

Je zlé padnout do okovů,
hynout v nesvobodě,
ale ještě horší je spát
a být na svobodě,

usnout a spát — živ či mrtev —
až na věky věků —
zajít tak, že nezůstane
stopy po člověku!

Štěstí, kde jsi? Štěstí, kde jsi?
Ale štěstí není!
Nedáváš-li, bože, štěstí,
dej mi utrpení!

1845

Proč je mi tak úzko

Proč je mi tak úzko, proč mám v duši přítěž,
proč mé srdce pláče, lká a běduje
jak hladové dítě? Srdce moje zryté,
řekni po čem toužíš, co tě sužuje?
Chceš-li jíst, či pít, či do klubka se stočit?
Usni moje srdce, na věky jdi spát,
rozbité a holé. — Lidem se chce rvát,
ať se tedy porvou . . . Zavři, srdce, oči.

1844

Až umru já

Až umru já, pohřbete mne
někde na vršině,
tam uprostřed širé stepi
v milé Ukrajině:
aby bylo vidět kolem
nekonečné lány,
abych slyšel mezi srázy
Dněpr rozhněvaný.

Až ponese z Ukrajiny
do moře krev vrahů,
až potom se odeberu
od stepí a svahů,
až pak půjdu i já odsud
k bohu v usmíření:
ale dotud, do té chvíle
boha pro mne není.

Mne pohřbete a vy vstaňte,
zlomte pouta směle
a svou novou volnost skropte
krví nepřítelé.
A potom, v tom volném světě,
v tom velkém a novém
vzpomeňte si jednou také
na mne dobrým slovem.

1845

OCEJCHOVANÝ

V našem ruském, ohromném, pravoslavném carství je nevelká, požehnaná zemička, tak nevelká, že by se do ní vměstnaly nejvýš čtyři Německé říše a Francie navíc. A tuto nevelkou zemičku obývají národy, mluvící rozličnými jazyky, a mezi nimi národ ruský a nejpravoslavnější. A tenhle ten národ ruský vůbec nic neoře a vůbec nic neseje, jenom dýně a melouny; ale chleba mají bílý, pšeničný, říkají mu koláče, a opěvují svou slavnou řeku, nazývajíce ji živitelkou svou, zlatým dnem s břehy stříbrnými.

Smutno je pohledět na bahno a bídu v zemi jalové a neplodné, kde se člověk moří s nevděčnou půdou a klesá nakonec vysílen pod tíhou dřiny a bídy. Smutno, nevýslovně smutno.

Avšak, jak to přijde, že zrovna takovou šerednou bídu spatříte v zemi, která oplývá medem a mlékem, jako je dejme tomu tato požehnaná zemička? To už je odporné. Ale ještě odpornější je, že se setkáte prostřed této hnijící bídy s bohatstvím, a hned vedle bohatství s odporným bahnem a sprostotou.

A v této požehnané zemi se s tím setkáte ne zrovna zřídka, ale dokonce velmi často.

A jaképak mohou být příčiny bídy v kraji, který oplývá medem a mlékem?

O této důležité politicko-ekonomické otázce napíšu — jak jen budu mít čas — čtyřdílný, mravoličně historický

román, v němž si dám záležet na vykreslení mravů, zvyků a dějin tohoto arcipravoslavného národa do mikroskopických podrobností.

Ale než dozraje tento znamenitý román v mé důmyslné hlavě, povím vám tohleto:

V této požehnané krajině je nehluboko pod zemí ohromná hrouda soli a nad tou hromadou soli vystavěli nevelkou pevnůstku, které se mezi lidem říká Solná Ochrana.

Okolnosti mě přinutily, abych svého času pobýval v této Solné Ochrane.

Hned první neděli jsem v kostele uviděl starce, celého šedivého, ale ještě úplně svěžího, s neobyčejně výraznou a ušlechtilou tváří.

Dělal v kostele kostelníka, stavěl svíce před obrazy, opatroval je, zhasínal dohořelé a na konci mše chodil vybírat místo církevního starosty.

Jeho velkolepý zjev mě oslnil. Urostlá postava, dlouhé šedivé vousy, zrovna takové bílé, husté, kučeravé vlasy, tmavé, husté obočí. Obličej pravidelný, jasný, s lehkým, jinošským ruměncem na tváři. Slovem, mohl by stát modelem k Mojžíšovi¹ nebo k Homérovu Nestorovi.

Vyšel jsem z kostela a byl jsem tak okouzlen sympatickou, stařeckou krásou tohoto ctihodného muže, že jsem se zeptal chromého invalidy, co že je zač ten ctihodný muž, který opatroval svíce před obrazy.

Invalida mi odpověděl velmi lakonicky:

„To je jeden ocejchovaný, pantáto, bývalý galejník, teďka zdejší usedlík, člověk dobrý a spravedlivý.“

Když jsem uslyšel tuto odpověď, zastavil jsem se u kostela a provázel očima starce, který mě tak zaujal. A čím víc jsem si jej prohlížel, tím méně se mi zdál připomínat galejníka.

Nicméně však invalida nemohl říci jen tak něco takového.

Připomněl jsem si, že dřív tady trestanci dobývali sůl a že někteří, když jim vypršel krutý trest, se zde usadili, podle toho, zda se dobře chovali.

Ale je to možné, aby tak velebně vyhlížel zločinec?

A já se rozhodl, že podrobně prozkoumám minulost tohoto pozoruhodného starce.

Během týdne jsem zjistil, že je opravdu zdejší usedlík, že je to člověk dobře povědomý svou počestností, člověk sice ne bohatý, ale také žádný nuzák, že žije ve své vlastní chalupě, sice nevelké, ale žije tak — zaplať pánbůh, kdyby tak žili na zámcích, čistě, v dostatku a počestně, že má deset nádeníků, sice Kirgizů, ale — zaplať pánbůh, kdyby tak pracovali všichni Rusové jako tito polodivoši, a že napřesrok jej docela určitě zvolí za církevního starostu pro jeho počestnost a tak dále.

Umínil jsem si, že se s ním musím seznámit osobně a že při vhodné příležitosti musím přezvědět zevrubněji, jaký byl jeho minulý život. A naleznou-li v něm něco příkladného, nabádavého nebo aspoň zajímavého, že to všechno sepišu a dám vytisknout pro poučení nebo kratochvíli.

Už se vám stalo, že jste potkali starce tak důstojného, velebného zjevu, že jste mimoděk smekli klobouk a poklonili se mu?

Mně se to stávalo často.

Jednou jsem jej potkal, jak šel z nešpor, a mimoděk jsem se mu uklonil. Odpověděl mi zdvořile poklonou a zeptal se: „Zdá se, že nejste zdejší. Dosud jsem se s vámi nesetkal.“

„Máte pravdu. Přijel jsem opravdu teprve nedávno do vaší Ochrany.“

„A smím se zeptat, z daleka?“

Řekl jsem svoje bydliště.

Stařec mi rozechvěně podal ruku a já ji div nepolíbil.

„Jsme krajané!“ řekl smutně. „Už je tomu dávno, co jste opustil naši krásnou vlast?“

„Ne víc než rok,“ odpověděl jsem.

„Jak jste šťasten! Před tak krátkou dobou jste viděl náš požehnaný kraj. A já tady už jej třicet let neviděl. Copak se tam nyní děje?“

Starci vytryskly slzy.

„Nepospícháte-li,“ řekl, „nepohrdněte mnou a přijměte mé pohostinství, ať si vás mohu lépe prohlédnouti, krajana. Buďte tak dobrý a laskavý, neodmítejte mne.“

To se rozumí, byl jsem rád, že se všecko seaběhlo takto.

A za několik minut jsme došli k nevelké bílé chalupě pokryté došky; její vzhled mi připomněl Malorusko.

U vrátek jsme se setkali se starší ženou v maloruském kroji a ta nás přivítala s dobrým večerem.

„Dobrý večer, Motre! Račte, prosím, do naší chalupy,“ obrátil se ke mně. „Tady, vidíte, bydlí krajané z Kurska a z Charkova. Také za hospodyně jsem si vzal krajanku, je to tak lepší.“

Za řeči mě vedl do chalupy.

Zevnitř, zrovna tak jako zvenku, připomínala chalupa Malorusko. Stěny byly vyběleny a podlaha byla vymazána žlutou hlinou a posypána voňavou trávou. Okolo stěn čisté, široké, dubové lavice, před obrazem sedmiboletné matky boží hořela lampička a stál pulpit, přikrytý čistou bílou příkrývkou s dlouhými třásněmi. Na pulpitu ležela kniha kvartového formátu, vzhledem připomínající žaltář.

„Račte si sednout, drahý hoste!“

Sedl jsem si a pozorně jsem si prohlížel světnici, lépe řečeno, obdivoval jsem se jí.

Na všem bylo vidět pořádnost dobrého hospodáře a péči hospodyně, všecko bylo čisté a úpravné. Světnice byla rozdělena na dvě polovice úzkou dlouhou pecí jako přehrádkou a pec byla ozdobena půvabnými lidovými arabeskami (takové pece uvidíte na Volyni a v Podolí). V koutě před obrazy stál stůl pokrytý bucharským kobercem a navrch bílým ubrusem. Na stole ležel rezný chléb, napolovic zavínutý do tenkého, bílého ubrousku, vyšívaného barevným hedvábím, vedle chleba stála majoliková solnička s bílou, jakoby rafinovanou solí a tamtéž na druhém konci stolu ležela velká kniha, podobná breviáři, v rudé safiánové vazbě se zlatými, tepanými a lety už zašlými ozdobami. Byla to bible (jak jsem později zjistil), krásné kyjevské vydání z roku 1743 s honosným věnováním hejtmanu Rozumovskému² (velmi vzácné vydání). Mezi okny visela na stěně Millerova mědirytina podle obrazu Domenica Campieriho, zobrazující Jana Evangelistu. V koutě u dveří stála hůl ze stepního stromu džigily a na hřebíku visely okovy.

Zatím stařec cosi zařizoval venku a vrátil se zrovna v tom okamžiku, když jsem si prohlížel okovy.

„Nu což, krajane, obdivujete se mé trofeji? Těžce získaná trofej! Získal jsem ji za léta plná zločinů a přinesl jsem ji sem na svých nohou až ze samého Žitomíru. Tady jsem ji nosil dvanáct let a ještě nyní se jí trestám a budu trestati a zpovídati se jí budu ze svých hříchů až do hrobu.“

Řekl to tak smutným, duši rozdírajícím hlasem, že jsem nebyl s to říci ubohému starci ani potěšujícího slova a seděl jsem mlčky, dokud on sám nepromluvil.

„Odpusť mi, starému hříšník, krajane, že jsem zarmoutil tvou duši svými nečistými vzpomínkami! Co dělat? Derou se na jazyk proti mé vůli. Chovám toto proklaté znamení lidského ponížení, abych trestal svou duši. Ale nechme v pokoji to, co bylo, a pohovořme o něčem jiném. Pověz mi něco, příteli, o naší krásné Volyni a o našem Podolí!“

Ale já nemohl vůbec o ničem mluvit a brzy jsem se s ním rozloučil.

Nezdržoval mě, jen prosil, abych jej navštívil, jak jen budu mít čas.

Času jsem měl dost a tak jsem jej navštěvoval skoro každý den. Často jsme spolu besedovali až do půlnoci, a já v něm objevoval nové ctnosti, nové přednosti. Byl vzdělaný jako kterýkoliv aristokrat té doby, s tím rozdílem, že rád četl, především italské básníky — Boccaccia, Ariosta, Tassa. A „Božskou komedii“ uměl nazpamět.

„Už dávno nečtu nic jiného,“ řekl mi jednou, „kromě této boží knihy! Ano, pročpak bych teď četl? Kdysi jsem čítával a byl u vytržení nad podivuhodnými díly krásného umění. Teď jsem velmi zestárl, zhrubl, už si nic neumím oblíbit jako dřív. Ano, a k čemu, po pravdě řečeno, mně bylo čtení? Mé čisté, mladé záliby. Co jsem z nich učinil? Nebo, lépe řečeno, co z nich lidé učinili? Hřích! A hoře bez konce. Kdybych byl nic nečetl, ničím se byl nezabýval, nebylo by ze mne toto. Byl bych obyčejným chalupníčkem, dobrým člověkem . . . a nyní, co jsem zač?“

Každého večera jsme si vedli upřímněji a upřímněji.

Jednou jsem jej přivedl na myšlenku, aby mi svěřil svou bolest, aby mi vyprávěl o své minulosti, o svých mladých letech.

Dlouho, jako by mi nechtěl rozumět, bylo mu to nepříjemné; bylo mu zatěžko vzpomínat na svou minulost. Až jednou mi řekl:

„Můj příteli! Chceš, abych se ti vyzpovídal. Přeješ si poznat můj minulý, ubohý život? Těžko se ti bude poslouchat, můj milý příteli, protože minulý můj život je naplněn hříchy a zločiny. A nynější můj život je bezmocnost sama a osamění, daleko od mé milé Volyně. Víím, že vyslechněš se zájmem mou upřímnou zповěď a že i tobě bude hořko, třebaš ji budeš jen poslouchat. Poslouchej tedy, můj šlechtný příteli! Osvěží mi duši můj truchlivý, pravdivý příběh.“

Povzdechl, pokržižoval se a začal svůj příběh od nejčasnějších let svého dětství.

„Na žulových březích krásné řeky Sluči, tam, kde deset verst nad Novogradem Volyňským, kroutic se jako had, utvořila pravidelný kruh o průměru dvou verst, prostřed tohoto kruhu stojí zbytky velkých kamenných stavení obklopené dubinou, druhdy sídlo jedné znamenité polské rodiny a dnes sídlo sov a netopýrů.

To je dílo mých prokletých rukou. To já tam usídlil hada a nočního ptáka. Ó, bože, odpusť mi tento bezděčný hřích! Nesmírný hřích.

Na svahu, až k samé řece se rozkládá ukryta v ovocných sadech velká vesnice s dřevěným kostelem o třech vížkách, věkem celým zčernalým.

Tyto kostely nazývají u nás Poláci kozáckými, zřejmě proto, že většinu těchto kostelů narychlo postavili kozáci za časů unie. Představují typ architektury prosté, hrubé, vesnické, jak rovněž říkají Poláci.

V této vesnici je můj domov. V této vesnici jsem se narodil pro hřích a strádání.

Na otce se nepamatuji a matka — jako ve snu vidím, jak

ji položili do rakve a jak ji nesli na márách na hřbitov.

A trochu se ještě pamatuji, jak kněz nad jejím tělem přečetl modlitbu, natištěnou na velkém listě červenými a černými písmeny, a jak jí zakryl obličej touto modlitbou. Pak zatloukli rakev a spustili ji do hrobu. Kněz lopatou pokřížoval hrob a vybídl mě, abych hodil hrst země na rakev své matky. Hodil jsem ji a odešel za ostatními do vsi.

Ještě se pamatuji, že v naší chalupě bylo mnoho lidí a všichni obědvali — ne okázale, ale tiše a skromně. Vdova zřejmě po sobě nezanechala dost na bohatou pohřební hostinu.

Zatím co obědvali, hrál jsem si s dětmi na dvoře. A když se všichni po obědě rozešli, tehdy mě i děti opustily a já zůstal sám se svým koníkem, vlastně hůlkou na uzdě. Vešel jsem do chalupy. V chalupě uklízela nádobí naše sousedka, také truchlící vdova. Dala mi kus pirohu.³ Sedl jsem si a usnul na matčině posteli. Stařenka všecko v jizbě uklidila, zandala závoru a odešla domů. Spal jsem v opuštěné chalupě celou noc a ráno jsem se probudil. Něčím jsem se vylekal a rozplakal jsem se.

Neplakal jsem dlouho. Brzy přišla stará sousedka a přinesla mi plnou misku švestek a ukonejšila mě.

Stařenka nasypala slepicím zrní, dala jíst šedivému kocourovi a strakatému psu a odvedla mě s sebou domů.

Vdova měla dceru o několik let starší než já. Ta se se mnou mazlila a krmila mě jablky, hruškami a jinými pamlsky.

Když jsem šel domů, vždycky mě doprovázela, a když jsem se doma rozplakal, nenalézaje v chalupě matku, těšila mne a říkala, že má matka odjela na jarmark a že mi přiveze dárek, měděného Moskala, což mě, rozumí se, utišilo.

Tak jsem pomalinku zapomínal na svou velikou ztrátu a k tomu mi pomáhala vdovina krásná dcera.

Přilnul jsem k ní jako k vlastní sestře. Vždyť mi opravdu vlastní sestru nahrazovala.

Později jsem ji chtěl nazývat matkou, ale bůh nechtěl požehnat mému rozhodnutí.

Často jsem navštěvoval svou ubohou opuštěnou chalupu. — Řekněte, co může být smutnějšího nad opuštěnost.

Dodnes mám v paměti ten strašně smutný dojem, který jsem tehdy pocítil.

O velkém půstě, na smrtnou neděli, obcházel pop celou vesnici a navštívil i moje ubohé hospodářství. Když mě uviděl, vzal mě k sobě a slíbil, že mě vyvede mezi lidi.

Pop měl syna Jasa, asi v mých letech. Nevím proč, hned od prvního pohledu se mi nelíbil.

Posadili mě za slabikář zároveň s Jasem. To se mi nezamlouvalo, protože já jsem se učil dobře a Jas byl hloupý. Jasa chválili a mně říkali, že jsem lenoch a hlupák. Tato nespravedlivost mě urážela a já začal utíkat od popa k svým dobrým vilám. Odtud mě vždycky obratem přivedli k popovi a pop mě strašlivě trestal za to, že jsem utíkal.

Jednou jsem utekl od popa k svým přítelkyním a protože jsem se bál vejíti k nim do chalupy, proseděl jsem celý den ve vysoké trávě u plotu, vyhlížeje, zda nevyjde sestra z chalupy. Sestrou jsem nazýval vdovinu dceru. Konečně vyšla a já se jí ukázal a poprosil ji o chléb. Přinesla mi velký skrojek chleba a trochu vepřového sádla. Se slzami jsem ji políbil a schoval jsem se v hustém švestkovém sadě.

Utišil jsem hlad a začal jsem přemýšlet o noclehu.

Půjdu k popovi a budu bit, půjdu k vdově, ta mě odvede k popovi a zase budu bit.

Přespat ve své opuštěné chalupě, to jsem se bál. Tak jsem uvažoval, až jsem se octl na drahách.

Vedle bylo v mandelích požaté žito. Příliš jsem se nerozmýšlel, zašel jsem k mandelům a hned v prvním mandelu jsem se uvelebil a usnul spánkem spravedlivých.

V noci se probudím a v dálce slyším výti vlky.

Do dneška nemohu zapomenout na ten hrozný pocit. Nebyl to strach o život, ale něco mezi strachem a pocitem odpornosti.

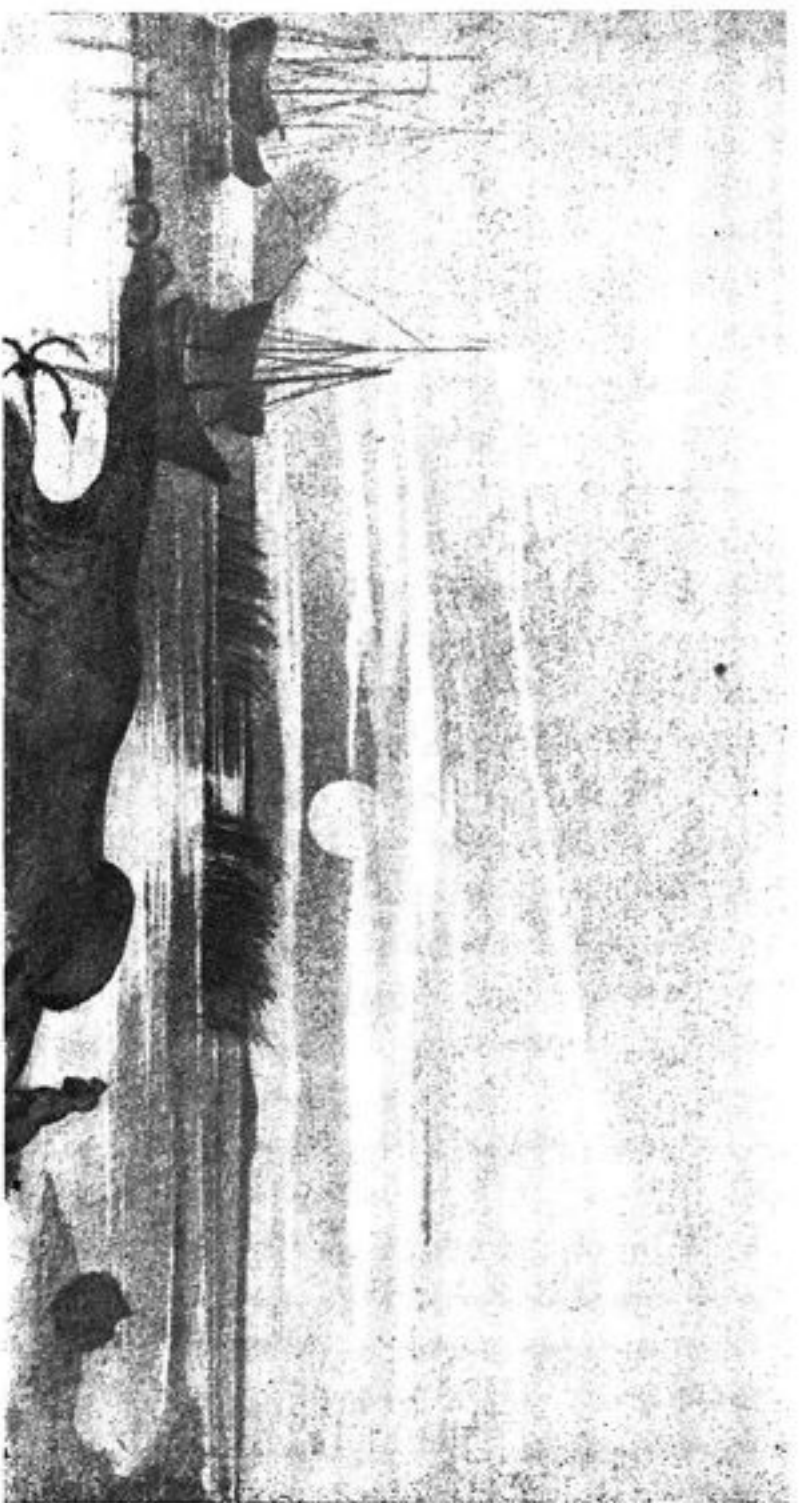
Vytí vlků pomalu tichlo, já jsem se skrčil, neboť mi byla zima, přikryl jsem se snopem a znovu jsem usnul.

Brzy ráno mě probudil šafář bičikem.

„Copak tu děláš?“ přísně se mě otázel.

Kirgizka Káta, r. 1854—1857 (sepie)

Měsíční noc na Kos-Aralu, r. 1848 (akvarel)

„Spím,“ odpověděl jsem.

„Já ti dám spím! To sis našel místo na spaní. Copak nemáš kde bydlet?“

„Nemám, kmotříčku, kde bych hlavu složil,“ řekl jsem mu se slzami.

„Nu, a otce a matku máš?“

„Nemám, kmotříčku, jsem sirotek.“

„Nu, když jsi sirotek, tak pojď se mnou.“

Obrátil koně k cestě, zlehka jej švihl bičíkem a odjel. A já běžel bosky po pichlavém strništi, třesa se všecek zimou a strachem.

„Snad mě nepovede,“ uvažoval jsem, „nedej bože, k popovi?“ Při této myšlence jsem chtěl od něho utéci do vsi a skrýti se někde ve vysoké trávě. Ale ohlížel se za mnou co chvíli a mířil se svým koněm na opačnou stranu od vesnice. Přivedl mne na panský dvůr a odevzdal mě do rukou správcových, vyprávěje mu, kde a jak mě našel.

Správce byl dobrý staříček, pan Košulka. Dal mi ušít kamizolku a šarováry⁴ z domácího tkaného plátna a já mu dělal domácího kozáčka.⁵ U pana Košulky jsem prožil podzim a zimu. Nebylo mi u něho o mnoho lépe než u popa; rozdíl byl jen v tom, že jsem se neučil číst ani psát a že mě bil a štulcoval každý, komu se zachtělo.

Jednou z jara mě uviděla na dvoře stará hraběnka (správce s ní bydlil na jednom dvoře, jenže v jiném křídle), pozvala mě k sobě a zeptala se, jak se jmenuji a odešla do svých pokojů.

Druhého dne po této události mi vzali míru na šaty a začali mi šít nové šaty, ne už plátěné, ale soukenné a ze sukna jemného, drahého. Také boty a čapku — nic takového jsem dřív neměl.

Když bylo všecko hotové, dali mi čistou košili. Tu jsem dřív také neměl.

A když mě umyli, učesali, oblekli do nových šatů, tak i pan Košulka si oblekl nový, modrý frak s měděnými knoflíky a vedl mě do hraběččiných pokojů.

Hajduk,⁶ jenž měl službu, zpravil o nás hraběnku. Hraběnka přikázala zavésti nás do přijímacího pokoje. V při-

jímacím pokoji jsme dlouho čekali a pan Košulka se neopovážil usednout na židli. Divil jsem se tomu: v pokoji je tolik židlí a on si nechce sednout ani na jednu.

Konečně vešla hraběnka, přivítala pana Košulku lehkým úklonem hlavy a přikázala zavolat pannu Magdalenu.

Za chvíličku se v bočních dveřích objevila panna Magdalena.

Okouzující, nezapomenutelný zjev!

Jako teď ji vidím: mladá, ztepilá, krásná! Její zádušivé, modré, výrazné oči byly na mne upřeny a mnou proběhlo jakési nevyslovitelně příjemné chvění.

Panna Magdalena byla dcerou jednoho zchudlého pána a díky jejímu dobrému vzdělání přijala ji hraběnka jako svou společnici a jako guvernanku pro svého syna.

„He, má drahá Magdaleno,“ řekla hraběnka. „Zde ti doporučuji společníka a lokaje pro mého ubohého Boleslava. Vezměte si ho k sobě, ať si spolu hrají ve volném čase!“

Hraběnka odešla a panna Magdalena mě vzala za ruku a zavedla mě do svých pokojů.

V pokojích panny Magdaleny jsem se sešel s chlapcem mých let, hubeným a zeleným. To byl hrabě Boleslav, jediný hraběncin syn. Hned se mě zeptal:

„Jak se jmenuješ?“

Tiše jsem odpověděl: „Kyrylo.“

„Fí, takové vesnické jméno. Ale to nevadí. Budu ti říkat Jan. Tak co, Jene, dovedeš si hrát na koníčky?“⁷

„Ne, nedovedu,“ odpověděl jsem.

„Nu, tak tě tomu naučím.“

A hned mě učil hrát si na koníčky. Ačkoliv jsem tuto vědu neovládal hůře než on, přece se mi bůhvíproč nechtělo být k němu upřímným.

Druhého dne ráno, když hrabě Boleslav ještě spal, uhostila mě panna Magdalena buchtou a horkým mlékem a s účastenstvím sestry se mě vyptala na otce a na matku a co je teď s nimi.

Vypravoval jsem jí všechno s takovými podrobnostmi, že mě zlíbala a rozplakala se.

Od té doby každého božího dne mne vždycky ráno hostila horkým mlékem a sladkými buchtami.

„Nu, Jase!“ (Všichni v domě mě nazývali Jase.) „Nu, Jase!“ řekla mi jednou po ránu. „Chceš se učit číst a psát?“

„Už jsem se učil u popa číst a psát,“ odvětil jsem. „A když vy mě budete učit, tak se budu znova učit číst a psát, ale když vy ne, tak nechci, aby mě učili číst a psát.“

Usmála se a řekla:

„Já sama tě budu učit,“ a podala mi francouzskou abecedu.

„Podívej se, znáš tato písmena?“

„Ne! U popa mi ukazovali jinou abecedu.“

„Nu, tedy já tě budu učit podle této abecedy, podle této to jde lehčeji!“

A hned mi začala ukazovat nová písmena.

K jejímu údivu a radosti jsem se za jeden den naučil všechna písmena francouzské abecedy.

Když jsem začal dosti zběžně číst francouzsky, začala mě učit italsky. To byl tehdy módní a její oblíbený jazyk.

I zde jsem dosáhl dosti rychle úspěchů, takže jsem se v nedlouhém čase, k nevýslovné radosti panny Magdaleny, vyrovnal znalostmi hraběti Boleslavovi.

Pokoj tvé duši, ty krásné, dobré stvoření! Nikdy nezapomenu tvých laskavých, přívětivých slov, tvého srdečného účastenství na mém bídném osudu.

Zamilovala si mě tak, jak může milovat jen matka své jediné dítě. Vše možným laskáním povzbuzovala mé úspěchy.

Ubohá, netušila následky mého nepřislušného vzdělání.

Čas plynul po svém. Rostl jsem a učil jsem se pilně a úspěšně.

S hrabětem Boleslavem jsem se nemohl opravdově spřátelit. Měl při sobě něco odpuzujícího, jakousi předčasnou, drzou, nedětskou pýchu. Někdy mi prokazoval přízeň — to když provedl nějaké darebáctví a já je vzal jako vždycky na sebe. Rozumí se, že mi to neprošlo bez trestu.

Pro tato jeho darebáctví jsem byl považován za rošťáka. Mou velkodušnost znala jen panna Magdalena a všechno mi vynahrzovala svou nevšední přízní.

Hraběnka byla žena vznešených mravů, zhýčkaná vynikajícími společenskými úspěchy, ráda pořádala bankety, kde, rozumí se, vynikala mezi provinciálními paničkami, četla francouzské a italské novely, jinak nedělala nic. Třebaže syn s ní vyrůstal pod jednou střechou, viděla jej jednou, dvakrát za den, a to mimochodem.

Jednou zpozorovala, že Boleslav je chlapec už dosti veliký a že je třeba vyhledati pro něho učitele, protože zamýšlela připraviti jej na universitu.

Pozvali učitele a nastaly hodiny učení. Já jako sluha jsem byl přítomen těmto hodinám a učil jsem se všemu, co bylo přednášeno a vysvětlováno hraběti.

Skoro vždycky jsem připravoval hraběte ke zkoušce, protože nemohl nebo nechtěl nic pochopit z výkladů učitelů.

Panna Magdalena mne laskala a hýčkala jako dřív a nerozmlouvala se mnou nic jinak než italsky. A po večerech, když mě byla přezkoušela z předmětu, který jsem poslouchal v hraběcí učebně, dávala mi hodiny na fortepiano.

Byla opravdovou virtuoskou na tento nástroj. Často vy sedávala po mé hodině až do půlnoci za fortepianem, přehrávajíce okouzující skladby Beethovenovy (byl to její zamilovaný skladatel, jenž se právě objevil v hudebním světě). A já sedával v koutku beze slůvka, sedím a poslouchám, poslouchám a rozpláču se, sám nevím proč. Hudbu jsem hrozně miloval a za tuto lásku jsem zavázán panně Magdaleně. Celý rok a ještě něco jsme spolu hráli na čtyři ruce některé Mozartovy a Beethovenovy sonaty.

Jednou nás zastala hraběnka za fortepianem a velmi se zlobila a pokárala velmi spravedlivě pannu Magdalenu, že jsem se nenarodil pro hudbu, ale pro rádlu a pluh.

Panna Magdalena pochopila plně vážnost tohoto pokárání, objala mne a hořce zavzlykala. Po ní jsem se rozplakal i já, vůbec nechápaje toto moudré pokárání.

Hrabě rychle rostl a učil se velmi pomalu a tupě; nedá se říci, že by byl docela bez nadání, ne, jakési nadání měl, ale i to bylo udušeno nevšímavostí matčinou.

Hraběnka byla neustále nadšena úspěchy svého milého Boleslava, ale úspěchy Boleslavovy se omezovaly na zběž-

né italské breptání. Byla z toho u vytržení a víc už nic nechtěla od svého milého Boleslava, třebaže se chystala poslat jej na universitu.

Učitelé dostávali v pořádku plat a ostatní požitky a vykonávali svou práci jako to dělávají najatí pracovníci nebo většina učitelů. Každý mu četl své lekce nebo mu ve volných chvílích vyprávěl lovecké a různé jiné historky.

Jen panna Magdalena pečovala jako matka o jeho mravní výchovu; ale nemístné hraběčino rozmazlování jí v tom překáželo a Boleslav také už velmi dobře chápal (a také asi učitelé v něm posilovali toto vědomí), že je hrabě a bohatý hrabě, že mu netřeba žádných znalostí ani ctností, a často svými výstředními kousky přiváděl pannu Magdalenu k slzám.

Bolelo mě, když jsem se díval na tu dobrou a krásnou ženu. Z duše jsem nenáviděl Boleslava a nebýt jí, už dávno bych jej byl zabil.

Ale ona, ubohá a strašně urážená, vždycky mě objala a opakovala mi svatá slova: „Milujte i ty, kteří vás nenávidí.“

Zapomněl jsem vám říci, můj dobrý příteli, že hraběnka nebyla vdova, ani nežila s mužem, jak se říká.

Její muž ujel a žil v Itálii, rychle utrácje své znamenité podolské panství.

A hraběnka se synem žila, jak už víte, na Volyni a zabývala se (jak říkala) výchovou jediného syna.

A povězte mi nyní, jaký dobrý mravní příklad mohl vidět chlapec v rodinném životě svých rodičů? Dříve se často ptával své něžné matky, zda brzy přijede tatíček. Na to mu matka odpovídala, že tatíček je ničema a i kdyby snad někdy přijel, že by jej nepustila domů. Dobře bylo slyšet synu od matky taková slova! Ostatně mezi bohatými lidmi podobné rodinné konflikty nejsou vzácností a tak to na mladého hraběte neudělalo žádného valného dojmu.

Domácí hraběcí výchova končila. Bylo třeba vyhledat školní ústav přiměřený jeho rodu, do něhož by bylo možno

jej poslat, aby uzavřel své vzdělání. Při této příležitosti byl konán velký banket; a druhý den po banketu byli pozváni hosté na domácí sněm, na němž bylo usuzováno, kam zejména jmenovitě poslat hraběte, aby zakončil své vzdělání. Probrali všechna věhlasná jména, všechny university, počínaje göttingenskou, a nakonec bylo rozhodnuto většinou hlasů, poslat hraběte do Vilna a vychovat z něho národohospodáře.

Za měsíc po této důležité události uspořádala hraběnka ještě větší banket, na němž se mladý hrabě vyznamenal v tančení mazurky. Za několik dní po tomto banketu odjel v ohromném dostavníku do Vilna.

Cítil jsem se svobodněji. Hrabě stál mezi mnou a pannou Magdalenou. Nemohl jsem jí říci ani slova, abych ji, ubohou, neuvedl do posměšků zlého chlapce.

Konečně odjel a my zůstali opravdu sami. V celém domě nebylo nikoho, s nímž by se dalo tak přátelsky a upřímně pohovořit, jako jsem hovořil s ní.

Stará hraběnka sotva pozorovala její přítomnost ve svém domě. Tato hrubá nevšímavost ji zneklidňovala, několikrát se již rozhodla opustiti hraběnku, ale kdepak by, ubohá, složila svou opuštěnou hlavu? Byla ochotna vdát se i za hrubého possora, jen aby se zbavila hraběnky. Ale hrubí possori se neženívají s chudými dívkami a ona, ubohá, neměla opravdu nic než čisté, dobré srdce.

Sdělila mi upřímně své úmysly a řekla mi, že v tom domě zůstane jen do té doby, dokud nevyrostu a nebudu moci samostatně jednat. Pak odjede do Varšavy nebo do Vilna a vstoupí ke karmelitkám.

Pokoj tvé dobré, tvé spravedlivé duši!

Smutně jsem vyslechl její upřímnou zповěď, její počestné rozhodnutí. Sedávali jsme tak do půlnoci, rozprávěli jsme, poplakali jsme si a skoro šťastni jsme se rozloučili do příštího večera. Často končovala své smutné plány symfonií Sebastiana Bacha na domácích varhanách. To byla svatá Cecilie! A já, zatajuje dech, naslouchal jsem jí a modlil jsem se za ni. To byly nejčistší, nejšťastnější chvíle mého strastiplného života.

Byl jsem dán do hospodářské kanceláře jako pisař. A zde jsem pocítil svou trpkou závislost.

Zde jsem po prvé slyšel slovo „nevolník“.

Trpké, prokleté slovo! A proklet budiž den, kdy jsem je uslyšel po prvé.

Avšak bylo třeba něco dělat! Bylo třeba se pokořit osudu. Nastaly mi trpké časy!

Jen nezapomenutelná panna Magdalena mě uměla upokojit a utěšit. A jen jí jsem zavázán, že jsem na sebe nevložil hříšnou ruku. Možná, že by tak bylo lépe? Ne! Nechtě je sebevíc strastiplný, sebevíc těžký náš život, nemáme práva jej ukončit. Nechtě jej odejme od nás ten, jenž nám jej daroval.

Psal jsem dál v kanceláři a po večerech jsem navštěvoval pannu Magdalenu.

Co jsme se spolu nahovořili! Co jsme se spolu nasnili! A všechny naše sny a plány se rozplynuly jako dým na čistém nebi! Dávala mi knihy s hodnotným obsahem, jaké jen mohla objevit v domácí knihovně, protože celá knihovna byla sestavena z románů.

V kanceláři se mi pisaři posmívali, nazývali mě popanštělcem, běloručkou, Němcem, protože jsem četl cizí knihy, ani ruské, ani polské.

Jednou v době žní, či, jak se tam říkalo, roboty, poslali mě se šafářem na pole sepsat žnečky a mandele nažaté pšenice.

Míjeje žnečky, spatřil jsem ženu, nějak mně povědomou a vedle ní mezi snopy, přikryté zeleným lupením, spalo děvčátko asi desítileté, ozdobené polními květy; vedle ní ve stínu stál džbán s vodou a kabelá s chlebem.

Dlouho jsem se zalíbením hleděl na krásná líčka spícího dítěte.

Když jsem se dost vynadíval na tento prostý, krásný obrázek, zeptal jsem se povědomé ženy na její jméno, abych je zapsal do seznamu žneček. Řekla mi své jméno. Jméno i hlas mně byly zvlášť povědomé.

Zeptal jsem se, není-li Domacha, dcera té a té vdovy. Odpověděla, že je.

„A to je tvé dítě?“

Odpověděla: „Mé!“

Vyptával jsem se jí na její život. Připomněl jsem jí večer, kdy mně, hladovému uprchlíku, přinesla kus chleba.

Vzpomněla si, poznala mě a zaradovala se ze mne jako z vlastního bratra. Požádala mě, abych ji navštívil v její staré rodné chalupě.

Příští neděli odpoledne jsem ji navštívil ve známé chalupě a z jejího smutného vyprávění jsem vyrozuměl toto: „Stará vdova, moje dobrodínka, už dávno umřela a po matčině smrti se dcera vdala; muž brzy utekl do Bessarabie a zanechal ji samotnou s malým děťátkem. Vyprávěla to tak prostě a tak dojemně, jak jenom nejsmutnější příběh lze vyprávět.

Prosila mě, abych u ní zůstal a poobědval, co Pánbůh dal. Zůstal jsem. A ona, ubohá, div neplakala, že nemá pěták na čtvrták kořalky. Ubohá!

V celé chalupě bylo vidět bídu a nouzi. A přesto tam bylo čisto a uklizeno. Stará chalupa byla pečlivě vymazána, třebaš jen žlutou hlinou. Bílou hlinu je třeba kupovat nebo vyměnit za chléb a pro žlutou stačí jít jen na břeh Sluči.

Všecko zařízení bylo čisté a v pořádku. Košile její i dceřina byly čisté, bílé. Všecko měla v takovém pořádku, že i ta bída se mi nezdála tak odpuzující, jak jsem si představoval.

Rozloučil jsem se s ní a odešel jsem domů se slibem, že je budu navštěvovat každou neděli.

Cestou jsem zašel do své staré opuštěné chalupy. Truchlivý pohled. Okna vytlučená, dveře vylomené, cestičky zarostly plevelí a v rozvalené peci si udělala hnízdo sova. Díval jsem se na tu spoušť a bylo mi smutno. Strašně na mě dolehla moje samota.

Napadlo mě, že bych mohl opravit svou zpustlou chalupu a usadit se v ní. Ale co v ní budu sám dělat? Oženit se? Ale s kým se ožením? S vesničankou? Ale jak s ní budu žít?

Přemýšlel jsem o tom a rozhodl jsem se, že opravím svou chalupu a usadím v ní svou staronovou známou s dcerou. Holčičce bylo tehdy deset let, víc ne, mně bylo sedmnáct

let. Vychovám si ji po svém a ožením se s ní. Přemýšlel jsem, přemýšlel jsem, až jsem došel do kanceláře. Cestou se rozehrála moje mladá fantazie; představoval jsem si všechno štěstí, všechno kouzlo svého budoucího rodinného života.

Večer jsem sdělil svůj plán panně Magdaleně. Byla tím nadšena, plakala, líbala mi ruce, nazývala mě svým synem, svým vlastním bratrem, říkala, že konám dobré, křesťanské dílo, když chráním od bídy a hoře vdovu a sirotka, nakonec slíbila, že mi ve všem pomůže radou i penězi, že naučí mou budoucí ženu číst a psát, že ji naučí hudbě a hospodařit.

Druhý den jsem se chopil práce. Vyprosil jsem si volno na několik dní, najal jsem řemeslníky a začalo obnovování mého dětského příbytku.

V chalupě místo komory jsem přistavěl světnici, sad jsem ohradil novým plotem, u chalupy jsem nechal místo na květnici, nezapomněl jsem ani na chlév pro krávu a jiná domácí zvířata, zkrátka jsem zařídil všechno, co je třeba k rolnickému životu.

Když bylo všechno hotovo, šel jsem požádat svou sousedku, aby se přestěhovala.

Ubohá, rozplakala se, když jsem jí řekl, že to všechno je přichystáno pro ni a pro malou Marysju.

V neděli odpoledne jsme je šli navštívit s pannou Magdalenou a jak byla, ubohá, ráda, že jí panna nepohrdá.

Moje chalupa byla nedaleko panského dvora a tak jsme s pannou Magdalenou navštěvovali každý den naši žačku. Panna Magdalena ji učila číst polsky a já rusky. Nechtěl jsem ji už nic jiného učit, jako bych ani nevěřil ve své a její štěstí.

Moje mladá léta rychle utíkala. Marysja rychle dospívala a dospěla a stala se z ní krasavice, pravá volyňská krasavice. Můj bože! Dívával jsem se na ni a nemohl se vynadívát. A když večer v sadu zpívala při kytaře naši tesknou melodickou píseň, to jsem plakával a modlíval se k bohu. A jaká byla dovedná a rozumná. Panna Magdalena se nemohla vynadívát a vynadivit, jakou měla paměť. Byl jsem šťasten, měla mě ráda, a proto byla také šťastna. Také můj

vezdejší život se zlepšil. Z písaře jsem se stal úředníkem a po smrti pana Košulky i správcem hraběněčina jmění. Bylo rozhodnuto, že po vánocích bude moje svatba s Marysjou. Požádal jsem pannu Magdalenu, aby byla starosvatkou s mé strany, a starosvatem měl být ctihodný náš soused, tytar. Všecko bylo připraveno, ale nic se neuskutečnilo.

Hrabě ukončil studium na universitě, bůhví na které fakultě, ani se nejel domů podívat na starou matku a odjel za hranice (aby se zdokonalil v některých vědách, jak psal alespoň matce). Rozumí se, stará hraběnka byla u vytržení nad takovou chvalitebnou horlivostí ve studiu.

Něžná matka mu posílala peníze a v každém dopisu jej prosila, aby se brzy zdokonalil ve vědách a přijel domů, protože už je stařena nad hrobem a ještě by jej chtěla vidět před smrtí.

Ale dobrý syn nevěnoval pozornost prosbám staré matky. Ta, ubohá, stále plakala, konec konců jej milovala a nevěděla, jak jej k sobě přilákat. A já, vida ji stále rozteskněnou a opravdu nad hrobem, poradil jsem jí k své záhubě, aby mu přestala posílat peníze, to že on volky nevolky přijede. Stařena tak učinila. A za několik měsíců se něžný syn vrátil k staré, umírající matce.

Vrátil se ze zahraničí s francouzským komorníkem, dvěma buldoky a své milé mamá přivezl bronzový náramek a historku, jak zabil v souboji, aniž věděl proč, svého vlastního otce, za což jej jeho matka vášnivě zlíbala.

To bylo v září. Musil jsem jet na hraběněčino podolské panství, abych dal dopravit pšenici do Oděsy, a hned zas jet za pšenici, abych ji prodal. Jel jsem tedy.

Jel jsem z Baltu do Oděsy poštou. Měsíc byl zrovna v úplňku. Projel jsem dvě stanice od Baltu a zastihla mě v stepi noc, měsíční, jasná, tichá, čarovná noc. V stepi se nic nehne, ani nejmenší zachvění, jen když jedeš kolem mohyly, to na mohyle kavyl zašumí a najednou je ti nějak divně u srdce.

Ó, mohyly, mohyly! Vysoké mohyly! Kolik vznešených a krásných myšlenek proběhlo mou mladou duší, když jsem hleděl na vás, na temné, něžné památníky zašlé slávy a

hanby svého národa. A pak, když v noci daleko, daleko hrával ovčák na šalmaj svou monotonní, smutnou melodii!

Ó, běda mi, že se nemohu vrátit do toho krásného kraje a k stáru poslouchat rodnou, tesknou píseň.

Často jsem zastavoval vozku na silnici a naslouchám ovčákovi, naslouchám, naslouchám a nemohu se odtrhnout. Padá noční rosa, ubohý vozka se ani nehne a chvěje se zimou. A já si sedím ve voze, naslouchám, dlouho naslouchám, naslouchám, dokud se nerozpláču.

„Jed, koči! Jed rychleji! Dostaneš karbovanec⁸ na pivo!“ A koči trhne opratěmi, práskne bičem, koně vyskočili, zvonec zacinkal, zaplakal a vida, už je zase vidět v stepi zemljanku, poštovní stanici.

Je mi lehčeji, ale spát se nechce; vyžádám si koně a jedu. Na další etapě totéž jako na první. Tatáž širá step, tytéž temné mohyly, tentýž ovčák a tatáž tesklivá píseň, tentýž měsíc v úplňku!

Přijel jsem do Oděsy. Dočkal jsem se svých formanů, prodal jsem pšenici a s plným měšcem dukátů jsem se vrátil domů.

Hoře, hoře horoucí mě doma čekalo!

Ani dnes, můj příteli, ani dnes, když jsem stár, když jsem tolik zakusil, nemohu na to klidně vzpomínat.

Když jsem podával hraběnce zprávu o své cestě do Oděsy a odevzdával jí stržené peníze, zahlédl jsem ve vedlejším pokoji mihnout se Marysju v modrých německých šatech (obvykle nosila náš národní kroj). Bodlo mě to u srdce.

Od hraběnky jsem spěchal domů. Vyšla mi vstříc Marysjina matka všecka v slzách.

„Co se stalo?“ ptám se.

„Můj bože, bože milostivý!“

„Co se stalo?“

„Můj osud! Můj prokletý osud!“

Stál jsem dlouho a nic jsem jí nerozuměl. Ale ona jen plakala, proklínala svůj osud a líbala mé nohy. Když se konečně uklidnila, zeptal jsem se jí: „Co se stalo?“ Pro slzy sotva odvětila:

„Hraběnka vzala tvou Marysju za pokojskou.“

„Nu což, když to není nic horšího, vyprosím si u hraběnky, aby ji poslali domů.“

„Horší, horší je to,“ vzlykala. „Mladý... mladý hrabě! Buď proklet a jeho celý rod a plémě!“

„Cože? Co hrabě?“

„Neptej se mne, nemluv se mnou! Jdi k němu, ať on sám ti všecko poví.“

A znovu začala plakat, rvát si vlasy a s nářkem vyslovovala Marysjino jméno.

Konečně jsem pochopil, že ubohá moje Marysja se stala obětí hnusného, nemravného rozmařilce.

Veliký bože! Proč jsi tehdy na mne neseslal svůj boží blesk! Kolika hříchy nemusila být obtížena moje hříšná duše! — Avšak cesty boží jsou nevyzpytatelné. Jinak usoudil než já.

Úplně beze smyslů jsem běžel do dvora. Vešel jsem do kabinetu hraběte a u jeho nohou jsem spatřil plakat svou Marysju. Vrhł jsem se na něho a jen dva ohromní hajduci jej zachránili před smrtí.

Svázali mě, zanesli do sklepení a postavili stráž.

Nepamatuji se, dlouho-li jsem byl svázán. Ale když jsem přišel k sobě, seznal jsem, že ležím na slámě ve vlhkém a tmavém sklepení. Nahmatal jsem vedle sebe vědro vody a skrojek chleba. Ale nechtělo se mi ani pít ani jíst. Cítil jsem se sláb po celém těle. To, co se přihodilo, zdálo se mi strašným snem.

Za několik dní se mi síly navrátily. Dobrá panna Magdalena mi tajně posílala čaj a bílý chléb, ale sama mě nepřišla navštívit.

Několikrát jsem se pokoušel vylomit dveře a utéci, ale ozbrojené strážce mi hrozily pouty. Pout jsem se nebál, ale dveře byly železné a má síla na ně nestačila.

Seděl jsem ve sklepení, dokud hrabě neukradl matce peníze a neujel za hranice.

Ze sklepení mě propustili v noci a já jako divá zvěř vyrazil za vrata. Bylo to v zimě a já utíkal bez čepice, kam mě nohy nesly.

Brzy jsem v poli zahlédl světýlko a přiblížil se k němu.

Byla to krčma. Pocítil jsem zimu a běžel jsem ke krčmě.

Vešel jsem do krčmy a vidím, za stolem sedí dva širokoplecí muži a před nimi měděný čtvrták vodky. Krčmář mě znal, přinesl mi vodku a všecek ustrašen mrkl na mé soustolovníky.

Vypil jsem sklenku vodky, potom druhou, nabídl jsem svým soustolovníkům a ti neodmítli. Začal jsem s nimi rozprávět a oni odvětili na mou otázku, co jsou zač, že byli v Oděse na práci a nyní že se vracejí domů. Vodka mi stoupala do hlavy a poručil jsem si ještě čtvrták; oni si poručili dva čtvrtáky.

Brzy se mi začali posmívat, že jsem nevypil ještě ani dva čtvrtáky a už jsem opilý. Nejdřív jsem jim oplácel posměšky, ale pak jsem jim začal vyprávět celou svou historii od dětství a nakonec jsem se rozplakal. Jeden z nich se zasmál a povídal:

„Á, á, krajane! Práskni žalem o zem, jako švec mokrým potěhem o lavici. Slzami, krajane, nic nespraviš. Podívej se, my taky jsme byli lidé ubozí, uražení, štvání, okrádání. A teď, sláva milostivému bohu, panujeme! Tak, a jak panujeme! Jen pohleď a podívej se! Prašť s tím hořem o zem! Pojď s námi, s námi, svobodnými kozáky, čestné slovo, nebudeš litovat! Žijeme volně, vesele! Naše paláce — zelená doubrava, naše dvory — širá step, svobodná! Ve dne spíme ve svých zelených palácích a v noci šlapeme po aksamitu a zlatě. Je to tak, soudruzi? Ruku na to, je to tak?“

„Počkej, rozmyslím si to,“ řekl jsem.

„Á, podle mého, krajane, stát a rozmýšlet se není proč. Ať se páni rozmýšlejí, jak by ukryli dukáty, které nakradli ubohým mužikům! Nerozmýšlej se a radši zapij tyhle myšlenky!“

Nalil mi sklenku vodky, já ji vypil a potřásl jsem jim rukama.

„Tak to má být! Tak je to po našem! Nač přemýšlet? Co vymyslíš? Ej, bože, nic, ani sklenici kořalky nevymyslíš, čestně!“

„Hej, svinské ucho,“ vykřikl druhý. „Dávej víno, dávej medovinu, dávej pivo! Kořalku nechci! Poslouchej svině,

aby už tu byla pečená vepřová. Krocana a kapouna nesnesu. Slyšíš! Rychle!“

Ubohý žid se zachvěl a utíkal s lucernou a podnosem do sklepa.

Poseděli jsme přes půlnoc. Za upřímnost mi zaplatili upřímností. Z jejich vyprávění jsem vyrozuměl, že jeden z nich byl otec mé Marysji, který utekl do Bessarabie, a druhý že byl též uprchlý nevolník a že se zabývali počestným řemeslem lapkovským, to jest loupežnictvím.

Před úsvitem šli spat do stodoly. Ačkoliv jsem byl velmi opilý, usnout jsem nemohl. Nenáviděný hrabě mi nedal spát. Tiše jsem vstal, vyšel ze stodoly a odebral se do vsi. Přišel jsem k své chalupě a obešel jsem ji dokola. Bylo mi hořko. Díval jsem se, díval jsem se na chalupu. Bezděky jsem vykřesal oheň a vložil troudu do doškové střechy. Za chvíli vzplanula. Zůstal jsem na ulici a díval jsem se, jak hoří můj majetek. Pak jsem se obrátil a šel jsem do krčmy, k svým novým soudruhům.

Začínalo svítat, když jsem přišel do krčmy. Vzbudil jsem soudruhy. Byli úplně střízliví, i já byl skoro střízliv. Vypili ještě čtvrták vodky, ale já už pít nemohl. Vzali připravený vak s pečenými slepicemi a husami a mlčky se vydali přes pole k doubravě.

Šel jsem za nimi. Dlouho jsem se ohlížel na svou rodnou vesnici. Už ji nebylo vidět; byl slyšet jen nějaký hluk a byla vidět zář od mé ubohé chalupy.

Přišli jsme k samotě a našli tam stařenu roztápějící pec. Moji soudruzi se jí zeptali:

„Nebyl tu Marek?“

Stařena odpověděla:

„Nebyl.“

„Tak uvař oběd a ty, kamaráde, lehni si a odpočiň si.“

Ulehl jsem a usnul. Zdálo se mi o loupežnickém doupěti. Z leknutí jsem procitl a viděl jsem, že opravdu jsem v loupežnickém doupěti.

Uplynul měsíc a stal se ze mne doopravdivý loupežník. Pravda, nikoho jsem nezabíjel, zato jsem však nemilosrdně obíral bohaté židy i pány a vůbec každého, kdo jel v boha-

tém kočáře. A poněvadž jsem mnoho čítával o šlechtných loupežných rytířích, rozhodl jsem se, že je budu napodobovat, to jest bohatým brát a chudým rozdávat. Tak jsem to také dělal.

Uplynul další měsíc a jednomyslně mě zvolili atamanem. Moje banda rychle rostla, takže za čtyři měsíce jsem měl víc než stovku statečných hlav. S takovou silou už jsem dostal odvalu napadat otevřeně i panské domy a ne bez úspěchů, neboť rolníci zrazovali své tyrany.

Svémi chrabrymi zbojnickými kousky jsem získal přízeň rolníků v Podolí a na Volyni. Sláva o mé nezištnosti se rychle roznesla mezi rolníky a moje banda rostla ještě rychleji, takže za půl roku se mnou táhlo asi tři sta soudruhů. Nikdy jsem svoje vojsko nenechával na jednom místě, protože žít je bylo obtížné a protože častá změna místa mátlu policii. Policie, pravda, jsem se příliš nebál, protože rolníci mě milovali a v nebezpečí ukrývali.

Někdy jsem shromáždil své vojsko na jednom místě, ne proto, abych zaútočil na nepřítel, ale abychom se jednou za čas všichni povyrazili. Proto jsem měl v různých lesích skrýše nebo zapomenuté staré jeskyně, o kterých věděli jen mí esaulové⁹ a jen někteří zasvěcení soudruzi.

V skrýších bylo ukryto víno, potraviny a jiné zásoby: zbraně, olovo, prach a peníze.

Jednu takovou skrýš jsem měl poblíž Zvenigorodky, v tak zvaném Bratrském lese. Toto sklepení bylo vykopáno, jak praví lidové podání, hajdamáky v roce 1768. Jiná taková skrýše mezi Zaslavlem a Ostrohem také prý byla prací hajdamáků. A třetí, největší, u Kyjeva, za hradbou Kitajevského monastýru, byla také v lese. Byly to ohromné jeskyně, prý vykopané za časů Andreje Bogoljubského.¹⁰ Na hoře, v níž jsou jeskyně vykopány, jsou vidět zbytky hliněných valů, snad hradby jeho opevněného hradu.

V těchto jeskyních jsem několik dní hodoval s celou svou družinou v samé blízkosti Kitajevského kláštera, ale svatí otcové nic netušili.

Osvětlil jsem tyto ponuré jeskyně bílými voskovicemi, zde v Kitajevském klášteře připravenými pro kyjevský Pe-

čerský klášter. Rozprostřel jsem zde vzácné koberce, pokrývky a aksamit. Bylo tam krásně, veselo.

Někdy, když se člověk přenese v myšlenkách do toho kraje a vzpomene na zašlé časy, jako by omládl. Hospodine, odpusť mi moje viny.“

A vypravěč se zbožně pokřičoval.

„Hodovali jsme několik dní a potom jsem rozeslal svou rotu na různé strany. Pro každou jednotku jsem jmenoval esaula nebo jsem potvrdil dosavadního a nařídil jsem, aby se všichni esaulové vykazovali mým jménem a přízviskem. Sám jsem se přestrojil za mužika nebo pána a odebral jsem se do Kyjeva nebo do jiného města.

Zkrátka vedl jsem si jako znamenitý Rinaldo Rinaldini.

Často jsem se zdržoval na břehu Sluči, poblíž rodné vesnice. Ale jít do vsi jsem se bál. Nebál jsem se zrady rolníků, ti všichni byli mnou obdarováni — ten penězi, ten naturáliemi, jako třebaš voly, koni a jiným. Těch jsem se nebál, ale měl jsem strach ze setkání s Marysjou nebo s pannou Magdalenou.

Vysedával jsem celé hodiny na břehu své milované Sluči, dívaje se na uhasínající světýlka v pokojných chaloupkách mých spolubratří, tichých a se svým osudem smířených. Plákal jsem a litoval, ale zašel jsem příliš daleko, než abych se mohl vrátit zpět bez pomoci upřímného druha. Několikrát jsem se pokoušel navštívit pannu Magdalenu, ale vždycky jsem si to rozmyslil. Styděl jsem se, bál jsem se ji spatřit. Tak se bojí ďábel potkat čistého anděla. Tehdy jsem byl nejubožejším, nejnešťastnějším člověkem.

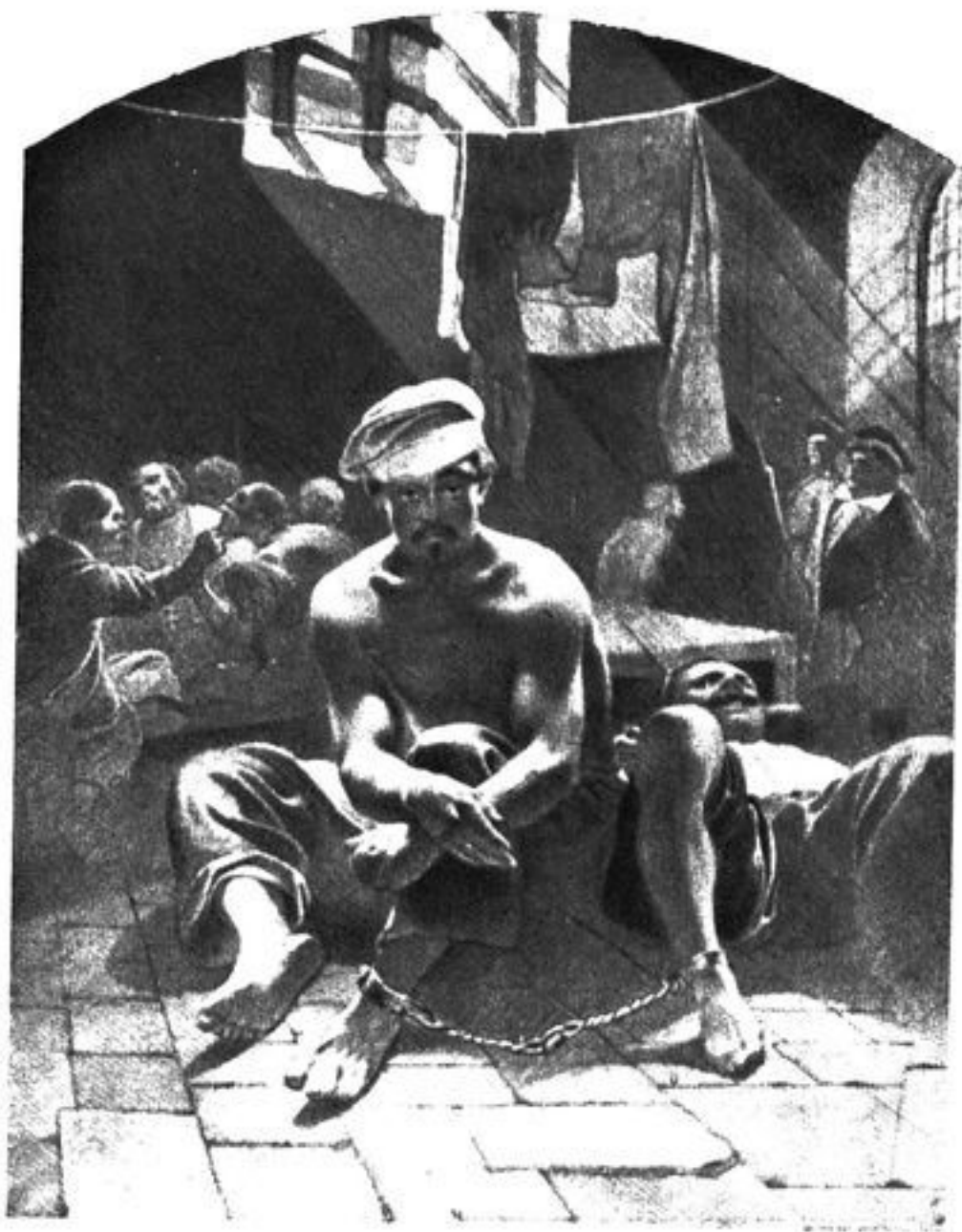
Prošel jsem okolo vsi, se zalíbením jsem se podíval na jasné vody Sluči a odešel jsem do lesů jako vlk, jenž se bojí potkat člověka. V lese jsem našel jednu ze svých band, ověsil jsem mohutné větve staletého dubu vzácnými koberci a sametem a začal jsem pít se svými zločinnými soudruhy.

Myslil jsem, že utopím své výčitky svědomí ve vzácném víně, ale nešlo to. Vyplavaly z vína a zběsile mi rozdíraly srdce.

V tyto hrozné chvíle se mi, ač jsem bděl, zjevovaly panna Magdalena a má krásná, od oltáře uloupená nevěsta. Zjevo-

Stařec na hřbitově, r. 1859 (lept)

Vězeň, r. 1856–1857 (sepie)

valy se mi jako dva andělé a hovořily se mnou tak tiše, sladce, tak mile, že jsem přicházel k sobě jako nesmírně šťastný člověk.

Jednou jsem se rozhodl napsat jim dopis a ve svém dopisu jsem je žádal o schůzku o samotě. Za místo schůzky jsem zvolil opuštěnou chaloupku v sadu našeho tytara, který měl být mým starosvatem. Rozhodl jsem se, že zanechám svého proklatého řemesla a půjdu třeba na galeje, jen abych očistil své obtížené svědomí.

Svůj záměr jsem opatrně skrýval před soudruhy. K čemu by vedla má upřímnost? K hrubým posměškům a k ničemu jinému.

S rozechvéním jsem očekával den, který jsem určil ke schůzce s pannou Magdalenou.

Právě tehdy jsem táhl se svým malým oddílem poblíž Lucku.

Tu jsme z lesa zpozorovali nevelký dostavník, jak se v prachu valí po silnici.

Zavelel jsem svým udatným zbojníkům: z rokle do údolí! To znamená vyběhnout na silnici a zastavit dostavník. Jak jsem řekl, tak se stalo. Dostavník zastavili. Už z dálky se mi zdál povědomým. Než jsem k němu doběhl, abych se přesvědčil, zda se nemýlím, už byla zavazadla odřezána od dostavníku a sám pán byl svlečen do naha a chvěl se, spoután, o svůj život.

A koho jsem poznal v tom nahém člověku?

Svého nejhoršího nepřítele, násilníka a rozmařilce, hraběte Boleslava.

Přiznám se, že mi bylo do smíchu i do pláče, když jsem se naň díval. Také on mě poznal a všecek se zachvěl.

Odvrátil jsem se a rozkázal přivázat zavazadla, obléci hraběte i jeho francouzského komorníka. Dal jsem ještě kočímu červonec¹¹ na vodku a propustil jsem je spánem-bohem, nezkrživ jim vlásku na hlavě. Hrabě strachy nevypravil ze sebe ani slovíčka. Francouz usedl na kozlík, zdvořile smekl klobouk a řekl: „Merci, monsieur.“

Po této příhodě jsem se domníval, že mohu směle jít na schůzku s pannou Magdalenou. Snil jsem už o jejích slad-

kých slovech, o jejím krásném, milosrdném pohledu. Už jsem se viděl jako kající, mlčenlivý, pokorný nádeník s očištěným svědomím někde v osamělém klášteře nebo v dalekém vyhnanství. Byl jsem šťasten.

Ale bůh rozhodl prodloužit můj život v zločinech.

Na cestě jsem těžce onemocněl. Soudruzi mě přivezli na lesní samotu u Dubna k babě kořenářce a tam mě zanechali. Stařena mě živila a léčila, jak dovedla.

Velení jsem předal soudruhu Prochorovi Kičatému, člověku silnému a ne zlého srdce.

Ležel jsem od října do dubna, takřka bez hnutí. Koncem dubna jsem se už mohl postavit na nohy a přejít z jednoho kouta světnice do druhého.

Už jsem seděl před chalupou a mohl jsem se těšit tichým, melancholickým kouzlem probouzející se přírody.

Byla to úplně zapomenutá samota. Zřejmě nikdo kromě mé lékařky a jejího starého muže nic netušil o její existenci.

Moje lékařka mi dovolila vycházet skoro každý den a posedět několik hodin před chalupou.

Sedával jsem tak a se zalíbením jsem se díval do nevelké, průzračné tůně, orámované zelenou skřipinou, s hrází osázenou ve dvou řadách starými vrbami s větvemi spuštěnými do průzračné vody. A pod hrází mlýn s jedním kolem, staříčkový jako jeho hospodář, se sladce šeptajícím náhonem. Po vodě plavou husy a kachny, každá ve dvou exemplářích – jednou s hlavou nahoru, po druhé s hlavou dolů. Z dálky se zdálo, že je ve vodě kachna a na vodě taky kachna. Na břehu u hráze malinký člun, obrácený dnem vzhůru, a pod střechou starého mlýna rozvěšená rybářská síť. Okolo samoty dubový, neprostupný les, jen na jednom místě jakýsi průsek, jakoby schválně pro úplnost krajiny. A v tomto průseku, daleko na obzoru, modrají se jako ohromné hradby hřebeny karpatských hor.

Život se mi vracel, když jsem hleděl na tuto krásnou, kouzelnou přírodu.

Čas od času mě navštívil Prochor Kičatyj, vždycky přivezl dárek mé lékařce a mně různé pochoutky. Vyprávěl mi, že se soudruhům po mně stýská, že nemají žádnou

kořist, že málem upadl v rukou policie a že mě soudruzi očekávají jako boha s nebe.

Já však byl jiného názoru. Uvažoval jsem, že se pustím — jen co trochu seberu síly — přímo do Počajeva, pomodlit se k svaté ochránkyni počajevské, potom že půjdu na břeh Sluči, pohovořit s pannou Magdalenou a pak už — kam mě nohy ponесou, jen ne k soudruhům.

Koncem máje jsem se už mohl s pomocí hole vydat na cestu.

Oblekl jsem se do starých vesnických šatů, vzal tlumok na záda, hůl do ruky, pistoli podle starého zvyku do zá-
ňadří. Obdaroval jsem, čím jsem mohl, své dobré hostitele, pomodlil jsem se a vyšel z chalupy. Stařík mě vyvedl na kremeneckou silnici a já, ještě jednou se rozloučiv se staříkem, vyšel jsem po silnici ke Kremenci, zamýšleje nejprve zajít do Počajeva a pak už jít k panně Magdaleně.

Na cestě z Počajeva jsem zašel do Kremence podívat se na královnu Bonu¹² a na budovy či klášter pro kremenecké lyceum¹³, které zrovna stavěli.

Pokoj tvému popelu, požehnaný Čackyj!¹⁴ Tys miloval mír a osvětu! Tys miloval člověka, jak to Kristus poroučel!

Z Kremence jsem šel přes vesnici Verbu do Dubna a z Dubna na Ostrog, Korec a na Novgorod Volyňský, na břeh mé rodné, mé krásné Sluči.

Tam jsem si odpočinul a druhého dne navečer už jsem viděl svou vesnici.

Zamýšlel jsem přenocovat v doubravě a hned ráno dát vědět panně Magdaleně, že jsem zde. Ale jak dám vědět? Neměl jsem ani papír, ani inkoust, ani pero.

Přemýšlel jsem a rozhodl jsem zajít do známé krčmy, napsat tam dopis a poslat jej panně Magdaleně. Také hlad na mne silně dotíral. Odešel jsem do krčmy.

Krčmář na sobě nedal znát, že mě poznal. Požádal jsem o čtvrták vodky, skývu chleba a pečenou padoustev. Trochu jsem zahnal hlad a požádal o list papíru, pero a inkoust, napsal dopis a poslal krčmáře na panský dvůr.

Očekáváje odpověď, ulehl jsem na lavici, abych si odpočinul, a už jsem začal dřimat.

Náhle se rozletěly dveře a do krčmy vpadl hrabě se skupinou ozbrojených mužiků.

„Držte! Svažte jej!“ křičel.

Seskočil jsem s lavice, vytáhl pistoli, ani jsem na nikoho nezamířil, spustil kohoutek a hrabě se svalil na podlahu.

Odpusť mi, milosrdný Hospodine, tento bezděčný hřích! Nechtěl jsem jej usmrtit. Měl jsem jej již jednou v ruku a propustil jsem jej.

Sám ďábel vedl mou ruku a já se stal bezděčným vrahem, když už jsem byl po celém kraji proslul jako loupežník. To byla první a poslední oběť mých rukou. To mě však neospravedlňuje. Vždyť jsem byl loupežníkem a ukládal jsem o cizí majetek.

Mužici, kteří mě osobně znali a znali též mou zbojnickou slávu spojenou s pověstmi, že jsem čarodějník, nechtěli mě svázat. Ale já hodil pistoli na hlavu zrádnému krčmáři a v doprovodu mužiků odešel na panský dvůr.

Na dvoře mě už svázali na hraběncin rozkaz a zavřeli do známého sklepení. Ale už mi nedali ani chléb, ani vodu a panna Magdalena mně už neposílala ani čaj, ani bílý chléb, jak to činila před tím. I ona — tak jsem uvažoval — i ona má dobrou, má jedinou, i ona mě opustila.

V sklepe jsem ležel svázan tři dni a tři noci. Víím to, protože třikrát se ukázalo denní světlo nahoře ve špehýrce. Nedávali mi ani chleba, ani vody; stejně mi nebylo třeba ani toho, ani onoho. Sytilo mne hluboké hoře a napájely slzy, mučilo a soužilo mne svědomí. Rázem jsem si uvědomil všechny své zločiny. Byl jsem zbojník, loupežník a nakonec vrah. Ó, moje hoře v této nekonečné třídenní noci bylo nezměrné! Všechny moje zločiny se mi jevily tak živě, tak strašlivě výrazně, že jsem si zakrýval oči rukama. Někdy, a to jen na chvílku, se obraz změnil a objevilo se mi moje dětství: opuštěná chalupa, noc v poli, vytí vlků, šafář, pan Košulka a má dobrotivá panna Magdalena a za ní jako čistý, nebeský anděl, má překrásná, neposkvrněná Marysja . . . Bože můj, bože můj, proč jsi mě opustil!

Obraz se změnil a já viděl svého nepřítele, kterého jsem zahubil. Kolem mne vše hořelo a já upadal do nepřičetnosti, křičel jsem, plakal a hryzal kamennou podlahu vězení.

Moje muka byla strašlivá, modlitby a různé jiné dobré úmysly zanechaly mne na pospas litému démonům.

Chvilé nepřičetnosti se opakovala každou hodinu. Jednou jsem přišel k sobě a pocítil žízeň. Popolezl jsem ke dveřím (chodit jsem nemohl, neboť jsem měl svázaný ruce i nohy), začal jsem křičet a prosit o vodu. Nikdo se neozval na můj křik. Trýznila mě žízeň. Napjal jsem všechny síly — a provazy na rukou povolily, ještě jednou a provazy se znatelně uvolnily. Tak jsem osvobodil ruce a potom nohy. Přešel jsem tápavě svou temnicí a bylo mi poněkud lehčeji. Přistoupím k špehýrce, dívám se, světla nevidět, zřejmě byla noc. Všechno nyní spí. Třebas i moje stráž usnula. Přistoupím ke dveřím, tluču, volám, nikdo se neozývá. Za chvíli se zaposlouchám a slyším lehký šramot a hlasy lidí, zřejmě mě uslyšeli. Křičím znovu, nikdo neodpovídá, ale hluk na dvoře stále a stále roste. Rozhlédnu se, ze špehýrky se dere rudé světlo do sklepa a slyším hlasy: hoří, hoří!

Tehdy jsem ztratil veškerou naději, že si vyprosím vodu. Kdo mě teď uslyší? A žízeň mě stále silněji a silněji mučila. Zkoušel jsem lízat vlhké stěny, ale lépe mi nebylo. Věděl jsem, že ve sklepě je víno, ale to bylo zamčeno ještě za jedněmi železnými dveřmi. Z útrap jsem řval jako zvíře. Už jsem viděl smrt žízni se všemi hrůzami. Tu slyším, jak otevírají dveře a volají mne jménem. Přiskočil jsem ke dveřím, dveře se otevřely a já spatřil na prahu své soudruhy. První moje slovo bylo: vodu! Přinesli mi vodu, napil jsem se, rozhlédl se okolo sebe a hrůza vypovědět, co jsem viděl.

Na dvoře ve světle požáru moji společníci řeží a bijí a živé do ohně házejí nešťastné hosty hraběčiny.

Ó, lépe se vůbec nenarodit, než být svědkem a příčinou takové hrůzy.

Zatím, co jsem byl vězněn, zpravili vesničané mé soudruhy o tom, co se stalo. A ti přispěchali na pomoc. Byla to strašná pomoc.

K hraběnce přišlo mnoho hostů s dětmi a ženami na pohřeb jejího syna. Ale bůh mu nesoudil odpočívat v zemi, jeho hříšné tělo shořelo na pyšném katafalku.

Všecko už bylo připraveno k pohřbu, páteři už začali sloužit zádušní mši, když tu jako supi přiletěli moji loupežníci, zapálili honosné budovy a nastalo vraždění. Ani kojenec neušetřili. Barbaři.

A vesničané se sešli na dvoře jako na kratochvilnou podívanou. Ani jeden prstem nehnul. Jen se chechtali, když loupežníci házeli z druhého patra tlustého pána nebo paní. Hrubí lidé se srdcem z kamene.

Ale proč zhrubli? Proč se zatvrdili? To kvůli vám, vy tvrdí, nenasytní páni!

Vesničané však zachránili pannu Magdalenu pro její andělskou dobrotu a protože v neděli chodila do našeho kostela. Zachránili i mou ubohou Marysju, protože nebyla urozená.

Hledal jsem je ve vsi, chtěl jsem je, ubohé, ještě aspoň jedenkrát spatřit. Ale vesničané mi neukázali jejich útočiště. báli se, že bych zabil nedobrovolně zhřešivší Marysju.

Ubozí, nevěřili, že jsem jí z čistého srdce odpustil.

Tehdy se mi nepodařilo je uvidět.

Při světle požáru mě soudruzi odvedli s sebou ke krčmě, kde jsem po prvé potkal loupežníky a kde jsem zavraždil. Soudruzi se napili vína, zapálili krčmu a zrádce hodili živého do ohně.

Odešli jsme nocovat do doubravy.

K svému údivu jsem neviděl u loupežníků žádnou kořist, zřejmě všecko učinili jen pro mou svobodu. Ó, ubohá moje svobodo! Vraždami a požárem jsi byla vykoupena!

Už jsem se nijak neúčastnil činů hříšného bratrstva. Skoro stále jsem churavěl a brzy mě opět navštívila dřívější nemoc. Stalo se tak nedaleko od mého rodiště a já požádal soudruhy, aby mě přenesli do vesnice a uložili mě do tytarovy chalupy a tam — děj se vůle boží. Dlouho odporovali, báli se pátrání policie, ale já je ujistil o své bezpečnosti. Věděl jsem dobře, že mě tytar nevydá, a kdyby i vydal, nebál jsem se soudu ani mučení, protože i tak jsem pro-

dělával co chvíli hrozná muka. Strašně se mi zprotivil psí život loupežníků.

V noci mě soudruzi přenesli do chaloupky v tytarově sadu a oznámili hospodáři, že je u něho nemocný host.

Ráno ke mně přišel sám hospodář. Přinesl mi vodu, chléb a horké mléko se šalvějí. S účastí se mě přeptal, co mě bolí a dal mi napít horkého mléka. Pak mi přinesl postel a navečer přivedl zaříkávače. Krásná, dobrácká tvář zaříkávačova s bílým plnovousem vzbudila ve mně důvěru, ale jeho lékařské umění mi vůbec nepomohlo.

Hospodář a zaříkávač proseděli se mnou celé dni, ale ženy jsem u sebe v chalupě neviděl. Zřejmě moudrý hospodář nic o mně své ženě neřekl, nedůvěruje ženské mlčenlivosti.

Bylo mi stále hůř a hůř, takže jsem požádal, aby mi zavolali kněze.

V noci mi přivedli kněze a já poznal téhož otce Nikifora, který kdysi slíbil, že ze mne udělá člověka. Už byl šedivý, ale ještě čilý stařík. Prostuduchý děda se podivil, když jsem mu připomněl onoho ubohého sirotka Kyryla, kterého kdysi dávno přivedl od ubohé vdovy Dorošichy.

Po zpovědi a svatém přijímání se mi ulevilo. Náboženství má posvátný, veliký význam pro člověka, zvláště takového hříšníka jako jsem já!

Den ze dne mi bylo lépe. Třebaže můj dobrý hospodář se všemožně snažil, aby utajil, že přebývám v jeho domě, přece bylo jednou tajemství vyzraženo.

Seděl jsem pozdě večer u okna, poslouchal zpěv slavíka v sadu a dýchal vůni kvetoucích třešní a višní.

Tu se cosi ukázalo za stromy, jako by se mihlo něco černého. Podívám se lépe — lidská postava se tiše blíží k chalupě. Blíží se a vidím — je to žena v černých šatech, ale ne vesnického střihu. Přistoupím až k oknu a koho to vidím? Mou jedinou, mou nezapomenutelnou pannu Magdalenou.

Vešla tichounce do chalupy.

Prudce jsme se objali a políbili a dlouho se drželi navzájem za ruce, aniž jsme slova pronesli.

Potom mě jako sestra, jako nejněžnější, nejněžnější milenka objala a hořce, hořce zavzlykala.

Naše shledání netrvalo dlouho, protože jsem byl ještě slab. Poznala to a brzy se se mnou rozloučila se slibem, že mě navštíví druhého dne. Zůstala ve vesnici kvůli ubohé Marysje a žila s ní, protože Marysja jako poddaná nemohla ji následovat do kláštera. Jen náhodou se dověděla o mém pobytu u tytara. Hledala ve vsi pro sebe byt a dákonova žena jí doporučila tytarovu chaloupku v sadu jako nejútulnější a nejlevnější útočiště.

Ve dne se přišla na chaloupku podívat. Domáci byli v práci na poli, jinak by ji do sadu nevpuštěli.

Když přišla do chaloupky, právě jsem spal. Viděla, že spím, poznala mě a nevzbudila a večer mě navštívila.

Naše setkání pokračovala každého dne, když domáci odešli za prací na pole. A, bože můj, o čem všem jsme spolu rozprávěli! Jaké ušlechtilé, blahodárné myšlenky a city mi vyjevila!

Vyprávěla mi, jak chodila celé podletí a začátek podzimu do této chaloupky, když dostala můj dopis, v němž jsem jí prosil o schůzku, a jak mě očekávala někdy až do svítání. A jaké tehdy vymýšlela čisté, křesťanské prostředky k mému obrácení. Vyzpovídali jsme se jeden druhému, hovořili o všem, co nám bylo blízké a co jsme měli rádi, jen o Marysje nepadlo ani slovo; jako by se mně ji bála připomenout a já také jsem se bál uslyšet její jméno z neposkvřených úst panny Magdaleny.

Ale má ubohá Marysja zatím přicházela po každé s pannou Magdalenou, zůstávala v sadu a nesměla ke mně vejít do chalupy.

Jednou jsem si dodal odvahy a zeptal se:

„A co má ubohá Marysja? Žije?“

„Žije, ale zdráva není,“ odpověděla panna Magdalena.

„A co je jí,“ zeptal jsem se rozechvěn.

„Stůně, srdeční nemocí stůně.“

„Mohl bych ji vidět? Přiveďte ji ke mně, ať ji spatřím.“

Panna Magdalena vyšla z chalupy a za chvíli se vrátila, vedouc s sebou Marysju. Nepoznal jsem ji: strašně se

změnila, ubohá, hubená, s jakýmsi zimničním leskem v očích.

Dlouho stála, jako z kamene, konečně sotva slyšitelně řekla:

„Odpust! . . . Odpust mi!“

A vzlykajíc, vrhla se mi k nohám.

Byl jsem velmi dojat a nevypravil jsem ze sebe ani slova.

Naše mlčenlivé setkání skončilo brzy. Panna Magdalena ji vyvedla položivou z chalupy a já ji nesměl zdržovat. Panna Magdalena měla nade mnou neobyčejnou morální moc, poslouchal jsem ji jako dítě matku.

Marysja s pannou Magdalenou mě navštěvovaly každý den a jednou mi Marysja vyprávěla svůj smutný příběh od toho dne, co jsem odjel do Oděsy prodávat pšenici.

Nebudu ti opakovat, můj příteli, toto smutné vyprávění, protože je to odporně hnusné a na neštěstí velmi obvyklé v naší ubohé vlasti.

Ubohá, stala se matkou a v bídě vychovávala svého ubohého syna. Nebožka hraběnka nechtěla ničím pomoci chudobné matce svého vnuka, licoměrně se obávajíc ostudy.

Jak jste ubohé, malodušné hraběnky!

Den ze dne mi bylo lépe. Rozhodli jsme se, že jakmile jen budu moci chodit, že se neodeberu do dalekého, opuštěného kláštera, jak jsem myslel dříve, ale do Žitomíru ke gubernátorovi, že mu vyjevím všechny své zločiny a že se odevzdám milosrdenství božimu a lidské spravedlnosti. Tak jsem také učinil.

V noci, rozloučiv se se svým prostým a pohostinným hospodářem, vyšel jsem nikým nepozorován ze vsi.

V lese, na břehu Sluči, očekávala mě panna Magdalena a Marysja — tak jsme se ještě za dne smluvili.

Za úsvitu mě vyvedli na žitomírskou silnici a rozloučili jsme se, rozloučili na věky.

A při posledním polibku požehnala mně má nezapomenutelná panna Magdalena touto svatou knihou“ a ukázal na bibli, která ležela na stole a o níž jsem již hovořil.

„Svatá, boží kniha!“ pokračoval nadšeně. „Moje jediné útočiště, záštita a naděje.“

Stařec se zamyslí, zavzlykal a v slzách říkal jako sám pro sebe:

„Jediná věc, zachráněná z požáru.“

„Můj příteli,“ řekl po chvíli mlčení. „Jestliže tě bůh přivede do našeho kraje, navštiv ubohou ves na břehu Sluči, a najdeš-li je na živu, polib je za mne, a jestliže zemřely, dej sloužit mši za jejich mučednické duše.“

Přišel jsem do Žitomíru, dostavil jsem se ke gubernátorovi, podle pravdy jsem mu vyprávěl svůj strašný příběh a byl jsem uvězněn. Soudili mě jako vraha a odsoudili milosrdně a lidumilně.

A to je celý můj hříšný příběh, můj příteli a milý krajaně.

Ostatní ať ti dopoví mé okovy a mé předčasné šediny.“

1845

ÚRYVKY Z DENÍKU

1857

12. června

První pozoruhodnou událostí, kterou zachytím ve svých zápiscích, jest toto: Přiřezávaje tento první sešit pro svoje vzpomínkové zápisky, zlomil jsem perořízek. Událost na první pohled nicotná a nezasluhující si takové pozornosti, jakou ji věnuji, zaznamenáváje ji jako neobvyklou ve své pestré knize.

Kdyby se tato věc přihodila v hlavním nebo aspoň v řádném gubernském městě, pak by přirozeně nepřišla do mé knihy vzpomínek. Ale přihodilo se to v Kirgizské stepi, to je v Novopetrovské pevnosti, kde je podobná věc pro gramotného člověka, jako jsem na příklad já, velikou vzácností; a hlavně ji nelze vždycky získat a když, tedy za pořádné peníze. Jestli se vám podaří vysvětlit svou potřebu markytánovi, který má spojení s Astrachaní, tedy nakonec ne dřív než za měsíc — v létě, ale v zimě — za pět měsíců, dostanete prachhanebný perořízek, a rozumí se, ne lacino, za rubl ve stříbře. Ale stává se i to, a dokonce velmi často, že místo netrpělivě očekávané věci vás poctí buď moskevským sukнем nebo kusem berlínské látky, nebo dokonce zkysalým, jak on říká dámským, čichirem¹. Na váš dotaz, proč nepřinesl především to, co potřebujete, odpoví vám naivně, že jsme lidé obchodní, lidé nigramotní,

všecko že si nezapamatuješ. Co odpovíte na tak odůvodněné tvrzení? Nadejte mu, usměje se a vy tak jako tak zůstanete bez nože. Teď už je pochopitelné, proč v Novopetrovské pevnosti je zkáza perořízku skutečností, která si zaslouží zaznamenání. Ale bůh s nimi, i s pevností, i s nožem, i s markytánem. Bohdá brzy se vyprostím z tohoto žaláře bez konce. A pak pro podobné události nebude místa v mém deníku.

18. [června]

Dnes, právě tak jako včera, jsem přišel hned ráno do zelinářské zahrady, dlouho jsem ležel pod vrbou, poslouchal žluvu a nakonec jsem usnul. Zdálo se mi o Mežigorském Spase², o Dzvonkové studni³ a pak o Vydubeckém monastýru.⁴ A pak o Petěrburgu a o mé milé akademii. Od nedávna se mi objevují ve snu známé, dávno nevídané věci. Zdalipak je uvidím brzy ve skutečnosti? Sen na mne působil krásně po celý den, tím víc, že dnes čekali gurzijevskou, to je orenburskou poštu. K večeru opravdu pošta přišla, ale ani mně ani o mně nic nepřivezla. Zase jsem schlípl uši. Zase stesk a očekávání bez konce. Cožpak je to možné, že by od 16. dubna dodnes nedali ze štábu korpusu v mé věci rozkaz? Chladní tyrani, všichni stejní! Večer jsem se vrátil do pevnosti a dostal od feldvébla rozkaz, abych se připravil k prohlídce. To byl resultát dávno očekávané pošty a s takovým rozechvěním očekávané svobody. Těžko, nevýslovně těžko! Nakonec ztratím rozum z toho čekání bez konce.

Jak rychle a nadšeně se plní rozkazy k uvěznění, tak naopak liknavě a lhostejně se plní rozkazy k osvobození. A je to z vůle jednoho a téhož člověka. Rozkazy vyplňují totiž lidé. V čem vězí ten rozdíl? V roce 1847 mě za sedm dní a nocí dopravili z Petěrburgu do Orenburgu. A teď, dej bože, aby aspoň sedmého měsíce dostali od nějakého velitele batalionu rozkaz k odebrání vězeňských věcí a k ukončení mého trestu. Formalita, ale já nepochopím smysl této nelidské formality.

Včera odjel parník do Gurjeva a přiveze odtamtud druhou rotu a samého velitele batalionu; a vzhledem k příjezdu této důležité osoby, chystá se rota, která zde zůstala a k níž patřím i já, k přehlídce. Pro tuto důležitou nadcházející událost mi dnes zkoušeli výstroj. Jak je ohavná tato nadcházející důležitá událost. Jak je nekonečné a odpuzující toto zkoušení výstroje! Opravdu to ještě není naposled, co mě vyvedou na náměstí jako němou tvář všem na odiv? Hanba a ponížení. Je smutné, těžké, nemožné přehlušit v sobě všecku lidskou důstojnost, stát v pozoru, poslouchat rozkazy a pohybovat se jako bezduchý stroj. Je to jedinečný a vyzkoušený způsob, jak najednou ubíjet tisíce bližních. Geniální vymoženosti! Dělá čest i křesťanství a osvícenosti.

Je s podivem, že i tak rozšafní lidé jako na příklad náš lékař Nikolskij⁵ se rádi dívají, jak vystrkuje bradu člověk bledý z rozrušení. Nechápu tuto nelidskou kratochvíli. A náš počestný Hyppokrat bez ohledu na vedro či zimu celé hodiny vysedává u dveří a libuje si v ponížení bližního. Kat je povoláním, a lékařem ho jen nazývají.

Už od malička, pokud se pamatuji, nikdy mě nezajímali vojáci, jako tomu obvykle bývá u jiných dětí. Když jsem začal dospívat a brát na rozum, zrodila se ve mně nepřekonatelná antipatie k bohabojné armádě. Antipatie sílila, čím víc jsem se potkával s lidmi tohoto bohabojného povolání. Nevím, zda je to náhodou, nebo zda to tkví v samé podstatě věci, že se mi nepodařilo potkat — ani v gardě — řádného člověka v uniformě. Jestliže nepil, byl to určitě nevzdělanec a chvastoun. Jestliže měl jen jiskřičku rozumu a důvtipu, byl taky chvastoun a navíc opilec, možná i prostopášník. Jisto je, že má antipatie vyrostla do nenávisti. A bylo třeba, aby se mi potměšilý osud tak jizlivě a zlobně vysmál a vstrčil mě do nejsmrdutější ssedliny tohoto bohabojného stavu! Kdybych byl netvor a krvežíznivec, ani tehdy by mi nemohli vymyslet horší trest, než udělat ze mne vojáka ve Zvláštním orenburském korpusu.

V tom je příčina mých nevýslovných útrap. A ještě ke všemu mi zakázali kreslit. Vzali mi nejušlechtilejší část mé ubohé bytosti! Tribunál za předsednictví samého satanáše by nemohl vynésti tak přísný, tak nelidský rozsudek! A omezení vykonavatelé rozsudku vykonali jej s pobuřující přesností.

Když pohan Augustus poslal Nasona do vyhnanství k divokým Gothům, nezakázal mu *psát a kreslit*. Ale křesťan N.⁶ mi zakázal to i ono. Oba jsou katané. Ale jeden z nich je křesťanský kat, křesťan devatenáctého století, před jehož zraky vyrostl největší stát na světě, vyrostl na základech křesťanských příkázání. Florentská republika byla polodivoká fanatická středověká křesťanka, ale také jako materialistická křesťanka jednala se svým vzdorovitým občanem Dantem Alighierim. Chraň bůh, že bych se chtěl srovnávat s těmito velkými mučedníky a světloňši lidstva. Jen srovnávám materialistického hrubého pohana a polovzdělanou středověkou křesťanku s křesťanem devatenáctého století.

Opravdu nevím, čemu vděčím za to, že mě během deseti let nepovýšili ani na poddůstojníka. Svě tvrdošíjně antipatii, kterou chovám k tomuto privilegovanému stavu? Nebo své důsledné chochlacké⁷ paličatosti? Tomu i onomu, zdá se. V ten nezapomenutelný den, když jsem byl odsouzen, řekl jsem si, že ze mne neudělají vojáka. A také neudělali. Ne naučil jsem se ani jeden cvik se zbraní nejen důkladně, ale ani povrchně. A to lichotí mé samolibosti. Klukovina, nic víc. Major Meškov mě chtěl tuhle tít do živého a povídal, že až budu důstojníkem, nebudu moci jít ani do pořádného hostince, nenaučím-li se, jak se sluší a patří na správného vojáka vystrkovat bradu. Mne tím stejně do živého neřal. A poznal jsem, že spíš osel se podobá člověku než správný voják. Proto se bojím, abych se třeba jen pomyšlením nepodobal správnému vojákovi.

Druhá a neméně důležitá příčina, že jsem nebyl dosud povýšen! Nelitostnému satrapovi a carovu milci⁸ se zdálo, že jsem byl osvobozen z nevolnictví a vzdělán díky carovi a na důkaz vděčnosti že jsem nakreslil karikaturu svého

dobrodince. Tak ať prý nevděčník trpí. Kde se vzala tahle nepěkná bajka, nevím. Vím jen, že mě přišla draho. Zdá se, že tato bajka vznikla při mém odsouzení, kde v rozsudku bylo řečeno: „Co nejpřísněji zakázat psát a kreslit!“ Psát bylo zakázáno pro pobuřující maloruské verše. A kreslit — ani sám nejvyšší soudce neví, proč to bylo zakázáno. Ale osvícený strážce carských rozkazů si nejasnosti v rozsudku objasnil po svém a přirazil mě svou nelítostnou všemocností. Chladné, nelidské srdce. A tento shnilý, starý nelida je zde obklopen slávou štědrého a velkodušného dobrodince celého kraje. Jak krátkozrací, či lépe řečeno podlí jsou ti hnusní podkuřovači. Satrapa olupuje svěřený kraj a obdarovává své prostopášné milenky desetitisíčovými fermoiry a ony oslavují jeho štědrost a dobrotivost. Ničemové!

25. [června]

Jen jsem stačil dopsat „Tedy pták nemalého rozletu,“⁹ už se začalo ozývat ze všech konců zahrady: „Parník“. Odhodil jsem, to se rozumí, svoje psaní a pospíchal do pevnosti. S parníkem jsem očekával orenburskou poštu a s poštou i svobodu. Avšak dopadlo to úplně jinak, než jsem očekával. Parník poštu nepřivezl a nepřivezl tedy ani ono kouzelné, čarovné slovo. Ale místo onoho slova přivezl cosi v podobě zrzavé, celkem nepůvabné osoby, to je přivezl velitele batalionu, jehož první prací bylo oběhnout kasárna a rozdat párátka feldvéblům a jiným nižším hodnostem až do profousa. A velitelům rot a jiným důstojníkům rozdával, prohlížeje jejich tvář a curriculum vitae, náležité otcovské poučení. A po tomto něžném, graciézním vstupu byla nařízena formální přehlídka té nešťastné roty, k níž i já mám to neštěstí patřit. Ubohá rota se celou noc chystala na tento dozajista poslední soud a v 5 hodin ráno 23. června, umytá, učesaná, nakrémovaná seřadila se na cvičišti, jako vojáček vystříhaní z lepenky. Od 5 do 7 v očekávání soudu spravedlivého se rota rovnala. V 7 hodin se objevil ve vší své hrozně velikosti sám soudce a ne-

šťastnou rotu zkoušel, nebo lépe řečeno rota pod ním zkoušela, zrovna do 10. Na konec podívané se zeptal na stížnosti, pronesl několik všeobecných nadávek, pohrozil soudem a rákoskou a také ulicí, to je „pračaty“.¹⁰ Pro ostatní bouřka přešla, ale na mne se teprve chystala. Mezi jinými odsouzenci jsem byl povinen dostavit se odpoledne v 5 hodin k opětované, ba ještě horší zkoušce. K této opětované zkoušce jsem se připravoval velmi lhostejně, jako člověk napůl svobodný. Ale když jsem předstoupil před neúprosného examinátora, kam se to podělo! Za malou chvílku ve mně nezůstalo nic podobného člověku napůl svobodnému. Proběhla mnou tatáž mučivá, chladná úzkost. Tatáž jako před lety, cit — ne, nebyl to cit, ale mrtvá necitlivost mě zachránila při pohledu na tu dřevěnou, vystrojenou figuru. Jedním slovem proměnil jsem se v — nic. Nevím, zdali na každého tak silně působí antipatie jako na mne. Zkouška se opakovala slovo od slova jako před deseti lety. Ani o písmenko víc ani míň. Také já jsem ani o chlup nepostoupil na působišti vojenské osvěcnosti; tvrdošijnost obapolná a důsledná. Stejně jako před lety zeptal se nás examinátor a strážce mravnosti po řadě, kdo a zač byl poctěn potěšením nésti úděl vojáka.

„Zač?“ zeptal se prvního.

„Za zpronevěru státních peněz, Vaše Vysokoblahorodí.“

„Já vím, zahnul jsi neopatrně za roh. Doufám, že v budoucnu nebudeš zahýbat za roh,“ řekl žertem a obrátil se k dalšímu.

„A zač ty?“

„Z vůle matky, Vaše Vysokoblahorodí.“

„Dobře, doufám, že v budoucnu a . . . a,“ obrátil se k dalšímu.

„Zač ty?“

„Za svévolné jednání, Vaše Vysokoblahorodí.“

„Dobře. Doufám, že v budoucnu . . . a . . .“

„Zač ty?“ zeptal se dalšího.

„Z vůle otce, Vaše Vysokoblahorodí.“

„Doufám . . . a zač ty?“ zeptal se obraceje se ke mně.

„Za psaní pobuřujících veršů, Vaše Vysokoblahorodí.“

„Doufám, že v budoucnu nebudeš . . .“

„A zač ty, zač?“ zeptal se posledního.

Poslední odpověděl, že také z vůle matky, a on ani nevyšlechnuv posledního, pronesl k nám silnou, poučnou řeč, založenou na zcela novém poznání, že modlitba k bohu a služba carovi nejsou nadarmo.

Na závěr obřadu zeptal se velitele roty, proč se u zkoušení neobjevil Porcienko. Na což onen odpověděl, že Porcienko je nemocen, to je opilý, a je v ošetřování u pasáka vepřů. Všichni tito odsouzenci, tak zvaní páni dvořané, s nimiž jsem právě předstoupil před tvář otce a velitele, všichni jsou lidé podivuhodných mravních kvalit, ale poslední subjekt, zvaný Porcienko, je všechny předčil. Všechny jejich odporné vlastnosti uložil ve své dvacetileté osobě. Podivný a pro mne nepochopitelný byl zjev tohoto odporného mladíka. Jak mohl tak hluboko upadnout do všech hnusných mravních nemocí. Nebylo ničemnosti, hanebnosti, pro niž by se nehodil. Romány Sueovy se svými odpornými hrdiny jsou banální maškarádou proti tomuhle dvacetiletému netvorovi. A to je syn státního rady, tedy nelze předpokládat, že by nebylo prostředků ne k ledajakému, ale k důkladnému vzdělání. A jaké bylo? Žádné. I státní rada musí být dobrý. A vůbec musí být dobří otcové a matky, kteří dávají své děti na vojnu, aby se napravili. A proč, konec konců, starostlivá naše vláda bere tento těžko splnitelný závazek? Svou nemístnou péčí jen kazí mravnost prostého dobrého vojáka a nic víc. Pracovní tábor, vězení, okovy, dŭtky a ohromná Sibiř — tam patří tato ohavná zvířata, ale rozhodně ne do kasáren, kde i bez nich je dost všelijakého neřádu. A nejlépe svěřit je něžné péči rodičů, ať se ve stáří potěší svým vlastním dílem. Rozumí se jen do prvního kriminálního přestupku a pak ihned odevzdat do rukou katových.

Dokud jsem nepřišel do Orské pevnosti, neměl jsem ani tušení o existenci těchto hnusných zplozenců naší pravoslavné společnosti. A první ničema tohoto rodu mě ohromil svou zhoubnou existencí. Zvlášt, když mi řekli, že je také nešťastník, takový jako i já, ponížený, tedy můj sou-

druh hodností i bytem, to je kasárnami. Slovo „nešťastník“ mě vždycky dojívalo, pokud jsem jej neslyšel v Orské pevnosti. Tam mi zevšednělo a já mu dodnes nemohu vrátit původní význam, protože dodnes vidím jen ničemy pod firmou nešťastníků.

Z rozkazu bývalého generál-majora, velmi významného politika Obručova¹¹, jsem seděl v kriminále náhodou s těžkými zločinci a také s ocejchovanými galejníky a zjistil jsem, že na tyto ocejchované zloděje se slovo „nešťastník“ hodí lépe nežli na tyto zkažené syny bezcharakterních, egoistických rodičů.

Belinskij si příliš Sueovy tvorby nevážil.

5. [srpna]

V 5 hodin večer jsem připlul na uzoučké rybářské loďce do města Astrachaně. Všecko se to stalo tak neočekávaně a tak rychle, že sotva věřím, že se to stalo. A jako ve snu si teď vzpomínám na procházku v údolí s Andryjem Obere-menkem, po které nazítří, to je 31. července, Iraklij Alexandrovič svolil neočekávaně, abych dostal propustku přímo do Petěrburgu. Druhého dne splnil své slovo a třetího dne, to je 2. srpna v 9 hodin večer, jsem opustil Novopetrovskou pevnost. A po tří denní příjemné plavbě po moři a po jednom z mnohých ramen Volhy jsem přibyl do Astrachaně.

23. [srpna]

Doba od 15. do 22. srpna byla pro mne ve špinavé a zaprášené Astrachani takovým jasným a krásným svátkem, jaký jsem dosud nikdy v životě nezažil. Moji krajané, většinou z Kyjeva, tak nadšeně, radostně a bratrsky uvítali mou svobodu a svoje pohostinství rozvedli do takových rozměrů, že mě připravili o svobodu vésti samostatně svůj deník a vzali tuto povinnost na sebe. Děkuji vám, šlechetni, nezištní přátelé. Obdařili jste mě takovou radostí, takovým plným štěstím, že je stěží vměstnám do svého vděčného

srdce. A vzpomínky na tyto šťastné dni neuložím do svého prosaického deníku, uložím je do pokladnice svého srdce.

15. srpna se náhodou Zbrožek¹² zmínil u Sapožnikovových, že jsem v Astrachani. A 16. srpna jsem obnovil starou známost s Alexandrem Alexandrovičem¹³. To už nebyl ten nezbedný školák v dětském kabátku, kterého jsem viděl naposled v roce 1842. Už to byl muž, muž a dokonce otec krásného děcka. A nakonec jsem v něm potkal prostého, velmi ušlechtilého, dobrého člověka. Rys, typický pro rodinu Sapožnikovových. Opouští, nevím na jak dlouho, Astrachaň a přenechal mně kajutu do Nižního Novgorodu na parníku „Kníže Požarskij“, který si předplatil. Přijal jsem lístek za pět rublů a vrátil jsem jej v kanceláři paroplavební společnosti „Merkur“ s tím, aby jej dali prvnímu chudákovi zadarmo. Kapitán parníku „Kníže Požarskij“ Vladimir Vasiljevič Kiškin rozhodl, že místo jednoho chudáka umístí na palubě pět chudáků, kteří nemohou zaplatit ani stříbrňák za místo do Nižního. Rys šlechtnosti v praxi.

27. [září]¹⁴

Jda kolem kostela svatého Jiří a vida, že jsou dveře otevřené, vešel jsem do předsíně a v hrůze jsem se zastavil. Zarazila mě jakási barbarská nestvůra namalovaná na tříaršínové¹⁵ okrouhlé desce. Nejdřív jsem se domníval, že to indický Manu nebo Višnu zabloudil do křesťanské svatyně, aby si smlsnul na kadidle nebo na nevalném oleji. Chtěl jsem vejít dovnitř kostela, když se rozevřely dveře a vyšla přepychově, výstředně oblečená paní, už ne nejmladší, obrátila se k namalované obludě, třikrát se nábožně a koketně pokřižovala a vyšla. Licoměrnice! Modlářka! A určitě běhna! A je snad jen ona taková? Jsou miliony jí podobných, pošetilých nemravných modlářek. A kde jsou křesťanky? Kde křesťané? Kde je duchovní myšlenka dobra a čistoty? Spíš v kořalně než v těchto poskvřených zvířecích svatyních. Neměl jsem odvahy k tomu, abych se pokřižoval a vešel do kostela; z předsíně jsem vyšel na ulici

a mým očím se objevila na temném pozadí širé louky lesknoucí se, graciosně se vinoucí krasavice Volha. Svobodně jsem vydechl, mimoděk se pokřižoval a šel jsem domů.

23. [října]¹⁶

Večer v 9 hodin, při světle velkolepého požáru, setkal jsem se s A. K. Šnejdersem¹⁷. Sděлил mi, že byla na adresu zdejšího gubernátora doručena o mně listina od velitele Orenburského zvláštního korpusu. Abychom si přečetli tuto listinu, zašli jsme do gubernátorské kanceláře, k vedoucímu kanceláře, k zdejšímu Andreji Kiriloviči Kadin-skému. Listina hovoří o tom, že se mi zakazuje přístup do obou hlavních měst a že jsem pod tajným dozorem policie. Pěkná svoboda! Pes na provazu. To znamená, že není zač děkovat, Vaše Veličenstvo.

Copak teď budu dělat bez své akademie. Bez své oblíbené akvatinty, o které jsem tak sladce a dlouho snil? Co budu dělat? Znovu se obrátit k své svaté ochránkyni hraběnce Nastasje Ivanovně Tolsté?¹⁸ Stydím se. Počkám do zítřka. Poradím se se svými důmyslnými přáteli, s P. A. Ovsjannikovem¹⁹ a s N. A. Brylkinem²⁰. Jsou to dobří lidé, srdeční a rozumní. Poradí mi, co mám podniknout v této bezvýhodné situaci.

1858

25. [března]

Velevážený M. O. Maximovič²¹ uspořádal na mou počest oběd, na nějž mezi jinými pozval své letité soudruhy Pogodina²² a Ševyrova²³. Pogodin ještě nebyl tak stár, jak jsem si jej představoval. Ševyrov byl starší a krom své úhledné šedivoučké tváře příliš úcty nevzbuzoval. Staříček sladký až k zvracení. Na konec oběda přečetl amfitrion na mou počest, verše vlastní výroby²⁴. A po obědě zazpívala miloučká hostitelka několik maloruských písní a nadšení hosté se rozešli každý po svém; a já jsem zašel k Sergeji

Timofejeviči Axakovovi²⁵, abych se s ním rozloučil. Spal a neměl jsem to štěstí, abych zlíbal jeho krásnou šedou hlavu. Do 9 hodin jsem zůstal u Axakovových a s potěšením jsem poslouchal své rodné písně, jak je zpívala Naděžda Sergejevna. Celá rodina Axakovových upřímně a srdečně má ráda Malorusko i jeho písně a vůbec poesii. V 9 hodin jsem zašel s Ivanem a Konstantinem Axakovými ke Košelevovi a tam jsem se setkal a seznámil s Chomjakovem²⁶ a se staříkem děkabristou knížetem Volkonským²⁷. Srdečně, bez nejmenší zatrpklosti, mi vyprávěl některé episy ze svého třicetiletého vyhnanství a na závěr připojil, že ti z jeho soudruhů, kteří byli uvězněni odděleně, všichni zemřeli, ale ti, kteří trpěli ve společnosti jiných, všichni přežili svůj trest a mezi nimi i on.

4. [dubna]

Kamenickýj²⁸ mi poslal všechny mé práce přepsané Kulišem²⁹, kromě Kacíře. Bude třeba pořídit výbor a přistoupit k vydání. Ale jak přistoupím k cenzuře?

Ve 3 hodiny jsem poobědval s Dzubinem³⁰, také ne právě střídme, a večer jsem pobyl u Semjona.

TARAS ŠEVČENKO

ŽIVOT A DÍLO

I

O životě velkých lidí nevyhnutelně vznikají legendy. V tom je vyjádřeno přání národa velebit své hrdiny, najít v jejich činnosti velký, zevšeobecňující smysl.

Avšak bývají i takové legendy, které haní tvář velikého člověka tím, že jeho činnost přizpůsobují zájmům a potřebám vládnoucích, vykořisťovatelských tříd.

Mnozí velcí spisovatelé, myslitelé, státníci minulosti neunikli takovému osudu. Neunikl tomu ani veliký básník ukrajinského národa Taras Hryhorovyč Ševčenko. Buržoasní nacionalisté vynaložili mnoho úsilí na to, aby zobrazili geniálního kobzara jako nesmiřitelného šovinistu, odtrženého od kultury a politického života jiných národů, především od bratrského národa ruského.

Zkušeni reakcionáři se uchýlovali k různým podvodům a falšování, ukřývali před národem díla Ševčenkova napsaná rusky, zamlčovali fakta ideové blízkosti básníka s pokrokovými proudy ruského demokratického myšlení, především s revolučními demokraty Černyševským a Dobroljubovem.

Všechny tyto snahy pošpinit a pohanět světlou tvář velikého ukrajinského básníka a umělce byly odhaleny sovětskými učenici, znalci literatury a kritiky. Obraz Tarase Ševčenko, očištěný od nepřátelských výkladů a komolenin, vstává před námi v celé své velikosti.

V jedné z variant autobiografie Tarase Ševčenka nacházíme tato významná slova: „Historie mého života tvoří část historie mé vlasti.“

Skutečně na životní a tvůrčí dráze básníka se zrcadlí osud jeho vlasti — Ukrajiny, která trpěla pod útlakem cara a statkářů. S neústupnou zmužilostí prošel Taras Ševčenko životem a žádné útrapy nehasily v básníku-občanovi hlubokou víru v mohutné síly národa.

V básni Kavkaz vytvořil básník mocný obraz Národa-Promethea, kterého nemůže ukovat černý orel samoděržaví.

Ševčenko pevně věřil v nesmrtelnost národního ducha. V tom byla jeho síla. Čekal na hodinu, kdy se konečně zvednou široké masy a svrhnou se sebe potupné jeho otroctví.

2

Taras Hryhorovyč Ševčenko se narodil 9. března 1814. Jeho rodná vesnice Morynci byla v zvenyhorodském okrese kyjevské gubernie a patřila statkáři Engelhardtovi. Ševčenkovi rodiče a celá rodina byli Engelhardtovými nevolníky. Žili v krajní bídě. Brzy se přestěhovali do sousední vesnice Kyrylivky. Tarasovi byly tehdy dva roky. Rolníci měli drobnou dílu pozemku — jednu až půl druhé desjatiny. Avšak ani tuto půdu nemohli obdělávat, protože všechny jejich síly spotřebovala barščina — nucená práce na statku.

Taras Ševčenko brzy poznal nouzi, strádání a nesnesitelný útlak nevolnictví. Jeho matka, dobrá a mírná žena, zemřela v třiceti pěti letech následkem těžké práce a zanechala Hryhoriji Ševčenkovi pět dětí.

Otec Tarasův, který se zabýval zemědělstvím a povoznictvím, stěží stačil na domácí hospodářství. Oženil se po druhé s vdovou, která přivedla pod slaměnou střechu jeho ubohé chalupy ještě tři své děti. Tarasova macecha byla zlá a svárlivá a chlapec často utekl z domu do polí nebo do lesa, kde našel útěchu, kochaje se překrásnou ukrajinskou přírodou.

Zvenyhorodský okres na Kyjevsku byl proslulý svými malebnými místy. V autobiografické povídce Kněžna vylíčil

Ševčenko nádherně dojmý raného dětství, rodnou vesnici a krásné okolí.

V řadě lyrických veršů A. O. Kozáčkovskomu, Tenkrát mi asi třináct bylo . . . , My spolu vyrůstali kdys a j.) Ševčenko barvitě líčí bílé chaloupky, tísňící se v husté a šťavnaté zeleni višňových sadů, přívětivé krajinomalby usmívající se ukrajinské přírody, volné stepi s mohylami, ve kterých jsou pohřbeni svobodní kozáci, kteří kdysi bojovali za svobodu s cizími uchvatiteli — polskou šlechtou, Tatary a Turky.

Na pozadí této malebné a slunečné Ukrajiny se rýsují obrazy nevolnického otroctví, vystává postava „chudého, neusmívajícího se mužika, který se obklopil velkolepou, věčně se usmívající přírodou a zpívá svou smutnou, vroucí píseň v naději na lepší život“.

Ve své rodině se Taras cítil nepochopeným a osamocným. Jedině otec v něm zpozoroval nějaké vlohy a patrně proto při rozdělení skrovného rolnického majetku před smrtí synovi nic nedal: „Můj syn Taras z mého hospodářství nic nepotřebuje: nebude jen tak nějakým člověkem.“

Tarasovi šlo tehdy na dvanáctý rok. Po smrti otcově zůstal úplně sám. Starší sestra Kateřina se provdala a odešla do sousední vesnice a macecha jen toužila po tom, jak by se zbavila Tarase, který projevoval všechny příznaky umíněnosti a neposlušnosti proti její zlé vůli. Dala ho za pastevce. Celé dny trávil chlapec na pastvině ve stepi. Obklopen pokojným stádem, hleděl na smutné mohyly se zbytkem tužky v ruce a s útržkem papíru a zaměstnával se kreslením. Láska ke kreslení se v něm probudila velmi záhy.

Z těchto let si Ševčenko uchoval na celý život vzpomínku na první záblesky nesmělého a nejasného citu — lásky k dívce, společnici jeho her Oxaně Kovalenkové. Později v lyrických verších, napsaných v cizině, ve vyhnanství, básník s pohnutím vzpomínal na Oxanu a líčil v teplých barvách její jasný a čistý obraz.

Chlapec Ševčenko toužil po vědění, nepřekonatelně jej přitahovala lidová píseň, verše a vyprávění minulosti.

Často přicházeli do vesnice potulní slepí zpěváci - kobzaři, banduristé a hudebníci hrající na lyru. Za měďák, skývu chleba, šňupec tabáku zpívali lidové písně o legendární minulosti Ukrajiny, o jejích podmanitelných - Tatarech a polských pánech, o tom, jak svobodní kozáci bojovali s nepřáteli.

Před posluchači vyvstávaly romantické obrazy hajdamáků. Malý Taras byl okouzlen jejich hrdinstvím za věc národa. Zvenyhorodský okres, rodiště básníkovo, byl nejednou v historii Ukrajiny dějištěm krvavých událostí. Nejednou se vzbouřili rolníci proti svým zotročovatelům. Básníkův děd Ivan vyprávěl za dlouhých zimních večerů o tom, jak ukrajinští kozáci hnali polskou šlechtu ze své země.

Děd vzpomínal na záporožské kozácké hejtmany Sahajdačného, Chmelnyckého a na vůdce velkých rolnických povstání 18. století — Ivana Gontu a Maxima Zalizňaka. Když děd popisoval strašnou smrt, kterou podstoupil Gonta, Taras plakal žalem a strachem. Už tehdy v dětském vědomí budoucího básníka se nejasně tvořily obrazy jeho veliké básně „Hajdamáci“ a pozorování života nevolníků, ponížení ženy, jejího neradostného mateřství, hořkého osudu podruhyně připravilo vytvoření takových básní, jako Služka, Najmyčka, Kateřina.

V zimě, když Taras zůstával bez práce, dávali ho do služby k vesnickému dáčkovvi. Taras byl u dáčka současně zátkem i sluhou. Dobře se naučil abecedě, slabikář četl tak bystře, že dáček posílal svého nejzpůsobilejšího žáka předčítat modlitby nad zesnulými.

Později šel Taras do učení k jinému dáčkovvi pijanu Petru Buhorskému. Chlapec posluhoval ve škole: nosil vodu, uklízel místnost; jako odměnu za práci ho ještě často bili. Na tu dobu vzpomíná básník ve své autobiografii. Ševčenko utekl od Buhorského a tehdy začala jeho muka. Potom se dostal k dáčkovvi, „malíři“ do sousední vesnice Lysjanky. Avšak u nového učitele pobyl jen krátkou dobu a odešel se učit do vesnice Tarasovky, proslavené malíři. Tam se ho báli nechat, protože neměl propouštěcí doklad. Chlapec

se musel obrátit na správce Engelhardtova majetku s prosbou, aby dostal povolení žít v jiné vesnici. Správce rychle pochopil, že chytrý výrostek bude užitečný, a ihned Tarase zapsal do dvorské čeledi statkářovy. Tarasovi bylo už patnáct let.

3

Statkář Pavel Engelhardt vlastnil několik vesnic Zvenyhorodského újezdu a za svou „residenci“ si vybral místečko Olšany. Byl to poruštěný Němec, který přezíral všechno ukrajinské i ruské, ačkoliv byl veden jako důstojník carské gardy. V domě Engelhardtově se mluvilo polsky a francouzsky. Statkář krutě nakládal se svými nevolníky. Větší část roku strávil ve Varšavě nebo Vilně.

Tarase nejprve poslali do panské kuchyně. Udělali ho kuchtíkem a celé dny pracoval v kuchyňském kouři. Musel vykonávat těžké práce a kuchaři ho často bili. Chlapec toužil jako dříve po kreslení a malování. Když se mu podařilo získat několik kopejek, koupil si lidové barvotisky, které zobrazovaly slavné výjevy z Vlastenecké války roku 1812, hrdinné kozáky, kteří hnali Francouze u Bereziny, ruské generály, statečné partyzány. Ševčenko pečlivě překreslil tyto obrázky na listy papíru a dokonce pořádal pro sebe malé „výstavy“, rozvěsiv svá díla na stromech stinného Engelhardtova parku.

Taras neprojevil žádný zájem o kuchařské umění a byl vzat do statkářova domu jako pokojský sluha - „kozáček“.

I v této službě „tiše kreslil tužkou ukradenou u účetního obrazy suzdalské školy, zdobící panské pokoje.“ (Autobiografie.)

Engelhardt se vyznačoval praktičností. Rozhodl se využít Ševčenkových sklonů ke kreslení a udělal z něho dvorního malíře. V Petěrburgu r. 1832 dal statkář Tarase Ševčenka na čtyři roky do učení k mistru malířství Širjajevovi.

Jako osmnáctiletý chlapec získal Taras možnost učit se malířství. Širjajev byl bohatým a skoupým podnikatelem,

člověk tvrdých mravů. Držel u sebe „tři, někdy více umou-
něnců v cvilinkových pláštích jako učedníky“. (Z povídky
Umělec.)

Širjajevův artěl prováděl rozličné malířské práce v sou-
kromých domech a maloval stropy a stěny petěrburských
divadel. Čtyři roky učení u malíře přinesly Tarasovi užitek.
Viděl za tu dobu mnoho překrásných uměleckých děl: ry-
tiny, obrazy i sochy. Nezadržitelně se mu chtělo pracovat
pro sebe a podle svého vkusu. V pozdním večeru, když se
skončil dlouhý pracovní den, chodíval Taras do Letního
sadu obkreslovat kopie antických soch, které krášlily aleje
a trávníky.

Při jedné z takových návštěv sadu se Ševčenko setkal
se svým krajanem, ukrajinským malířem Sošenkem. Ne
zvláště nadaný a ne příliš úspěšný umělec Sošenko byl
dobrý a srdečný člověk. Upozornil na neobyčejné schop-
nosti Ševčenkovy a mnoho se podílel na jinochově osudu.
Seznámil ho s nejdůležitějšími představiteli ruské kultury
— s konferenčním tajemníkem petěrburské Akademie věd
Grigorovičem, se znamenitým básníkem Žukovským, malíři
Venecianovem a Brjullovem.

Noví přátelé Ševčenkovi rozhodli, že jej dostanou do
malířské akademie. Jakožto nevolník tam však neměl pří-
stup. Bylo nutno ho osvobodit od nevolnické závislosti.
Venecianov se odebral přemluvit Engelhardta, aby Šev-
čenka propustil na svobodu.

Domýšlivý statkář nechal starce Venecianova, profesora
akademie, asi hodinu čekat v předsíni, a když se Vene-
cianov pokusil mluvit o filantropii, hrubě ho přerušil:
„Jakápak filantropie? Chci peníze a nic víc.“

A statkář určil 2500 rublů za „výkup“ svého umělce.

Peníze byly získány originální cestou. Brjullov namalo-
val portrét Žukovského a tuto podobiznu vylosovali
v loterii.

22. dubna 1838 podepsal Engelhardt Ševčenkovi pro-
pouštěcí list.

Taras Hryhorovyč se stal posluchačem malířské akademie. Otevřely se před ním dveře do širokého světa vědění a umění. Učil se u „Karla Velikého“, jak nazývali Karla Brjullova, mistra okázalého dekorativního umění. Ševčenko musel hodně pracovat sám na sobě, aby rozšířil svůj obzor a doplnil nepatrnou zásobu svých vědomostí. Mnoho četl, vrhaje se na knihy různých vědných oborů. Zajímalo ho všechno — poesie i historie, fyzika i medicína, dějiny umění i filantropie. Mladý student se zahloubal do čtení děl ruské i světové literatury. Byl nadšen Homérem a Dantem, Puškinem a Gogolem, Schillerem a W. Scottem. Ševčenko pravidelně navštěvoval přednášky o fyziologii, zoologii a fyzice, učil se francouzsky, chodil na výstavy a do divadel, poslouchal koncerty nejlepších hudebníků.

Velká vnímavost pro kulturu umožnila Ševčenkovi, že se povznesl za krátkou dobu na úroveň vzdělaných lidí, se kterými se úzce stýkal. Brjullovi si velmi cenil svého žáka a snažil se naučit ho pracovat podle vzorů antického umění, které se Ševčenkovi zdálo velkolepým, ale chladným. Jeho přitahovaly lidové postavy a obrazy lidového života. V upjatém Petěrburgu, daleko od slunné Ukrajiny, Ševčenko stále viděl před očima svou vlast a chtěl si ji vryt do paměti nejen tužkou a štětcem, ale i slovem.

Ševčenko začal psát verše — podle jeho vlastního tvrzení — ještě před vstupem na akademii v roce 1837, za světlých bezměsíčních nocí, procházející se po Letním sadu.

Podle svědectví současníků nepřikládal Ševčenko velkého významu svým básnickým pokusům a ostýchal se je ukázat přátelům, kteří by jim rozuměli, přátelům, jako byl na příklad ukrajinský bajkař J. Hrebinka. Ve vzpomínkách na Ševčenka nacházíme vypravování o tom, jak v malém pokoji mladého umělce, zastaveném stojany a studiemi se na podlaze válely kousíčky papíru, popsaného verši. Když jeden Ševčenkův známý zvedl kdysi několik takových útržků, byl nadšen verši mladého básníka a stěží ho přemluvil, aby vydal nevelkou knížečku.

Tak vyšla v Petěrburgu r. 1840 první sbírka básní T. Ševčenka, otištěná ve Fišerově tiskárně pod jménem „Kobzar“. Ve sbírce je osm děl: Perebendža, Kateřina, Topolja, Tarasova noc, Ivan Pidkova, Dumy moje, Do Osnovjaněnka, Ach, nač mám ty černé vlasy.

Knížka neznámého básníka udělala veliký dojem na čtenářské obecnost a byla rozebrána podivuhodně rychle.

Jaké byly příčiny neočekávaného úspěchu Ševčenkových veršů a co nového vnesl jejich autor do ukrajinské poesie? Literární předchůdci básníkovi patřili hlavně ke statkářské třídě a byli to liberálové — ukrajinofilové, v nichž se pokojně snášela upřímná ubezpečení o lásce k lidu se smířením se s nevolnickou skutečností a jindy vyznání „věrných poddaných“ citů k carovi. Není těžké nalézt takové motivy v tvorbě ukrajinského básníka I. P. Kotljarevského, autora Aeneidy, Kvitky-Osnovjaněnka, Hrebinky, Hulaka-Artěmovského a jiných. Mladý Ševčenko dobře znal a cenil si uměleckých kvalit těchto liberálních spisovatelů, ale nemohl a nechtěl jít jejich cestou. Taras Ševčenko, původem z jiné sociální třídy, se obracel ke svým spoluobčanům a uvedl do ukrajinské poesie původní lidové myšlenky, city a naděje. Ostře odsuzoval ty pány liberály, kteří stojíce stranou pozorovali strašný způsob života v nevolnické vesnici a zobrazovali ho v růžových idylických barvách.

„Přečetli si souvisle Kotljarevského Aeneidu“ — psal — „zavrávali si vedle krčmy a myslí si, že již našli své mužiky. O ne, bratříčkové! Pročtete si dumy, písně; poslouchejte, jak zpívají, jak mezi sebou rozmlouvají smekajíce čepice; nebo jak při malých družných pitkách vzpomínají na staré časy a jak pláčou, jako by skutečně byli v tureckém otroctví nebo u polských magnátů přikování k řetězům; potom řeknete, že je Aeneida dobrá, a přece je to humoristika podle moskevského vzoru.“

Tyto básníkovy řádky vyznívají ostře polemicky. Vystupuje proti ukrajinským literárním předchůdcům a současníkům, kteří neznají lidovou duši a vidí jen mužika, který musí smekat čepici před pánem a který tají nejtajnější city v hloubi uraženého srdce.

Ševčenko správně mluví o tom, že lidové písně, legendy a vyprávění, historické dumy a vzpomínky na slavnou minulost slouží jako klíč k poznání pravých lidových tužeb. Básník nazval svou sbírku básní Kobzar. Tím dokázal, že pokračuje v tradici oněch bezejmenných ukrajinských pěvců-kobzarů, které tak barvitě vylíčil ve svých básních, třeba v básnickém obrazu Perebendi. Znamenitý ruský básník a kritik Grigorjev přiléhavě nazval Ševčenko posledním kobzarem a prvním velikým básníkem nové veliké literatury.

Ruští kritikové přijali různě první pokusy mladého básníka. Někteří vítali nefalšované nadání Ševčenkovo, zatím co šovinisté a reakcionáři vyčítali básníkovi, že „komolí myšlení a ruský jazyk, když napodobuje ukrajinské muziky“.

Ševčenko přijal s hrдостí pojmenování „mužický básník“: „Ať jsem básník mužiků, jen když básník, více nepotřebuji.“

Z prvních Ševčenkových veršů je cítit mohutný živel lidového slova. Před čtenářem se zvedá Ukrajina se svou svěžestí básnických obrazů a vidin, ve své historické minulosti i v básníkově současnosti.

Ševčenko psal o prostých věcech: o vrbě a kalině, o slavíku pějícím na větvi, o širokém vodyplném Dněpru, o dívce tesknící po kozákovi, který odjel do války do cizích krajin.

Ve verších Ševčenkových ožívaly obrazy minulosti: kozácké války, pochody na Tatary, Turky a polské pány. Ševčenko se učil dějinám rodného lidu podle spisů současných historiků. Oblíbil si historickou romantiku, kterou byly proniknuty práce ukrajinofilů. Záporožská Síč se svými hejtmany, atamany a kozáky se Ševčenkovi jevila jako svobodmilovná republika, která bojovala s početnými nepřáteli za svobodu a pravdu.

Protože Ševčenko nenáviděl absolutistickou nevolnickou skutečnost, nemohl se smířit s režimem cara a statkářů, podobně jako ukrajinofilští spisovatelé ze šlechtického tábora.

Básník hledal cesty k šťastné budoucnosti pro lid, pro

porobené rolníky. Proto se obracel v prvním období své tvorby ke kozácké minulosti, která se mu zdála říší svobody ve srovnání s absolutistickým režimem zvěle a násilí. V té době ještě neviděl třídní protiklady uvnitř Záporožské Síče, mezi kozáckými vůdci a řadovými kozáky: pojímal kozáctvo jako stejnorodou masu a idealisoval je tím, že je pokládal za svobodné rytířstvo, které hájí vlast.

Zde následoval Ševčenko kobzary, kteří pěli své písně o svobodných kozácích, toulající se ukrajinskými vesnicemi. Kobzaři srovnávali minulost jimi idealisované kozácké Ukrajiny s neutěšenou současností, kdy byla Ukrajina přitisknuta botou pána, statkáře.

K takovému srovnání minulosti s přítomností dochází i Ševčenko, který líčí hrdinné doby Ivana Pidkovy (Ivan Pidkova) a Tarase Trjasyla (Tarasova noc).

Bylo dobře v Ukrajině —
dnes je všechno jiné...
Vzpomeňte si, snad si srdce
trochu odpočine.

Tato slova znamenala, že slavná minulost Ukrajiny dávala naději pokolení, slábnoucímu v sevření nevolnictví, půjde-li za příkladem svobodymilovných předků a bude-li bojovat za svá práva.

Avšak všichni čtenáři prvních Ševčenkových veršů neporozuměli tehdy těmto jen jemně naznačeným básnickým revolučním tendencím. Kobzar byl přijat velmi příznivě ukrajinskými liberály, kteří chápali oslavu minulosti jako nadšený vztah básníkův k hejtmanům a kozáckým vůdcům... Ševčenkovy verše okouzlovaly zvláště plastičností a uměleckostí formy, čistou a průzračnou ukrajinštinou. Kvitka-Osnovjaněnko poslal mladému básníkovi dopis, ve kterém se vyjádřil o jeho tvorbě takto: „Když jsme se ženou začali číst Kobzara, vlasy nám vstávaly na hlavě, v očích se zazelenalo a srdce nějak bolí... Přitiskl jsem Vaši knihu na prsa... Vaše myšlenky se ukládají v srdci. Dobře, velmi dobře, víc neumím říci.“

Úspěch první knížky Ševčenka povzbudil. Věnoval se celou svou bytostí poesii. Básník se zahloubal do studia historických pramenů a pracoval na poemě Hajdamáci, současně psal lyrické verše, báseň Kateřina a báseň Slepá.

Poema Hajdamáci je co do šířky a ideové síly nejvýznamnějším dílem Ševčenkovým. Je věnována historickému tematiku boje ukrajinského rolnictva s polskou šlechtou, vládou na Ukrajině krutým terorem. Věznice byly přeplněny neposlušnými Ukrajinci. Krutě je vyslýchali, mučili a vysmívali se jim, znásilňovali jejich ženy, zabíjeli jejich děti.

Unie, uzavřená v Brestu r. 1596, podřídila pravoslavnou církev na Ukrajině polskému katolickému duchovenstvu a římskému papeži. Rozvinul se útok uniátů a katolicismu: kolem 16. století zavládl na Ukrajině národnostní náboženský útlak.

Konec 16. století a celé 17. století je vyplněno povstáními lidových mas Ukrajiny proti polským pánům-násilníkům. Hrdinové ukrajinského lidu — Loboda, Nalyvajko v 16. století, Trjasylo, Pavljuk, Huňa v 17. století — vedli krvavý boj s polskými pány. Avšak zvláště širokého rozmachu nabylo povstání tak zvané „hajdamáčtiny“ (povstaleckých rolníků) v 18. století. Jedno z takových povstání — z r. 1768 vešlo do dějin pod jménem „Kolyjivščyny“ a stalo se základem námětu Ševčenkovy poemy Hajdamáci.

Básník realisticky zobrazil živel rolnické revoluce, politicky nezralé, ale mohutné a strašné, která se zrodila z touhy po pravdě a spravedlnosti. Básník se ve svých dílech přidržel ústních pramenů: vyprávění a legend, písní kobzarů, jež přecházely z rodu na rod. V epilogu k básni praví:

Kdys v neděli časem, když počtli v Mineji
tu otec a soused po čišce „té jejich“
si dali; a děda pak vyprávěl zvěst
o Kolyjivštině, jak bývalo někdy,
jak Zalizňak s Gontou byl na Ljachy trest.
A stoleté oči mu žhnuly jak hvězdy,

když za slovem slovo lil pláč nebo smích:
jak hořely Smila, jak padali Ljaši
až strachem i od žalu sousedé žasli
a já, malý v koutku jsem nejednou vzdych
i plakal. To sotva snad věděli oni,
že v koutku tu dítě své slzičky roní.

Knížní prameny o kolyjivštině byly velmi nepatrné a většinu jich sám Ševčenko vyjmenoval ve svých vysvětlivkách k básni. Básník celkem správně vyložil průběh povstání r. 1768, jeho vznik a rozmach, i když se v některých místech odchýlil od historické skutečnosti.

Ševčenko vyličil události kolyjivštiny jako boj za svobodu a nezávislost ukrajinských rolníků. V postavách vůdců povstání Maxima Zalizňaka a Ivana Gonty ukázal silné lidi, mající pevnou vůli, kteří bránili vlast před polskými uchvatiteli. Navzdory reakčním historikům, kteří popisovali hajdamáctinu jako anarchii a loupež, Ševčenko vyličil hajdamáky jako bojovníky za svobodu lidu.

Za okolností Ševčenkovi současných zněla báseň Hajdamáci nejen jako historické dílo. Obracela se k lidu, utlačovanému carským absolutismem a nevolnictvím a budila v něm spravedlivý hněv proti zotročovatelům. Není divu, že se báseň Hajdamáci setkala s nepřátelským postojem tábora šlechtické reakce. Ne nadarmo podal zprávu maršálek šlechty kaněvského okresu, že toto dílo je „velmi nebezpečné pro šlechtu a jiné třídy společenské, poněvadž je jím lid, který vidí výhradně jen líčení pomsty, vraždění a prolévání krve, podněcován k tomu, aby znovu opakoval tyto skutky, tolik oslavované“.

Poema Hajdamáci byla vytištěna v prosinci 1841, byla dosti rychle rozebrána a měla velký úspěch v pokrokových kruzích ukrajinské společnosti.

Ševčenko zobrazil ve své básni strašné požáry ukrajinských vesnic a měst, smrt a ničení, násilí a výsměch běsnící šlechty, ale nad touto vášnivou výzvou k boji za lepší budoucnost zněl básníkův hlas, proniknutý velkým optimismem.

Tohoto Ševčenkova optimismu si cenili ruští revoluční demokraté, na příklad Dobroljubov, který psal o básni „podivuhodně originální, živé, plné síly a zcela věrné lidové povaze...“

5

Nadšení pro poesii neodvrátilo Ševčenka od malířství. Usilovně pracoval pod vedením Brjullova a jeho přátel. V roce 1841 dostal student Ševčenko stříbrnou medaili jako třetí cenu za historickou malbu. Jako malíře ho však nelákaly mythologické náměty či themata z antické doby, které byly tak oblíbeny u jeho akademických profesorů. Byl mu blízký ideál realistického umění, odhalujícího rozmanité stránky života lidu. Je známo, že básník příkře odmítl návrh Žukovského, který při svém návratu z ciziny přivezl Brjullovi díla Corneliova, Hessova i jiných zástupců „božského umění“ a radil Ševčenkovi, aby se u nich učil, protože se to neshodovalo s jeho zaměřením.

Ševčenko žil v Petěrburgu mezi přáteli a příznivci, ale jeho prostředky byly velmi omezené a mnohé si musel odříci. Jeden čas měl společně s talentovaným umělcem V. Šternbergem pronajat malý pokojík. Dochovaly se Ševčenkovy tužkové náčrtky, představující obrazy z jejich studentského života. Stávalo se, že neměli každý den snídani, ale tomu se jen vysmívali: Ševčenko nakreslil sebe a Šternberga před maličkým zrcátkem a napsal k tomu: „Místo čaje jsme se oholili.“ Na jiné kresbě je Taras Hryhorovyč, který se zahalil do přikrývky a stojí modelem Šternbergovi jako římský patricij, třesa se zimou v nevytopené místnosti.

Ševčenko snil o návratu na Ukrajinu, aby viděl, jak žije ubohý, zmučený lid, aby s ním sdílel jeho utrpení i tužby. Ale odejít z Petěrburgu nebylo možno před ukončením akademie.

Ševčenko doufal, že ho pošlou s nejlepšími studenty do ciziny, aby tam poznal vzory světového umění. Bylo by ho zajímalo podívat se do cizích zemí. Ale jako bývalý

nevolník nebyl vybrán. Některé okolnosti opravňují k domněnce, že se snažil proniknout do ciziny ilegálně. Chtěl se dostat parníkem do Dánska a Švédska. Ale tento pokus skončil nezdarem. Ševčenko o tom vypravuje ve svém dopise Korolevovi z 18. listopadu 1842: „... vrátil jsem se především do Petěrburgu. Prokletý parník mě vezl do Švédska a Dánska. Když jsem plul do Stockholmu, vymyslel jsem malou poemu Hamalija. Ale onemocněl jsem tak, že mě sotva dovezli do Revalu; tam jsem se trochu vzpamatoval...“

Na počátku let čtyřicátých byl již Ševčenko jako básník částečně znám petěrburgským společenským kruhům. Okruh jeho známých se rozšířil. Sblížil se s některými budoucími petraševci, členy ilegálního politického kroužku, a seznámil se s myšlenkami utopického socialismu.

Básník toužil celým svým srdcem na Ukrajinu; v roce 1843 se mu naskytla možnost uskutečnit cestu po rodných místech. Panské prostředí ho přijalo jako vynikajícího člověka. Protežovali ho, lichotili mu. Zdálo se jim, že Ševčenko cítí a smýšlí stejně jako oni, a v jeho romantickém návratu k minulosti viděli nacionalistické snahy. Avšak básník se nedal ukolébat liberálními frázemi šlechticů. „Křičí, zastává se nových myšlenek, civilisace, lidstva, ale sám... lisuje mužiky zároveň s cukrovkou,“ psal Ševčenko o ukrajinském statkáři, hejtmanovi Ivanu Skoropadském, jenž byl jedním z těch, které ve svých pozdějších verších jizlivě charakterisoval jako „potomky hlupáka a bulavy“ (žezlo velitele kozáků).

I Ševčenkovo sblížení s nejvzdělanějšími statkáři, jako byli Repnin, Kuliš, Bilozerškyj bylo jen vnější. Básníkovy zájmy a snahy byly úplně jiné. Celým srdcem stál na straně svých bratří, rolníků, kteří se trápili v otroctví jako dříve.

V září 1843 pobyl Ševčenko nějaký čas v rodné Kyrylovce, několik dní byl hostem svého bratra Nikity a navštívil příbuzné a známé. Vědomí, že jsou všichni otroky a obětmi panské libovůle, ho mučilo. Prodávali je, bičovali a vyměňovali za psy stále stejně.

V ukrajinských vesnicích viděl Ševčenko všude slzy a utrpení.

„Byl jsem na Ukrajině,“ psal svému příteli Kucharenkovi, „všude jsem byl a všude plakal...“

Tato cesta na Ukrajinu byla pro Ševčenska plodná.

V té době vytvořil stovky kreseb. Sedláci, nízké chaty nad Dněprem, starobylé zříceniny, cesty lemované stinnými lipami, hřbitovy zarostlé býlím — všechno, s čím se setkával při svých cestách zemí, zachytil ve svých kresbách. Ševčenko se rozhodl vytvořit album Malebná Ukrajina.

V toulkách po Ukrajině se upevnila a vyspěla Ševčenkova básnická musa. Protože viděl kolem sebe násilí a zvůli, inspiroval se bojem a sociálním hněvem, kreslil obrazy národního zármutku na zpusťované, ožebračené Ukrajině, rozhodoval se pro velká díla, která odhalovala porušování zákonů statkáři a carskými služebníky. Pod vlivem toho, co viděl a o čem přemýšlel, se měnily obrysy i vnitřní smysl Ševčenkovy historické romantiky. Zanechal opěvání „kozácké slávy“, okázalosti hejtmanské služby a přepychu záporožských podplukovníků. Pochopil, že mezi hejtmany, atamany a kozáckou chudinou byl v minulosti krutý boj, že požadavky chudiny byly potlačeny ukrutností stařešin. Básník hněvivě odsoudil „velkomožné pány hejtmany“ za nelítostné potlačení povstání řadového kozáctva.

6

Po návratu do Petěrburgu vydal Ševčenko album Malebná Ukrajina (1844), které se skládalo ze šesti dílů. V témže roce (1844) uveřejnil básník Čyhyrinského kobzara, který obsahoval poemu Hajdamáci, Hamalija a Tryzna (rusky psaná báseň).

V červnu 1844 napsal Ševčenko satirickou poemu Sen*). Do té doby ještě Ševčenko nedostoupil takové výše v mravoučné poesii. Ukázal děsivý obraz carské a statkářské zvůle v Rusku za Mikuláše I. Zobrazil Petěrburg,

*) Nesmí se zaměňovat se stejnojmennou pozdější básní, otištěnou v tomto výboru.

postavený z krve pracujícího lidu, ukázal carské velmože, „břichaté milostpány“, i samotného „báťušku cara“, krutého kata a utiskovatele národů.

Ševčenko vystoupil jako strašný žalobce carismu; šel i do minulosti a odsoudil Kateřinu II. za to, že utlačováním lidových mas vytvářela velikou říši. Veliký ukrajinský básník nepopíral pokrokovou roli Petra I., ale ostře ho kritisoval za kruté zacházení s pracujícím lidem.

Soudruh Stalin charakterisoval činnost Petra I. takto: „Ano, Petr Veliký jistě učinil mnoho pro povznesení třídy statkářů a pro rozvoj rodící se kupecké třídy. Petr udělal velmi mnoho pro vytvoření a upevnění národního státu statkářů a obchodníků. Je také třeba říci, že povznesení třídy statkářů, pomoc rodící se kupecké třídě a upevnění národního státu těchto tříd se dělo na úkor nevolnického rolnictva, s něhož dřeli kůži. (J. V. Stalin, Beseda s německým spisovatelem Emilem Ludwigem.)

V poemě Sen vzdává Ševčenko poctu děkabristům, kteří zahájili boj se samoděržavím a byli za to posláni do zapadlých míst Sibíře. Jako Ševčenko nenáviděl říši statkářů a tyranských úředníků, tak ctil silnou vůli a zmužilost národů, obývajících ruské imperium. a vyzýval k jednotnému boji proti společným utiskovatelům.

V poemě Kavkaz (1845) charakterisuje básník říši Mikuláše I. jako vězení, v němž

... od Fina až po Multána
Vše mlčí ve všech jazycích...

Básník vyzývá porobené národy k povstání:

S vámi pravda, s vámi sláva,
s vámi svoboda je!

V březnu roku 1845 dostal Taras Ševčenko diplom o absolvování maliřské akademie s titulem svobodného umělce.

Vypravil se znovu na Ukrajinu. Z příkazu archeologické komise jezdil Ševčenko po Volyni a Podolí, po Kyjevsku a Poltavsku a dělal náčrty památek ukrajinské minulosti.

V ukrajinských vesnicích se stýkal se sedláky, předčítal jim své politické verše a poemy, namířené proti samoděržaví a nevolnictví. Jeho popularita mezi lidem stále vzrůstala. Cesty po Ukrajině obohacovaly básníka i malíře a poskytovaly mu cenný materiál lidové tvořivosti. Ševčenko do sebe ssál bohatství živé lidové řeči, pamatoval si a zapisoval písně, legendy, pověsti, historické myšlenky.

Léta 1845—1846 byla dobou velkého tvůrčího rozkvětu Tarase Ševčenko. V té době napsal poemy Kacíř, Služka, Čarodějnice a mnoho překrásných lyrických veršů.

V Kyjevě se Ševčenko sblížil s mladým vědcem, historikem N. I. Kostomarovem, kolem něhož se seskupovala ukrajinská liberální inteligence. Básník se seznámil s přáteli a přívrženci Kostomarova, který snil o vytvoření federace slovanských národů a o přátelském sjednocení Slovanů v jejich boji proti německé expansi na východ. Tyto myšlenky se odrazily v Ševčenkově Kacíři, v jehož úvodu oslavil českého učenca Šafaříka.

Kostomarov se obíral myšlenkou vytvoření politické organizace pro propagování „idejí slovanské vzájemnosti jak výchovou, tak i prostřednictvím literatury“. (Autobiografie N. I. Kostomarova.) Takový kulturně vzdělávací spolek, nazvaný podle slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje Cyrilometodějským bratrstvem, byl založen v Kyjevě počátkem roku 1846. Do organizace vstoupil Kostomarov, Kuliš, Bilozerškyj, Hulak, Pylčykiv a jiní.

Kostomarov jako inspirátor „bratří“ vypracoval stanovy spolku, které byly úplným obrazem politické nezralosti a mlhavých ideálů mladých ukrajinských liberálů. Ve stanovách se vyhlášovaly zásady občanské rovnosti bez rozdílu národnosti a náboženského vyznání a zdůrazňoval se požadavek zrušení nevolnického práva. Avšak „bratří“ snili o uskutečnění svých ideálů pouze kázáním slova a nepripouštěli revoluční cestu. Kostomarov zdůrazňoval, že „takový spolek se za žádných okolností nemá pokoušet o něco, co by mělo třeba jen příchut' vzpoury proti současnému společenskému řádu a předpisům panujících vlád“. (Autobiografie Kostomarova.)

Ševčenko, jemuž se Kostomarov svěřil s plány a stanovami cyrilometodějců, projevil zájem o činnost tohoto spolku. Přitahovaly ho protinevolnické tendence „bratří“, přestože se podle Kostomarovova svědectví díval na ideje spolku „s velkým rozčilením a krajní nesnášenlivostí“. Básník navštěvoval schůze tajné společnosti a byl spřátelen se zástupcem levého křídla „bratří“ Hulakem. Ostře však kritisoval činnost liberálů, kteří se omezovali na libivé fráze a neuznávali revoluční činy. Ševčenko četl „bratřím“ plamenné verše, vyzývající k povstání a k boji se samoděržavím a nevolnictvím. Zřejmě nešel stejnou cestou s cyrilometodějci.

Činnost spolku dlouho netrvala. V březnu 1847 donesl student Petrov carským úřadům zprávu o existenci tajného spolku v Kyjevě, na jehož schůzích se pronášejí protivládní řeči a předčítají Ševčenkovy revoluční verše.

Bylo zahájeno velmi přísné vyšetřování. Vůdcové bratrstva byli v té době na různých místech. Hulak byl uvězněn v Petěrburgu. Kuliš ve Varšavě a Kostomarov v Kyjevě.

23. března rozkázal kyjevský generálgubernátor Bibikov, aby byl vypátrán malíř Ševčenko. V udání se o něm mluvilo jako o velmi těžkém zločinci: „Obsahem jeho veršů jsou zjevně protizákonné myšlenky.“

Když se Ševčenko vrátil z cesty po levobřehé Ukrajině, kde sbíral materiál pro svoji uměleckou a básnickou práci, byl uvězněn a předveden k Bibikovovi i s kufrem, v němž byly uschovány jeho verše.

Za několik dní byl poslán s doprovodem do Petěrburgu, kde se již provádělo vyšetřování, týkající se Cyrilometodějského bratrstva.

Vyšetřování vedl osobně šéf četnictva Orlov. „Bratří“ podávali popletené, zmatené výpovědi, aniž projevovali obzvláštní pevnost. Patrně se jim podařilo přesvědčit četníky o tom, že snili o sjednocení Slovanů pod žezlem ruského cara.

Ševčenko se choval při výsleších velmi mužně a důstojně. Četník měl v rukou jeho díla Sen, Odkaz a jiné. Na

otázku šéfa četnictva, odkud vzal tak odbojné myšlenky, Ševčenko odpověděl: „Když jsem byl ještě v Petěrburgu, slyšel jsem všude nadávat na panovníka a vládu. Když jsem se vrátil do Maloruska, slyšel jsem ještě více a horšího mezi mladými rozváznými lidmi; uviděl jsem bídu a hrozný útisk sedláků statkáři, majiteli a šlechtickými hospodáři, a to všechno se dělalo a dělá ve jménu panovníka a vlády.“

Ševčenko rozhodně popíral svoji příslušnost k „bratrstvu“ a četníci ho obvinili z jiné věci. Odsoudili krutě básníka za jeho tvorbu a provedli ostré rozlišení mezi ním a „bratřimi“, které shledali neškodnými snílky a potrestali je mírně, jen pro výstrahu.

V závěru procesu bylo zaznamenáno, že úmysly slavjanofilů nebyly tak důležité, jak se na první pohled zdálo, že Ševčenko začal psát svá „pobuřující“ díla již v roce 1837, kdy se kyjevští učenci nezabývali slovanskými myšlenkami, že jednal samostatně, „stržen vlastní zkažeností, a pro pobuřujícího ducha a opovážlivost, přesahující všechny meze, má být prohlášen za vážného zločince“.

Vynesený rozsudek byl neobyčejně krutý: „Malíře Ševčenska za psaní pobuřujících a nejvyšší měrou opovážlivých básní umístiti jako vojína v orenburském zvláštním sboru, jelikož je obdařen silnou tělesnou konstrukcí, s právem výsluhy, při čemž se velitelství nařizuje zavést přísný dozor, aby se od něho za žádných okolností nemohla šířiti pobuřující a potupná díla.“

Mikuláš I. připsal na rozsudek vlastnoručně: „Pod nej přísnější dozor se zákazem psaní a kreslení.“

Zanechání tvůrčí činnosti bylo by bývalo pro Ševčenska totéž, co smrt. Právě proto rozsudek zarážel svou nelidskostí. Když mnohem později Ševčenko vzpomínal ve svém Deníku na tento rozsudek, psal: „I kdybych byl vyvrhel, krvežíznivec, ani tehdy by nebylo možno pro mne vymyslet vhodnější popravu.“

Po tomto rozsudku, který byl vynesen bez jakéhokoli soudu, odvezli Tarase Ševčenska přímo z kasemat Petropavlovské pevnosti, kde se zdržoval během výslechu, do vzdáleného Orenburgu.

Četníci hnali koně, odvázející básníka-revolucionáře na pomezí ruského imperia, cesta necesta. Za sedm dní byl Ševčenko dopraven na místo vyhnanství.

7

9. června 1847 byl poslán voják Taras Ševčenko na rozkaz velitele sboru generála Obručeva k veliteli 23. divise, aby byl zařazen do 4. praporu, který byl umístěn v Orsku.

V místech, na nichž nyní vyrostl Orsko-chalikovský metalurgický kombinát, vybudovaný sovětským lidem, na úpatí jižních výběžků Uralských hor, stála před sto lety zanedbaná Orská pevnost jako záštita kolonizačnické politiky carismu.

Kirgizové nazývali Orsk „Jaman-Kala“, to znamená „Zlá pevnost“.

Orsk vypadal nehezky. Ševčenko spatřil nudnou rovinu, nad níž se zvedala osamělá hora. Na jedné straně stály nuzné domky místních obyvatel, na druhé kasárna pro trestance, kteří sem byli nahnáni na práci. Jedinou vegetací pustiny byl trnitý plevel a neduživá ostřice.

Vojínu Tarasu Ševčenkovi tady nastal nový život. Ve dne ho cvičili ve vojenství a proháněli ho po cvičišti, zalitým sluncem. Po večerech vysedával s ostatními vojáky v dusných kasárnách a poslouchal jejich neveselé vyprávění o tom, jak koho bili a na koho se chystali. Někdy se zde rozléhaly tiché zvuky balalajky a přitlumené hlasy, zpívající tesklivé písně.

Básník ignoroval carský zákaz psát a kreslit. Psal verše na stránkách malých knížeček vlastní výroby, jimž říkal „zaholenní“ („zahaljavnyje“), protože je skrýval v holení vysokých bot („chaljava“).

V těchto verších opěval Ševčenko milovanou vlast, snil o jejím osvobození z nevolnického jha, přemýšlel o svém vyhnanství a projevoval přitom neobyčejnou vytrvalost a odhodlanost bojovat do konce.

Utrpení, k nimž byl odsouzen nelidským rozsudkem carských úřadů, zakalila Ševčenkovo srdce a utvrdila jeho nenávist k carům a jejich pomahačům. V jeho verších se zesilují revoluční motivy a stále hlasitěji zní výzvy k lidovému povstání.

V básnickových dopisech přátelům nacházíme prosby o větší zásilky knih, papíru, tužek a barev. Malířovo srdce vzplálo po každé, když Ševčenko uviděl malebnou karavanu bucharských kupců, protínající pustinu, či barevnou skupinu Kirgizů a jejich kibitek.

Básnická i malířská tvorba, kterou nikomu neodhalil a s níž se nikomu nesvěřil, zmenšovala obtíže neradostné existence vojína, zapsaného pod číslem 191 v hodnostním seznamu.

Počátkem roku 1848 podnikla skupina důstojníků generálního štábu v čele s A. I. Butakovem vědeckou výpravu, která měla probádat Aralské moře. Úkolem expedice bylo prozkoumání zvláštností Aralského moře, jeho pobřežní květeny a zvířeny a provedení meteorologických a astronomických pozorování. Tyto vědecké práce byly nutné, protože před Butakovovou výpravou bylo Aralské moře ve světových zeměpisných atlasech bílou skvrnou.

Butakov projevil zájem o malíře Tarase Ševčenka, jemuž mohl svěřit provedení nákresů Aralského moře. Taras Hryhorovyč s radostí svolil k účasti v expedici. Zbavil se kasárenského života, a těžkosti, které členy výpravy očekávaly, nebyly pro něho tak strašné.

První etapou výpravy byl přechod z Orenburgu, pro Ševčenka z Orské pevnosti, pískem pouště Kara-Kumy k pevnosti Rajim. Tři tisíce vozů a tisíc velbloudů tvořilo ohromnou karavanu. Tam byl postaven a spuštěn na Aralské moře škuner, nesoucí jméno Konstantin.

Uplynuly dva měsíce usilovné práce, plné nebezpečí a překvapení. Škunerem zmítaly bouře, počasí bylo proměnlivé, moře vrtkavé a nevyzpytatelné. Ševčenko vytvořil mnoho kreseb a akvarelů. Velmi zřetelně a výrazně zakreslil břehy Aralského moře a zobrazil jejich drsnou přírodu. Ševčenkovy kresby a akvarely byly uměleckými dokumenty,

které svědčily o tom, jak veliký pochod výprava vykonala.

Koncem září zakotvil škuner v ústí Syr-Darji v pevnůstce Kos-Aral. Tam se výprava usadila na zimu.

V Kos-Aralu Ševčenko mnoho psal. Mezi členy expedice, vzdělanými a ohleduplnými lidmi, necítil již nad sebou útisk, který mu překážel v jeho tvorbě v kasárnách. Přesto se však neodvažoval předčítat kamarádům z výpravy své břitké verše, namířené proti carům a statkářským podmanitelům. Jako dříve skrýval knížečky se svými verši před nepovolanými očima, ale psal denně a velmi mnoho, svěruje papíru skryté city a zážitky.

Taras Ševčenko líčil zasmušilou přírodu Kos-Aralu, který nazýval „svým neuzamčeným vězením“. Naproti tomu vzpomínal básník na ukrajinské krajiny, radující se ze života, ale hovořil zároveň s hlubokým žalem o tom, jak těžko se žije sedlákům uprostřed radostné přírody jeho vlasti. Nyní, vzdálen všeho, úplně pochopil lživou podstatu ukrajinského liberalismu. Statkáři, kteří se pokládali za ctitele jeho poesie, oslavující kozáckou volnost, dřeli poslední kůži se svých sedláků.

Ještě nikdy se svoboda nezdála Ševčenkovi tak drahá a žádoucí jako zde, ve vyhnanství, v otroctví. Celým srdcem ho to táhlo na Ukrajinu, ale věděl, že ani tam není svobody.

Ševčenkovy kos-aralské verše jsou plné truchlivých, elegických nálad. To je zcela pochopitelné. Ovšem ani v jeho poesii z této doby není beznadějnost a pochmurný pesimismus.

Pro Ševčenka je charakteristické, že se stále obrací do budoucnosti a touží vpřed, k lepším časům. Prochází řadou těžkých, jednotvárných dnů, básník vidí jasné obrysy šťastné Ukrajiny, v níž nebude ani panských utlačovatelů, ani nevolníků.

Mnoho veršů kos-aralského cyklu má intimní, lyrický charakter. Jsou to poetické ilustrace k básníkovu životu za aralské výpravy. Nemůžeme pokládat všechno v těchto verších za přesný obraz skutečnosti, avšak je v nich mnohé, co nám s podivuhodnou zřetelností odhaluje široký rozsah básnickových duševních prožitků.

Na jaře roku 1849 opustila Butakovova výprava Kos-Aral a plula opačným směrem po Aralském moři. Koncem září byla plavba skončena. 6. listopadu 1849 se expedice vrátila do Orenburgu s bohatým materiálem, nashromážděným během plavby. Důležité byly Ševčenkovy nespočetné kresby a akvarely, které podávaly přesný obraz pobřeží Aralského moře. Na žádost kapitána-poručíka Butakova bylo Ševčenkovi dovoleno zůstat v Orenburgu, aby dal do pořádku alba s kresbami a akvarely. Tam se setkal se dvěma vypovězenými polskými revolucionáři, Bronislavem Zaleským a Zikmundem Sierakowským.

V Orenburgu požíval básník částečné svobody. Nebydlel v kasárnách, nýbrž v soukromém bytě, kde si zařídil dílnu a maloval portréty.

Butakov přinesl krajskému veliteli Obručevovi s dokumentárním zápisem o pracích expedice i album s kresbami Tarase Ševčenka.

Obručevovi se album líbilo. Bylo rozhodnuto povýšit Ševčenka na poddůstojníka, avšak k tomu bylo třeba povolení z Petěrburgu. Obručev poslal do hlavního města podrobnou zprávu.

Ševčenko měl všechny důvody počítat se zlepšením svého postavení. Orenburské velitelství mu zřejmě přálo a poskytovalo mu velké úlevy.

Ale básníkovy naděje se nesplnily. Právě na Nový rok 1850 přišlo z Petěrburgu oznámení, že Obručevova žádost, týkající se vojína Ševčenka, nebyla vyřízena. Tím byl znovu potvrzen nejvyšší zákaz psaní a kreslení.

Nad básníkovou hlavou se stahovaly nové mraky. Obručevovi přišlo udání, že vojin Ševčenko chodí po městě v civilním oděvu, píše verše a zabývá se malováním, což odporuje rozsudku a nejvyššímu rozkazu.

Obručev pochopil, že právě takové udání mohlo být posláno do Petěrburgu, potom by ručil hlavou za úlevy, které poskytl politickému vyhnanci.

Rozkázal ihned uvěznit Ševčenka a provést prohlídku

v jeho bytě. Při prohlídce se našly tyto věci: „starý, obnošený civilní kabát“, dopisy od různých osob, „psané převážně malorusky“, dvě „alba s verši a písněmi v téměř jazyce a s různými figurami, tužkou kreslenými“, dřevěná krabice se štětci a barvami, bible, Shakespearova a Lermontovova díla, Puškinův Eugen Oněgin a jiné. Mezi jinými byl zabaven také dopis od orenburského úředníka Sergeje Levického, jenž psal básníkovi z Petěrburgu, kde byl na dovolené. Všechny odebrané dopisy byly poslány do Petěrburgu. Ševčenko si odseděl čtrnáct dní v orenburské věznici a pak byl poslán postrkem do Orské pevnosti, která se mu již dříve tak zprotivila. Jeho postavení se tam ve srovnání s aralskou výpravou značně zhoršilo: generál Obručev nařídil zavést nad Ševčenkem co nejpřísnější dozor a za žádných okolností nepřipustit, aby mohl psát a kreslit.

Mezitím probíhalo v Petěrburgu vyšetřování Ševčenkovy záležitosti na udání z Orenburgu a v souvislosti s výsledkem prohlídky. Proces řídil sám šéf četnictva hrabě Orlov.

Avšak vyšetřování nepřineslo žádný průkazný materiál, ačkoli se o to četníci snažili.

Konečně 30. června 1850 přišel z Petěrburgu rozkaz „propustit vojína Ševčenka z vazby, přeložit ho pod přísný dozor velitele do roty 1. orenburského praporu, ležícího u Kaspického moře v Novopetrovské pevnosti, kam má být okamžitě poslán v doprovodu spolehlivého poddůstojníka“. Carské úřady si pospíšily s převezením Ševčenka do ještě strašnějšího místa než byla Orská pevnost. Šéf četnictva Orlov učinil opatření, aby zastrašil Ševčenkovy přátele, kteří se snažili o zmírnění jeho osudu. Nařídil dokonce, aby byl tajně střežen Butakov, který měl k Ševčenkovi dobrý vztah.

Taras Hryhorovyč byl uvržen na sedm dlouhých let do Novopetrovské pevnosti.

Pevnost na poloostrově Mangišlak patřila do oblasti orenburské. Byla tam posádka, skládající se ze dvou rot prvního hraničního praporu. Taras Ševčenko byl zařazen do roty jako prostý voják, a tak se znovu octl v kasárnách a musel snášet těžkou službu.

Místní důstojníci, jeho představení, byli předem upozorněni, že mají co dělat s politickým vyhnancem, kterému je kategoricky zakázáno psát a malovat. Proto byl pro Ševčenka určen nejpřísnější dohled, takže zde nemohl ani snít o tom, že bude psát básně do svých „zaholenních“ sešitků.

V neradostném prostředí, kde byli deportovaní vojáci ubytováni, nemohl Ševčenko najít přátele a lidi, kteří by smýšleli stejně jako on. Sblížil se se dvěma vojáky-rodáky. První se jmenoval Skobelev (to byla přezdívka, své pravé jméno zapomněl), druhý Andrej Oberemenko. Prostá srdce ukrajinských rolníků, vojáků Mikuláše I., Inula k Ševčenkovi a básník dlouho hovořival s krajany o své krásné vlasti. Skobelev hlubokým hlasem zpíval procitěně ukrajinské národní písně a Ševčenko, jenž byl sám znamenitým zpěvákem, jak tvrdí současníci, se těšil melodiemi svého lidu. Později ve svém Deníku rád vzpomínal na Skobeleva a a Oberemenka, kteří mu svou dobrotou a účastenstvím příjemňovali těžké dny vyhnanství. Ševčenko si oblíbil i vypovězeného kamaráda, Poláka Fialkowského, ačkoliv úplně klesl v této daleké končině a stal se pijákem a karbaníkem. Velké sympatie cítil básník ke kapitánu Mostovskému, jednomu z bývalých vyhnanců, který spravoval novopetrovskou pevnost. O něm Ševčenko píše v Deníku jako o člověku vysokých morálních kvalit: „Mostovskij je jediný člověk v celé posádce, kterého mám rád a kterého si vážím. Není povrchní mluvka, ale důsledný, rozvážný a vysoce ušlechtilý člověk. Rusky mluví špatně, ale ruský jazyk zná lépe než odchovanci něpljujevské kadetky.“

Těmito odchovanci Ševčenko myslí posádkové důstojníky novopetrovské pevnosti, kteří vyrostli ve zdech kadetských škol, hrubé a bezohledné nevzdělance. Nikdo z nich se nezajímal o noviny ani o knihy; jen od vojenského lékaře dostal Ševčenko někdy něco ke čtení.

Básníkovo postavení se poněkud zlepšilo, když na novopetrovskou pevnost byl jmenován nový velitel — major Uskov, kulturní člověk, který přál vypovězenému básníkovi a umělci. Nový velitel samozřejmě také věděl o poměru vy-

sokých carských úřadů k Ševčenkovi. Nemohl riskovat a politickému vyhnanci poskytovat zvláštní výhody; Ševčenko dále snášel tíhu vojenské služby a stál na stráži, ale ve volném čase býval v rodině majora Uskova, byl přítelem jeho ženy, hrál si s dětmi velitele, zpíval jim ukrajinské písně a vypravoval o své vlasti.

Velitel Uskov ve snaze ulehčit Ševčenkův osud, obrátil se s žádostí na orenburské velitelství, aby povolilo vypovězenému umělci Ševčenkovi namalovat oltářní obraz pro kostel novopetrovské pevnosti.

Rozumí se, že to byl diplomatický manévr se strany nového Ševčenkova příznivce. Uskov doufal, že generál Perovskij, který odvolal Obručeva, to povolí pro „bohulibý“ účel. Avšak Perovskij, krajně nepřátelský vůči Ševčenkovi, odpověděl Uskovu příkrým a suchým zamítnutím.

Poněkud jinak tomu bylo se zákazem psaní. Ze sedmiletého básníkovy věznění v novopetrovské pevnosti nemáme žádné jeho verše. Tam pouze přepracoval svou báseň *Vojákova studna* a roku 1854, za války s Tureckem, napsal nemálo trpkých slov, namířených proti samoděržaví Mikuláše I.

V novopetrovské pevnosti vznikly však Ševčenkovy povídky, psané rusky: *Umělec*, *Muzikant*, *Nešťastník*, *Kapitánka*, *Blíženci* a první část *Putování radostná a ne bez morálky*.

Zajímavý je další osud Ševčenkových povídek. Ukrajínští nacionalisté se snažili zatajit skutečnost, že povídky byly napsány v jazyce ruském, a prohlašovali, že mají s hlediska uměleckého nepatrnou hodnotu. Kuliš, který se rychle vzpamatoval z následků své účasti v Cyrilometodějském bratrství a stal se zcela nadějným literátem v Petěrburgu, se nepříznivě vyjádřil o Ševčenkových povídkách a napsal mu r. 1858, krátce po básníkově propuštění z vyhnanství: „Pokud se týče ruských povídek, řeknu Ti, že si s nimi děláš po světě jen ostudu a nic jiného... Kdybych měl peníze, všechny bych je skoupil — a spálil.“

Kuliš nejednou Ševčenkovi zdůrazňoval loyálnost a zdrženlivost myšlenek, avšak v dopisech ho přemlouval, aby

povídky neuveřejňoval. Nátlak ještě více zesílil, když Ševčenko po návratu z vyhnanství chtěl některé povídky zadat časopisu *Současník*.

10

Po Ševčenkově smrti dostaly se rukopisy jeho povídek do rukou M. Lazarevského, jenž ohlásil v časopise „*Osnova*“, vydávaném Kulišem (březen 1862), rozprodej Ševčenkových ruských rukopisů: „Po smrti ukrajinského básníka T. H. Ševčenska zůstalo 11 rukopisů, v nichž jsou básníkovy literární črty (dost slabé), psané velkoruským jazykem, v próze . . . Tato díla se prodávají jako vzácnost všechna najednou i jednotlivě (bez autorského práva, které podržují dědici) v této ceně . . .“ Dále následoval ceník, podle něhož se měly za babku prodávat nejcennější Ševčenkovy rukopisy. Ale z neznámých příčin se rozprodej nekonal. Rukopisy povídek přešly od Lazarevského ke Kostomarovi, který je dovedl umělecky ohodnotit. Ve svých vzpomínkách uvádí, že Ševčenko miloval ruský jazyk, psal ruská díla a chtěl je vydat tiskem, ale neodhodlal se k tomu snad ze skromnosti. V povídkách Ševčenkových viděl Kostomarov pravdivost charakterů, hloubku a ušlechtilost myšlenek a citů, životnost obrazů. Kostomarov měl u sebe Ševčenkovy ruské rukopisy po dobu dvaceti let. Teprve v osmdesátých letech se začaly objevovat v časopisech a v novinách jednotlivé povídky Ševčenkovy a r. 1888 vyšel sborník *Básně, povídky a črty, psané rusky*.

Jaké povídky psal Ševčenko v posledních letech vyhnanství v novopetrovské pevnosti? Značně jsou podloženy autobiografickými prvky. V povídkách jako *Kněžna, Muzikant, Umělec*, v obrazech mladého člověka prorážejícího hráz svévole a jařma nevolnictví, poznáváme Tarase Hryhorovyče Ševčenska, seznamujeme se s výraznými epizodami jeho života.

Hodnota těchto povídek se však neomezuje na praktické důvody, které autor uvádí, aby čtenáři odhalil strašný, nestvůrný svět ruského samoděržaví. Povídky Ševčenkovy se

vyznačují silou a jasností revoluční myšlenky, nenávisť k nevolnictví a carismu. Za jednu z nejsilnějších prosaic-
kých skladeb v tomto směru musíme uznat povídku Ocej-
chovaný. Zde je vykreslen osud nevolníka, který vidí útisk
a bezpráví nevolníků, povstane proti statkářům. Shromáždí
oddíl stejně utlačovaných jako on a vede je v boj proti zo-
tročovateli.

Povídky Ševčenkovy tvoří značnou a cennou část literár-
ního dědictví autorova.

Když r. 1855 zemřel Mikuláš I., Taras Ševčenko doufal,
že bude z vyhnanství propuštěn.

Alexandr II. po nástupu na trůn skutečně vyhlásil vy-
hnancům a vězňům amnestii, ale vlastnoručně ze seznamu
vyškrtl jméno Ševčenkovo: „Ten příliš urazil mou babičku
a mého otce, než abych mu mohl odpustit,“ řekl car, na-
rážeje na satiru Sen.

Petěrburští přátelé Ševčenkovi, hlavně vicepresident aka-
demie umění hrabě F. P. Tolstoj a jeho žena se za básníka
přimlouvali, ale ani druhá amnestie, vyhlášená carskou
vládou u příležitosti korunovace Alexandra II., nepřinesla
Ševčenkovi vysvobození.

Z Petěrburgu docházely do novopetrovské pevnosti do-
pisy, kterými se Ševčenko jednak povzbuzoval, jednak kle-
sal na mysl. Teprve začátkem června 1857 Ševčenkův pří-
tel Lazarevskij mu poslal radostnou zprávu, že hodina jeho
osvobození se blíží. Doporučoval mu, aby byl rozumný
a v poslední chvíli si to nepokazil nějakým nepromyšleným
činem.

Nastaly dny únavného čekání. Bez oficiálního příkazu
z Petěrburgu se ovšem vysvobození dočkat nemohl a tento
příkaz stále nepřicházel. V očekávání radostného okamžiku
si Ševčenko začal psát deník v ruském jazyce. Počínaje 12.
červencem 1857 zapisoval básník různá fakta a myšlenky,
vzpomínky na léta zajetí, charakteristiky lidí, se kterými se
stýkal, dojmy z přečtených knih. Tyto zápisky jsou nej-
cennějším materiálem pro zkoumání básníkovy světového
návoru.

Deník sice zachycuje chronologicky jenom posledních šest

týdnů básníkovy vyhnanství, ale autor se tu obrací i k minulosti a shrnuje desetileté drama svého života. Ukazuje, že nic nezlomilo jeho přesvědčení a železnou vůli k boji: „Všechno to nevyslovitelné utrpení, všechny druhy ponižování a urážek, jako by se mě ani netýkaly. Nezanechaly po sobě nejmenší stopy. Říká se, že zkušenost je náš nejlepší učitel. Ale trpká zkouška přešla kolem mne, jako bych ji neviděl. Zdá se mi, že jsem stejný jako před deseti lety. Ani jedna črta v mém vnitřním obraze se nezměnila. Je to tak správné? Jistě.“ (20. června).

Ševčenko se vzrušením čekal příchod „chromé kouzelnice svobody“. Už vznikaly plány nových básní a autor si jen přál dostat se z tohoto hnízda do tvořivého světa kulturních lidí.

Konečně 21. července 1857 bylo Ševčenkovi oficiálně oznámeno, že je volný a může odjet z novopetrovské pevnosti.

Před deseti lety přijel do vyhnanství jako silný, zdravý, mladý muž, příjemného zevnějšku, živého, upřímného obličejce, s bujnou kšticí a vracel se domů jako stařec s lysou hlavou, šedivým vousem a podlomeným zdravím, ačkoliv mu bylo teprve 43 let.

11

2. srpna 1857 opustil Taras Ševčenko na rybářské loďce novopetrovskou pevnost; za tři dny se dostal do Astrachaně. Zde mu místní Ukrajinci — básníkovi ctitelé — připravili nadšené uvítání. O tom, že v Astrachani má nadšené ctitele, psal Ševčenkovi už v r. 1856 známý spisovatel Pisemskij, který byl poslán ministerstvem námořnictví ke Kaspickému moři, aby popsal tamější kraj. Pisemskij navštívil novopetrovskou pevnost, přátelsky si pohovořil s Ševčenkem, kterému nakonec řekl: „Jsem rád, že naše shledání vás aspoň trochu rozptýlilo... Nevím, zdali jsem vám o tom již vypravoval, jak jsem viděl na jednom večírku asi dvanáct vašich krajanů, kteří četli vaše básně; plakali nadšením a vaše jméno vyslovovali se zbožnou úctou. Jsem

sám spisovatelem, ale všechnu slávu a proslulost bych vyměnil za takovouto tichou čest. To všechno vám budiž útěchou ve vašem neradostném životě.“

Srdečné přijetí, jakého se dostalo Ševčenkovi v Astrachani, morálně podpořilo básníka. Spěchal do Petěrburgu, neboť doufal, že zde nalezne vlídné a srdečné přátele a toužil se plně zúčastnit literárního a společenského života.

Z Astrachaně jel Ševčenko parníkem Kníže Požarskij nahoru po Volze k Nižnímu Novgorodu.

Během plavby si opatřil knihy a časopisy od kapitána Kiškina, který se zajímal o revoluční literaturu. V kapitánově kajutě se pořádaly literární večery. Tam zaznívaly vzrušující básně Barbierovy Psi hostina o lidovém povstání a verše děkabristy Ryljejeva.

Ševčenkova mysl se po celou dobu zabývala otázkami revolučního boje s násilím a nespravedlností. Ševčenko sebral jednou na palubě parníku pomačkaný lístek Ruského invalidy a přečetl řeč vůdce čínských povstalců Honga, pronesenou k vojákům před útokem na Nankin. Po přečtení Hongových slov si zapsal do Deníku: „... řeč se začíná: Bůh jde s námi — co zможou proti nám démoni? Mandarini jsou vykrmený skot dobrý jen pro oběť našemu nebeskému otci, nejvyššímu vládci, jedinému pravému Bohu. Zdali se totéž bude moci říci o ruských bojarech?“ (ze 6. září).

Projížděje kolem vesnice Zimenka, náležející statkáři Daljanovu, Ševčenko viděl, že v létě nevolníci zapálili statkáři obilí. Cítil v tom záblesk vzbouření lidu proti nevolnictví a zapsal si do Deníku: „Potěšující událost.“

Kníže Požarskij pokračoval ve své cestě, minul Saratov, Samaru, Simbirsk, Kazaň. V Saratově během zastávky navštívil matku starého přítele Kostomarova. Svěřila básníkovi, že její syn je v cizině a je největší naděje, že mu bude konečně vše prominuto a že se stane profesorem petěrburské university.

Konečně dojel Ševčenko do Nižního Novgorodu, kde byl konečný cíl plavby Knížete Požarského. Zde básníka oče-

kávaly nepříjemné zprávy. Byl mu zakázán příjezd do hlavního města a velitel Uskov, který o tom nevěděl, vydal bývalému vojákovu propustku do Petěrburgu. Nižněgorodská policie dostala rozkaz poslat Ševčenka zpět do Orenburgu, aby byl podle všech pravidel pensionován. S obtížemi se básniku podařilo pod záminkou nemoci získat povolení, aby mohl zůstat v Nižním Novgorodu, dokud nedostane dokumenty z Orenburgu.

Od 20. září 1857 do 10. března byl Ševčenko v Nižním Novgorodě. V té době to bylo rušné obchodní město s množstvím kulturních příležitostí. V Nižním Novgorodě byla knihovna, docela dobré divadlo a byly zde i zajímavé umělecké památky. Ševčenko tu měl také široký kruh známých. S lačností se vrhl na knihy, časopisy a noviny, chodil do divadla, psal verše a maloval.

Ševčenkovu pozornost přirozeně poutala především revolučně demokratická literatura. Mnoho přemýšlel o děkabristech, které nazýval „prvními zvěstovateli svobody“ a s úctou se díval na jejich obrazy, otisknuté na obálce časopisu Polární hvězda z r. 1856, vydávaného Gercenem v cizině. Také mu přišla do ruky Gercenova brožura Pokřtěné vlastnictví. Při četbě této brožury poznal, že Gercen tu vyjadřuje jeho myšlenky a jeho skryté city. Zvláště jeho pozornost poutala slova: „Ať vědí, že jestliže ani vláda, ani statkáři nic neudělají, tedy to zařídí sekera. Nechť si car uvědomí, že jenom na něm závisí, aby ruský nevolník ji nevytasil ze svého opasku.“

V Nižním Novgorodě napsal Ševčenko velkou báseň Neofity. Přenesl děj do starého Říma za vlády císaře Nerona, v jehož obraze bylo snadno poznat básníkem nenáviděnou postavu „nezapomenutelného zpátečníka“ (Mikuláše I.).

V obraze prvních křesťanů, utiskovaných římskou aristokracií, hrdinně a statečně snášejících utrpení, ukazuje bojovníky za osvobození lidu od samoděržaví.

Zde v Nižním Novgorodě také napsal pamflet Svatý bloud, kde ostře bičuje krutost cara-feldvébla a jeho nohsledů. A znova splácí Ševčenko daň úcty apoštolům svo-

body — děkabristům, kteří na rozkaz tvrdého despoty Mikuláše I. se trmáceli v okovech na Sibiř.

V očekávání rozhodnutí o svém osudu psal Ševčenko svým přátelům-krajanům: Lazarevskému, Kulišovi a Ščepkinovi; prosil je, aby za ním přijeli do Nižního Novgorodu.

Lazarevskij zdvořile odmítl jeho pozvání. Kuliš byl otevřenější a rozhodnější: „Nebylo by dobře, abych za tebou přijel, protože je důležitější, aby ses dostal do Petěrburgu; jestliže se roznese, že se u tebe sjíždějí krajané, to víš, že to poškodí tvé záležitosti u vznešeného panstva. Já jsem bohužel ve společnosti známý člověk a všichni hned poznají, že pro nic za nic jsem nejel takový kus cesty.“

Ševčenko pochopil, že se z Kuliše stal zřejmě kariérista a měl obavy kompromitovat se setkáním s vypovězeným básníkem. Pouze sedmdesátiletý herec M. S. Ščepkin se vřele ozval na přátelskou výzvu. Přijel do Nižního Novgorodu, nebál se ani zimního mrazu, ani obtíží cesty a strávil vánoční týden s Ševčenkem. Na toto shledání básník často vzpomínal a vylíčil je také v Deníku.

V souboru novgorodského divadla byla mladá herečka Pijunová, jejíž nadání objevil Ščepkin během svých pohostinských vystoupení.

Pijunová se básníkovi velmi zalíbila. Začal navštěvovat dům jejich rodičů a trávil tam často v útulném prostředí celé večery. Avšak patnáctiletá dívka nemohla vážně chápat jeho city, a bylo pro ni překvapením, když ji jednou Ševčenko požádal, aby se stala jeho ženou. Pijunová odmítla. Ševčenko se s ní přestal stýkat a život v Novgorodě byl pro něho ještě těžší.

25. února 1858, v den svých narozenin, dostal Ševčenko radostnou zprávu: bylo mu dovoleno přijet do Petěrburgu.

Začátkem března odjel na saních z Nižního Novgorodu a vydal se nejdříve do Moskvy, aby se ještě jednou sešel s Ščepkinem a jinými přáteli.

V Moskvě býval Ševčenko i dříve: projížděl tímto městem na cestě z Petěrburgu na Ukrajinu. Ale to bylo už dávno; neviděl Moskvu od r. 1845.

Za tu dobu se mnoho změnilo. V Moskvě se objevilo spousta nového a zajímavého. Básník tam bydlil u svého přítele Ščepkina a starý herec se snažil poskytnout Ševčenkovi příležitost získat co nejvíce dojmů. V pohostinném domě Ščepkinově se scházeli spisovatelé, herci a veřejní činitelé. Předcházeli si básníka a jeden přes druhého jej zvali k sobě. V Deníku najdeme ohlas setkání Ševčenska se spisovatelem Axakovem, básníkem a překladatelem D. Minem, překladatelem Shakespeara Ketčerem a jinými.

25. března po prvé ve svém životě nasedl do vlaku a vyjel z Moskvy do Petěrburgu. Přijel tam 27. března. Ubytoval ho u sebe Michal Lazarevskij. Záhy bylo Ševčenkovi zaopatřeno místo v malířské akademii. Pracoval tam ve své dílně, zabýval se rytectvím a hlavně leptem. Nahoře v podkroví měl malý pokojík, kde stála jeho postel a psací stůl.

R. 1860 byl za velmi pěkně provedený lept poctěn titulem akademického výtvarníka. Avšak základní v jeho životě byla poesie. Pohyboval se v kruzích nejlepších pokrokových tvůrců ruské kultury a byl ve středu společenského a literárního života. Spolu s jinými básníky a spisovateli vystupoval Ševčenko na literárních večerech a měl velké úspěchy. Zvláště se sblížil se skupinou literátů, kteří se seskupili kolem redakce časopisu *Současník*. Mezi nimi byli: Černyševskij, Dobroljubov, Saltykov, Kuročkin, Někrasov a jiní.

Revolučně demokratické myšlenky boje proti nevolnictví a samoděržaví v tomto období života a tvorby Ševčenkovy se jasně a konkrétně zformovaly. Všechno nasvědčuje tomu, že Černyševskij jako ideolog revolučně demokratického hnutí silně působil na světový názor Ševčenkův, a zase naopak Ševčenko svou poetickou tvorbou poskytoval materiál pro práci Černyševského, týkající se otázky nevolníků, základní sociální a politické otázky, která v té době

znepokojovala mysl pokrokové ruské společnosti. Černyševskij i Dobroljubov označili T. Ševčenko za velikého ukrajinského básníka. Ocenili jeho revoluční zápal, vyzvedli vysoko básníka-ukazovatele. Spolu s Gercenem a Černyševským Ševčenko tvrdil, že není možno mírnou cestou rozřešit otázku nevolnictví v Rusku. Jeho krajané, buržoasní liberálové — Kostomarov, Kuliš a j., kteří žili nyní v Petěrburgu, doufali, že nový car Alexandr II. dá konečně nevolníkům svobodu. Ale Ševčenko dobře věděl, co znamená carská milost.

V této době dosahuje politická lyrika vrcholu. Má ostře usvědčující ráz. Jeden ze současníků básníkůvých píše: „Ševčenkovo svědectví se nedá popřít. Seká a bije kolem sebe, celý plane jakýmsi šíleným, všechno spalujícím ohněm.“

Podporován kroužkem Černyševského tvoří Ševčenko cyklus básní, v kterých s novou silou potírá cara a jeho pohledy. Předpovídá, že je blízký den, kdy cara povedou na popraviště, kdy „nebude nepřítel a škůdce, ale bude matka a syn a svatě budou žít lidé na zemi.“

Roku 1860 se znova vydává Kobzar. Je pochopitelné, že nejlepší revoluční básně Ševčenkovy nebyly v tomto vydání otisknuty, neprošly carskou censurou. Avšak nejlepší politická díla kolovala v četných opisech, pronikala mezi lid, burcovala myslí nevolníků.

Ševčenkova sláva se šířila i za hranicemi vlasti. R. 1859 byly v Lipsku vydány v samostatném sborníku verše Ševčenkovy spolu s básněmi Puškinovými. V témž roce se tiskne první překlad Ševčenkových básní bulharsky. Kroužek ruských literátů v čele s I. Turgeněvem se pokoušel vykoupit Ševčenkovy příbuzné z nevolnictví.

Taras Hryhorovyč toužil zajet na Ukrajinu, aby se podíval, jak tam žijí rolníci. Chtěl se usídlit někde na břehu Dněpru uprostřed višňových sadů a bílých chatrčí. Zničený vojenskou službou a vyhnanstvím snil básník o tichém, útulném koutku uprostřed ukrajinské přírody, tak drahé jeho srdci, a myslel na sňatek s prostou venkovskou dívkou. Vyvolil si nevolnici Lukerju Polusmakovou, ale volba skončila

s nezdarem. Svatba se neuskutečnila. Cestování po Ukrajině netrvalo dlouho. Básník poznal, že nevolníci trpí jako dříve bezprávím. Teď dobře chápal, že osvobození nevolníků, o kterém se tehdy mluvilo ve všech vrstvách ruské společnosti, bude podvodem se strany cara a statkářů, jestliže rolníkům nedají půdu. Vyzýval ubohé krajany, aby „neseďali na vějičku“.

Za cesty po Ukrajině hovořil Ševčenko s nevolníky a tyto debaty poslouchali četníci a špioni. Básník byl opět uvězně. Podle udání četníků projevoval Ševčenko neuctivý poměr k církvi a k policii a kromě rouhání říkal, že „není třeba ani cara, ani popů, ani pánů.“

Skončilo to tím, že Tarasu Hryhorovyči zakázali jezdit po Ukrajině a poslali ho zpět do Petěrburgu. Opět se lačně pustil do rytectví a básnění. Stále více se prohlubovaly rozpory mezi Ševčenkem a ukrajinskými liberály v Petěrburgu. Často se názorově rozcházel s Kostomarovem a zejména s Kulišem, který se snažil „učesat“ jeho bouřlivou poesii a přimět ho k loyaltě.

Ševčenko byl naplněn dalekosáhlými tvůrčími plány, chtěl vydat sborník pro ukrajinské rolníky, psát nové básně, pracovat na leptech, zobrazujících život v kasárnách a život na ukrajinské vesnici, ale nemoc a smrt se už k němu plížily.

10. března 1861 zemřel Taras Hryhorovyč Ševčenko v Petěrburgu v podkrovní světničce malířské akademie. Bylo mu teprve 47 let.

Básník byl pohřben na smolenském hřbitově a jeho ukrajinští, ruští a polští přátelé promluvili nad jeho hrobem.

S obtížemi bylo získáno povolení převozu básnickových tělesných pozůstatků na Ukrajinu. Začátkem května byly odvezeny z Petěrburgu.

Podle své závěti byl básník pohřben na Černěcí hoře u Kaněva. Jeho mobyha je vysoko nad Dněprem na malebném místě v srdci ukrajinské přírody, kterou tak vroucně miloval.

Místo, kde byl veliký ukrajinský národní básník pohřben, se stalo cílem tisíců pokrokových lidí. O Ševčenkově mo-

hyle a stejně i o osobnosti básníkově, jeho životě a činnosti vznikly legendy. Vypravovalo se, že v mohyle jsou ukryty „posvátné dýky“, kterých se chopí, až bude zapotřebí, povstanci a půjdou na cara a statkáře. Jméno Tarase Hryhorovyče Ševčenka i po jeho smrti vzbuzovalo strach a nenávisť carské vlády. Dílo básníkově bylo zakazováno a censurou překrucováno.

Po stu letech od Ševčenkova narození r. 1914 byly zakázány oslavy jeho památky. Lenin o tom napsal: „Po tomto opatření miliony a miliony šosáků si začalo uvědomovat a přesvědčovat se o pravdivosti výroku, že Rusko je „věznicí národů“.

Velká Říjnová socialistická revoluce osvobodila národy bývalého carského imperia. Dílo Tarase Hryhorovyče Ševčenka se stalo všeobecným majetkem milionů pracujících všech národností veliké sovětské země.

125. výročí narození velikého kobzara ukrajinského lidu se oslavovalo po celém Sovětském svazu a stalo se celonárodní slavností svědčící o vítězství leninsko-stalinské národnostní politiky a socialistické kultury.

V době Velké vlastenecké války poesie Tarase Ševčenka zněla výzvou ke svaté pomstě německým okupantům, odvčným nepřátelům Slovanů a všech svobodymilovných národů světa. V tisících exemplářů kolovaly od vojáka k vojáku svazky Kobzara v ukrajinštině i ruštině a hněvný hlas básníkův vyzýval k rozhodnému boji za štěstí a nezávislost vlasti.

13

V tvůrčí cestě T. Ševčenka byly různé výkyvy, pochybnosti a omyly. Avšak velikost básníkově tkví v tom, že celý život zasvětil jediné slavné věci — osvobození vlasti z útisku samoděržaví a nevolnictví.

V první etapě své tvorby byl Ševčenko někdy v zajetí historické romantiky — svou idealisací minulosti. Ačkoliv se ho bolestně dotýkala slavná minulost Ukrajiny, svobodný život Záporožců, když v něm ještě neviděl ostrý třídní boj,

přece hleděl kupředu, do budoucnosti a vyzýval svůj pokorěný národ, aby následoval příkladu hrdinných předků a bojoval za svobodu a nezávislost.

Krutá životní zkušenost otevřela Ševčenkovi oči pro mnohé, čemu v mládí nerozuměl. Když se seznámil s pokrokovými představiteli ruské společnosti té doby — petraševci, zastánci utopistického socialismu — a potom s revolučními demokraty kroužku Černyševského, čerpal u nich Ševčenko theoretické základy pro svůj světový názor a pro praktickou činnost básníka demokrata a revolucionáře.

Ševčenko pokládal za svůj první úkol a povinnost tvořit a působit. Snažil se rozšiřovat mezi lidem revoluční verše a řídil podle svědectví současníků přímo revolučně-agitační práci mezi nevolníky. Na venkově viděl tragické scény chudoby a bezpráví a dojmy ukládal ve svých básních, přecházeje od zlobného pathosu k jizlivé satíře, od lyriky k epickým kresbám. Ševčenkův způsob tvoření jak v díle básnickém tak výtvarnickém byl mnohotvárný. Viděl své poslání v šíření pravdy mezi lidem. Umění a literaturu pokládal za zbraň k osvobození z nevolnictví. Tyto názory zcela odpovídaly myšlenkám revolučních demokratů Černyševského, Dobroljubova a jiných pokrokových lidí té doby.

V otázkách filosofie umění zastával Ševčenko cele stanovisko realistické. Zaslouhuje zmínit se o jeho poznámkách v Deníku ke knize Liebeltově, kde Ševčenko ostrou ironií napadá antiliberalistické umění, kde se život zaměňuje za „neživotnou krásu německého dlouhého, vyhublého ideálu“. Ševčenko apeluje na tvůrčí umělce, aby se přidržovali realistické skutečnosti: „Jestliže se odchýlí svobodný umělec jen o vlas od věčné krasavice přírody, stává se z něho odpadlík, mravní zrůda... Nemluvím o daguerrotypickém napodobování přírody. Potom by nebylo umění, nebylo by opravdových umělců.“

Tak Ševčenko vystupuje jednak proti idealistickému směru v umění, jednak proti hrubému naturalismu, vedoucímu až k pouhému kopírování přírody.

Veliký ukrajinský básník nepokládá za ryziho básníka toho, kdo nemá cíle vlastenecké.

Nejvíce cenil Ševčenko v literatuře pravdivost a upřímnost. V básni *Musa* napsal:

mě nauč mluvit čirou pravdu
vždy ústy nelživými!

V básni *Osud* se ohlíží na těžkou cestu, kterou prošel a promlouvá ke svému osudu:

A přec jsme lstivě nejednali
a šli jsme přímo — za sebou pak
ni zrnka lži jsme nenechali...

V této básni napsané r. 1858 po návratu z desetiletého vyhnanství ukazuje Ševčenko, že železné drápy tvrdého osudu ani v nejmenším nepohnuly jeho přesvědčením.

Od začátku až do konce své literární činnosti — v básních, prosaických povídkách i v *Deníku* — zůstal Ševčenko věren zásadám revolučního realismu a myšlenkově byl spoután s osudem národa.

V Ševčenkových dílech nenajdeme stopy úzkoprsého nacionalismu, který byl vlastní ukrajinským liberálům a nacionalistům.

Spolu s nejlepšími syny ruského národa snil o chvíli, kdy vyjde „čarovná hvězda štěstí“, kdy se „Rusko probudí ze sna“ (Puškin).

Stejně jako Puškin i Ševčenko předpovídal jasnou budoucnost. I on věřil v nezlomné vítězství lidových mas nad světem nevolnického vykořisťování.

Puškin prorokoval, že národy zapomenou na rozepře a spojí se v jedinou rodinu.

Ševčenko psal o velké nové svobodné rodině bratrských národů, o době, kdy bude bratrská volnost bez poddaného a pána, kdy se zazelenají širé krajiny a ve veselé vesnici bude žít veselý člověk.

Celá Ševčenkova poesie je prochnuta základním themeem osvobození národa a k tomu se upírají všechny myšlenky a city velikého autora Kobzara. Tento rys Ševčen-

kovy poesie vyzdvihl A. M. Gorkij. Ukázal, že Ševčenko byl „prvním opravdu lidovým básníkem, který neporušoval subjektivními příměsky lidové myšlení a cítění“.

Myšlenku o hluboké lidovosti Ševčenkově vyjádřil také Dobroljubov: „Je básníkem zcela lidovým, jakého my nemáme... Jeho myšlení a cítění je v úplném souhlase se zájmem a úsilím života lidu. Vyšel z lidu, žil s ním a byl s ním pevně spjat nejen myšlenkově, ale i životními okolnostmi.“

Nejtěsnější jednota poesie Ševčenkovy s osudy a zájmy lidu jí zajišťuje věčný život a věčnou slávu. Stejně nesmrtelný je i národ, který Ševčenka zrodil, nesmrtelné je dílo velikého básníka.

Alexander Dejč

POZNÁMKY

Tarasova noc (str. 29).

- ¹ V této básni se vypráví o porážce polského vojska hejtmana Koněpolského, kterou mu připravili ve třicátých letech 17. století ukrajinští kozáci. Vůdcem povstání byl Taras Fjodorovyč Trjasyla.
- ² *Kobzar* - lidový zpěvák, který se doprovází na strunný nástroj, kobzu.
- ³ *Horda* - tatarská říše. *Ljaši* - Poláci.
- ⁴ *Hetmanština* - vláda kozáckých hejtmanů.
- ⁵ *Kostely a svatá víra židům zaprodána.* - V 15. až 18. století byly často kláštery a kostely na Ukrajině v soukromém vlastnictví šlechticů a ti je dávali do zástavy bohatým Polákům a židům.
- ⁶ *Uniatí* - stoupenci brestské unie z roku 1596, kdy pravoslavná církev na Ukrajině a v Bílé Rusi byla za souhlasu církevní hierarchie podrobena katolické církvi.
- ⁷ *Nalyvajko Severin* - jeden z vůdců lidového povstání na Ukrajině proti polské šlechtě na konci 16. století.
- ⁸ *Pavljuk*, Pavlo Mychnovyč Bub - jeden z vůdců rolnického povstání proti polské šlechtě roku 1637.
- ⁹ Verše byly vyškrtnuty carskou censurou a nedochovaly se.

Perebenda (str. 35).

- ¹ *Perebenda* - zde vlastní jméno, původní význam šprýmař, ale také kobzar.
- ² *Sič Zápороžská* - středisko kozáků na Dněpru, zrušena Kateřinou II. roku 1775.
- ³ *Čupřina* - kozácký účes, pramen vlasů na vyholené hlavě.

Ivan Pidkova (str. 39).

- ¹ *Ivan Pidkova* - slavný vůdce kozáků v druhé polovici 16. století.
- ² *Sternberg*, Vasyľ Ivanovyč - malíř, Ševčenkův přítel.

³ *Kytajka* - hladká bavlněná látka, původně dovážená z Číny.

⁴ *Bajdak* - rybářská lodice, užívaná na Dněpru.

G o n t a z U m a n ě (str. 42).

¹ *Gonta Ivan* - spolu s Maxymem Zalizňakem vůdcové hajdamáckého povstání.

² *Hajdamáci* - ukrajinští povstalci proti polské katolické šlechtě roku 1733 až 1734 a roku 1768.

³ *Tytar* - církevní starosta.

⁴ *Jízda narodowa* (*Kawaleria narodowa*) - polští dragouni.

⁵ „V Umani Gonta zabil své děti za to, že jejich matka, katolička, pomohla jesuitům převést je na katolíky.“ (Poznámka Ševčenkova)

⁶ *Karu, Ljacham, karu!* - Trest, Polákům, trest!

⁷ *Vasiljanská škola* - škola řeholníků řádu sv. Vasilja.

H a m a l i j a (str. 53).

¹ *Šašlyk* - oblíbené orientální jídlo, opékané kousky masa.

² *Kureň* - místnost ve vojenském stanu Záporožců.

K a v k a z (str. 61).

¹ *De Balmen Jakub* - Ševčenkův přítel, zahynul v bojích carských vojsk s Čerkesy na Kavkaze.

K a c í ř (str. 71).

¹ *Šafařík Pavel Josef* - český buditel a vědec.

² *Auto da fé* - upálení kacíře.

O c e j c h o v a n ý (str. 105).

¹ Ševčenko zde míní slavnou Michelangelovu sochu.

² *Rozumovskij Kyrylo* - pověstný ukrajinský hejtman v 18. století.

³ *Piroh* - ruské a ukrajinské pečivo plněné masem.

⁴ *Šarováry* - široké kozácké kalhoty.

⁵ *Domáci kozáček* - panský služebník na Ukrajině.

⁶ *Hajduk* - panský služebník na Ukrajině.

⁷ *Koničky* - oblíbená hra ruských a ukrajinských dětí.

⁸ *Karbovanec* - stříbrný rubl, říkalo se na Ukrajině.

⁹ *Esaul* - kozácký důstojník.

¹⁰ *Bogoljubskij Andrej* - kníže, který vládl v polovici 12. století.

¹¹ *Červonec* - dukát, desetirublová mince.

¹² *Královna Bona* - žena litevského krále Sigismunda I. (1506–1548), do jehož říše patřil i Kremenec.

- ¹³ *Kremenecké lyceum* - založeno roku 1819 a likvidováno carskými úřady po polském povstání roku 1831.
¹⁴ *Čackyj Tadeusz* - polský historik a školní inspektor ve Volyňské, Podolské a Kyjevské gubernii.

Úryvky z deníku (str. 139).

- ¹ *Čichir* - slabé kirgizské víno.
² *Mežigorský Spas* - klášter u Kyjeva, kde žil Ševčenko v roce 1843.
³ *Dzvonkova studně* - studně v Mežigorském klášteře.
⁴ *Vydubecký monastyr* - klášter pod Kyjevem na Dněpru, Ševčenko jej maloval v roce 1843.
⁵ *Nikolskij, Sergej Radionovič* - lékař batalionu; často půjčoval Ševčenkovi knihy ke čtení.
⁶ *N.* - car Nikolaj I., který podepsal rozsudek nad Ševčenkem a připsal tam: „Pod nejpřísnější dozor se zákazem psát a kreslit.“
⁷ *Chochlak* - přezdívka Ukrajinců.
⁸ Je tím míněn velitel orenburského korpusu generál-gubernátor hrabě Vasilij Alexejevič Perovskij.
⁹ Těmito slovy končí předcházející záznam z deníku 21. června.
¹⁰ *Ulice* - těžký vojenský trest, kdy odsouzený voják běží mezi dvěma řadami vojáků, „pračat“, kteří jej bijí rákoskami.
¹¹ *Obručov, Vladimír Panosovič* - orenburský vojenský gubernátor a velitel korpusu od r. 1842 do roku 1851.
¹² *Zbrožek, Tomáš* - vojenský lékař, přítel a ctitel Ševčenkův.
¹³ *Sapožnikov, Alexander Alexandrovič* - majitel astrachaňské rybářské firmy.
¹⁴ Tato příhoda se stala v Nižním Novgorodě.
¹⁵ *Aršin* - 0,711 m.
¹⁶ Tato příhoda se stala v Nižním Novgorodě.
¹⁷ *Šnejders, Konstantin Antonovič* - gubernátorský úředník v Nižním Novgorodě.
¹⁸ *Tolstá, Nastasja Ivanovna* - žena hraběte F. T. Tolstého, vicepresidenta petrohradské Akademie umění.
¹⁹ *Ovsjannikov, Pavel Abramovič* - architekt v Nižním Novgorodě, u něhož Ševčenko přebýval.
²⁰ *Brylkin, Nikolaj Alexandrovič* - vrchní ředitel paroplavební společnosti Merkur v Nižním Novgorodě.
²¹ *Maximovič, Michajlo Olexandrovyč* - profesor moskevské a kyjevské university, historik, archeolog, ukrajinský folklorista. Uspořádal sborníky „Maloruské písně“, „Ukrajinské lidové písně“ a j. Přeložil do ukrajinštiny „Slovo o pluku Igorově“.
²² *Pogodin, Michail Petrovič* - profesor moskevské university, historik a publicista.
²³ *Ševyrov, Štěpán Petrovič* - profesor moskevské university, historik a literární theoretik.
²⁴ Jde o Maximovičovu báseň „25. března 1858“.

- ²⁵ *Azakov, Sergej Timofejevič* - ruský spisovatel, přítel Ševčenkův. Měl syny Ivana Sergejeviče a Konstantina Sergejeviče, kteří patřili mezi slavjanofilské publicisty, a dceru Naděždu Sergejevnu.
- ²⁶ *Chomjakov, Alexej Stěpanovič* - básník, historik a slavjanofilský publicista. Napsal sbírku „Kající Rus“.
- ²⁷ *Volkonskij, Sergej Grigorovič* - významný účastník děkabristického spiknutí. Byl odsouzen na galeje a vrátil se po třiceti letech zpět.
- ²⁸ *Kamenickij, Danilo Semjonovič* - vedoucí Kulišovy tiskárny v Petěrburgu.
- ²⁹ *Kuliš Pantělejmon Olexandrovič* - ukrajinský básník.
- ³⁰ *Dzjubin, L. N.* - Ševčenkův petěrberský známý.

OBSAH

ÚVOD (Milan Jariš) 9

PÍSNĚ

- Ach, nač mám ty černé vlasy (VI) 13
Zakukala žežulička (VI) 15
Zrodila mě matka . . . (F) 16
Do hájku jsem chodívala (VI) 18
Prudký větre, prudký větre (VI) 19
Cestičku mám vyšlapanou (VI) 21
Vitr mluví s rákosinou (VI) 22
Bohatou si nikdy neber (V) 23
Hoj, křičely šedé husy (V) 24
Kateřina (K) 26

KOBZAR

- Tarasova noc (T) 29
Perebenďa (M) 35
Ivan Pidkova (T) 39
Gonta z Umaně. XI. kapitola z básně Hajdamáci (J) 42
Hamalija (T) 53

KAVKAZ (T) 61

SEN (M) 69

KACÍŘ (J) 71

V NESVOBODĚ

- V nesvobodě sčítám dny i noci (B) 85
 Nic nepřišlo (M) 87
 Moje písně (VI) 89
 Tenkrát mi třináct bylo (B) 90
 Sejdeme se ještě? (V) 92
V cizině slunce nezaplave (B) 93
 Na dolinu široširou (V) 94
 Žnec (V) 95
 Pohlédnu já, zadívám se (V) 96
 Nedopouštěj, Hospodine (V) 97
 Prorok (M) 98

MINULA MLADOST

- Ohně hoří (M) 99
 Sestře (T) 100
 Míjejí dny... (VI) 101
 Proč je mi tak úzko (V) 103
 Až umru já (VI) 104

OCEJCHOVANÝ (S) 105

ŮRYVKY Z DENÍKU (S) 139

TARAS ŠEVČENKO — ŽIVOT A DÍLO

(Alexander Dejč) 151

POZNÁMKY 191

2

Handwritten text, possibly a signature or name, located in the lower-left quadrant.

Handwritten text, possibly a signature or name, located at the bottom center.

Handwritten text, possibly a signature or name, located at the bottom right corner.

Taras Ševčenko

VÝBOR Z DÍLA NEJVĚTŠÍHO BÁSNÍKA A BUDITELE UKRAJINY

Šéfredaktor vydavatelství Vladislav Stanovský

Redaktorka publikace Naděžda Slabihoudová

Technická redaktorka Zdeňka Zeisová

Korektor Jaroslav Babický

Číslo plánovací skupiny 301-13 478

Číslo povolení MIO č. j. 59566/50/III

Číslo publikace 347

Vydání první

Náklad 10.750 výtisků

Sazba 12. prosince 1950

Tisk 14. února 1951

Počet autorských archů 9,14

Počet vydavatelských archů 9,54

Počet plánovacích archů 139.750

Papír 221, 86/122 cm, 80 g

Tiskárna Svoboda, n. p., závod 9, Český Těšín

Způsob sazby Linotype

Způsob tisku knihtisk

Všeobecná daň 5‰

Stran 200

Cena výtisku brož. 48 Kčs, váz. 71 Kčs